

BIBLIOTECA
FVNDATIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

1942

Nr Inv. ~~88616.~~

~~4391. P.~~

Secțiunea

XVI

Raftul

A.

81662

~~Ino. 1889~~ *5243728*
CURS DE LIMBA ROMÂNĂ PENTRU ȘCOLELE SECUNDARE

DE

GH. ADAMESCU și M. DRAGOMIRESCU

Ino. 88616.-

LECȚIUNI DE GRAMATICĂ

PENTRU CLASA II SECUNDARĂ

CONFORM PROGRAMEI DIN 1899

DE

GHEORGHE ADAMESCU

PROFESOR LA GIMNASIUL „ȘINCAI“

878501
Carte aprobată de Ministerul Instrucțiunii Publice
prin decisiunea No. 2735 din 15 Martie 1902

~~~~~
EDIȚIUNEA III

Donatiunea
TITU MAIORESCU

BUCUREȘCI

EDITURA LIBRĂRIEI H. STEINBERG

10, STRADA GABROVENI, 10

1901

Biblioteca Centrală a Universității

BUCUREȘTI

Cota 81 662

Inventar C104 878

RC 97/02

0/953

1956

B.C.U. Bucuresti

C104878

Abonament

PREFAȚĂ LA EDIȚIUNEA I

Lucrarea de față este o încercare de a prezenta sub o formă simplă, cu o procedare metodică, gramatica clasei II secundare, cuprindând morfologia și formarea cuvintelor.

Programa din 1899 dice :

„Regulele de gramatică, după ce vor fi explicate prin-
tr'un număr de exemple anumite, se vor aplica în deprin-
deri înadins alcătuite în vederea fie-cărei categorii de cu-
vinte. Se va insista mai ales asupra acelor cestiuni cari
sunt în legătură cu scrierea corectă“.

Afară de această indicațiune metodică, programa a limitat
întru cât-va materialul de predat și a stabilit cam 27 de
lecțiuni pe an pentru gramatică.

Va să dică tendența a fost de a simplifica învățămîntul
gramatical: nu mai e vorba acum de a cunosce regule,
ci de a te servi de regule pentru scopuri practice. Scopu-
rile practice ale învățămîntului gramatical sînt în primul
rînd două: a) să se pîtă înțelege regulele de gramatică
ale limbilor streine ce școlarul învață în liceu; b) să se
serve în compozițiune și în vorbire de forme corecte și
să-și dea séma școlarul de regulele ortografice și de punc-
tuațiunea ce trebuie să aplice.

Începînd, colegul Mihail Dragomirescu și subsemnatul,
să alcătuiam cursul pentru predarea limbii române în întreg
liceul, am primit în totul vederile programei; ne am pro-
pus deci a face o gramatică cu regule puține și înteme-

iată pe base raționale; am căutat să scăpăm cât s'a putut de formalism.

Programa ne spune *ce* să tractăm, și am pus toate chestiunile cerute, acesta se vede în indicațiunea *ce* urmază prefeței; dar ne lasă libertatea în privința modului *cum* să tractăm.

Următoarele adevăruri am voit să reeasă din lucrarea noastră: *gramatica cuprinde observațiuni asupra limbii vorbite, reale, nu reguli inventate; tot ce se găsește în gramatică este necesar pentru vorbire și pentru înțelegerea vorbiri.*

Vrem să introducem în spiritul școlarului convingerea că el știe, că posedă tot materialul gramatical, de vreme ce posedă limba românească, și deci toate observațiile din gramatică le poate el însuși controla. Cu acest chip gramatica nu va mai fi o învățătură goală și urită pentru școlar; ci va fi o plăcere pentru el să bage de seamă acest raport continuu între gramatică și propria lui gândire.

De aceea am început cu câte-va lecțiuni introductive, arătând ce e vorba și ce e vorbirea, cari sînt elementele lor, raportul între grai și înțeles, fixând în același timp paralelismul care se observă continuu între vorbă și vorbire.

Căutând a face lucrurile cât mai ușor de priceput, am fost nevoiți pe ici pe colo a introduce oare-cari termeni noi.

Ast-fel am întrebuițat vorba „*lucru*” cu înțelesul general de *tot ce există*, de *ce-va*. Am grupat apoi părțile vorbirii în patru categorii: lucruri de sine stătătoare, fapte ale lucrurilor de sine stătătoare, determinări ale lucrurilor de sine stătătoare și determinări ale faptelor. Cu acest chip școlarul va pricepe rațiunea grupărilor gramaticale și va vedea că ele au un rost, un înțeles.

De aceea am definit substantivul *numirea lucrurilor de sine stătătoare* și am explicat, credem, destul de bine definiția, ce ni se pare mai potrivită decât cea obicinuită până acum.

Am deosebit înțelesul statornic și înțelesul schimbător al cuvintelor. Cu aceasta am înlesnit explicarea formării cuvintelor derivate.

Am stabilit numai două genuri, iar nu trei, căci așa e în realitate, de vreme ce așa dișele *neutre* merg după ambele genuri. Nu este nevoie de o categorie cu „gen“ diferit.

Am deosebit două feluri de pronume: *pronumele substantival*, pe care l-am tratat în grupa substantivului și *pronumele adiectival*, pe care l-am tractat în grupa determinărilor.

Am notat la adiective un fapt important, pe care alte gramatici l-au scăpat din vedere sau nu l-au accentuat în deajuns. *Toate adiectivele au forme deosebite pentru gen* numai că unele au întâmplător la fel terminarea nominativului din feminin cu cea a nominativului din masculin.

Pe lângă acestea, alte schimbări în detaliu ce se vor vedé și se vor apreția.

În tot cursul de morfologie n'am considerat cuvântul izolat, ci în *vorbire*, pentru a întreține neconținut convingerea școlarului că ceea-ce se află în gramatică se află și în *vorbire* că sunt lucruri vii, existente, nu născocite spre a-i încărea memoria.

Am însoțit toate chestiunile de un însemnat număr de exerciții. Profesorul are toată înlesnirea de a explica fiecare chestiune cu seria de exemple ce se află lângă regulile cum și cu exercițiile orale și a o aplica prin exercițiile scrise.

Am renunțat la chestiuni secundare, la subtilități; am pus ce ni s'a părut că e absolut necesar. Negreșit că la o schimbare radicală a felului de predare a unui curs, nu se pôte deodată realiza o lucrare definitivă. Aplicând înșine cartea, ascultând observările colegilor binevoitori cari ni le vor comunica, nădăduim a îmbunătăți din ce în ce lucrarea noastră și a aduce un folos școlei românesce.

PREFATĂ LA EDIȚIUNEA II

*Siliși a scóte o altă edițiune chîar în Septembre 1900,
o dăm fără nici o schimbare.*

Septembre 1900.

Gh. A.

PREFAȚĂ LA EDIȚIUNEA III

Publicând edițiunea a treia a cărții de față, socotim necesar a spune câte-va cuvinte explicative.

Unii colegi ne-au făcut observațiunea că gramatica noastră este prea simplă și că ar trebui adause mai multe reguli. Nu am putut, cu regret, satisface cererea lor, căci credem că am lucrat în spiritul programei.

S'a dis că am cădut dintr'un extrem într'altul : pînă aci se învăța *prea multă* gramatică ; acum se va învăța *prea puțină*.

Negreșit, când vrei să rupi desăvârșit cu un sistem de învățământ, ești expus să cași în defectele ce presentă sistemul opus ; cred însă, că pentru a ne încredința de acésta, trebuie să experimentăm.

Am experimentat în deajuns în curs de două-șeci de ani vechia sistemă. S'a învățat reguli de gramatică cu grămada, s'a înșirat nesfârșite particularități, s'a dat elevului tinctura unui savant ; dar folosul a fost nul, căci, îndată după trecerea examenului, școlarul n'a mai reținut nimic.

Până acum gramatica era o învățătură de memorizare ; acum o socotim ca o învățătură de observațiune. In acest sens cerem să ni se facă critica operei noastre. Nu un repertoriu de reguli și excepții trebuie căutat în lucrarea ce am prezentat corpului didactic secundar, ci o îndrumare spre cercetare proprie.

Ministerul, publicând programa din 1899, a indicat anume în ce sens crede că trebuie modificat învățămîntul limbii române. Că să admitem cu toții acest punct: împrumutarea regulilor de gramatică. Lucrul acesta ne era *impus*; rămânea numai ca noi să alegem ce socotim că este indispensabil și să prezentăm acesta în modul cel mai pedagogic. Iată dar care a fost ambițiunea noastră și în ce sens dorim să ni se facă observațiuni.

Încă o lămurire credem necesară. Toate chestiunile ce sînt în legătură cu desbaterile filologice le-am prezentat sub forma ce ni s'a părut nouă mai nemerită, fără a intra în desbateri — ce ar fi absolut inutile, dacă nu periculoase, pentru mintea unui școlar de clasa II. În genere am căutat să dăm explicărilor noastre forma mai mult de constatări de fapt, făcându-se posibilă oricare explicațiune filologică.

În edițiunea prezentă, n'am schimbat nimic fundamental. Mici îndreptări ale scăpărilor din vedere, câteva adause de exerciții pe ici colo; atîta numai am făcut. La urmă am pus un adaus: câteva exerciții de ortografie și punctuație, după cari am reprodus regulile din clasa I. O tractare mai pe larg a punctuației se va face în cursul de clasa III.

Prezentând și această edițiune colegilor noștri, îi rugăm să ne transmită observările lor spre a pute să lucrăm mai departe spre binele școlii române.

PROGRAMA OFICIALĂ

pentru limba română în clasa II secundară, cu indicațiunea paragrafelor din prezenta carte în cari se află tractată fie-care chestiune.

Morfologia.—Părțile vorbirii (§ 17). Vorbe flexibile și neflexibile (§ 25); declinare și conjugare (§ 26).

Articolul.—2 articoli: articol postpositiv; articol prepositiv (§ 51). Articolul nehotărit (§ 55). Formele de gen, număr și cas ale fie-cărui articol (§ 52, 53, 55).

Substantivul.—Împărțirea substantivelor de pe însemnare (§ 27). Genul. (§ 29, 30). Motiunea (31). Numărul. (§ 28, 32). Defective de număr (§ 34, 35). Schimbarea înțelesului la plural (Exercițiul 71). Casul (§ 36). Exprimarea casurilor prin forme flexionare și cu ajutorul prepozițiilor. (§ 37). Declinarea masculină și femenină nearticulată (§ 38). Declinarea articulată (52).

Adiectivul.—Adiective cu două terminări și cu o terminare (§ 69). Legătura formală între adiectiv și adverbii (§ 414). Adiectivul luat ca substantiv (§ 72). Comparațiunea (§ 73).

Pronumele.—Pronumele personale (§ 39, 40, 41, 42). Exerciții pentru scrierea corectă a formelor scurtate. (Exercițiul 81, 82, 83, 84, 85). Formele întărite cu *îns.* (§ 45). Pronumele reflexive (§ 44). Pronumele de reverență (§ 43).—Pronumele po-

sesive (§ 57—61). Acordul pronumelui posesiv (§ 59). Combinarea substantivelor tată, mamă, etc. cu pronumele posesiv (Observare pag. 73).—Pronumele demonstrative (§ 62, 63).—Pronumele interogative și relative. (§ 46, 47, 64, 65). Pronumele nehotărîte (§ 48, 49, 66, 67).

Numeralul.—Cardinalele (§ 75). Ordinalele (§ 76). Distributivele (§ 77). Multiplicativele (§ 78). Adverbiale (§ 78). Numerele nehotărîte (§ 79).

Verbul.—Predicativ și auxiliar (§ 80). Activ, pasiv, reflexiv; transitiv, intransitiv. (§ 81, 82). Persoană, număr, timp, mod (§ 83). Conjugări (§ 84). Timpuri simple: prezentul indicativului (§ 86); prezentul conjunctivului (§ 87); imperativul (§ 88); intercalarea silabei *ez* și *esc* (§ 89); imperfectul (§ 90); perfectul simplu *în i* și *sei* (§ 91); plusquamperfectul (§ 92); infinitivul, participiul, supinul, gerundiul (§ 93—96). Timpuri compuse; perfectul compus (§ 97); perfectul și plusquamperfectul conjunctivului (§ 98, 99); viitorul I (§ 100); viitorul II (§ 101); condiționalul present și perfect (§ 102, 103); timpuri invariabile (§ 104).

Forme inverse ale verbelor (§ 111). Exerciții ortografice (Exercițiul 167). Verbele neregulate (§ 105). Conjugarea reflexivă cu dativ și acuzativ (§ 106—108).

Pasivul. Cele două forme prin care se exprimă pasivul în românește (§ 109, 110).

Adverbiul (§ 113, 115, 116). Comparațiune (117).

Prepozițiunea (§ 118, 119).

Conjuncțiunea (§ 120, 121).

Interjecțiunea (§ 122).

Formarea vorbelor (§ 123—130).

LECȚIUNI INTRODUCTIVE

I.

VORBĂ ȘI VORBIRE

---

§ 1. Nu toate reuniturile de sunete (litere) sînt vorbe. Ex. *ciór, um, ácă, rãmad, no, cde, sem, ánd, ái*. Aceste reunituri de sunete nu sînt vorbe, pentru cã nu aũ înțeles. *Orĩ-ce vorbã trebue sã aibã un înțeles.* Ex. *picĩorele, cu, rãcãe, grãmadã, ín, vede, se, cãnd, gãina.*

1. **Exercițiu oral.** Sã se dea mai multe exemple de reunituri de sunete cari nu sînt cuvinte; sã se dea mai multe exemple de reunituri de sunete cari sînt cuvinte.

2. **Exercițiu scris.** Sã se scrie 5 exemple de reunituri de litere cari nu sînt cuvinte și 5 exemple de reunituri de litere cari sînt cuvinte.

§ 2. Orĩ-ce vorbã prin urmare are douë părți: 1) forma și 2) înțelesul. În reuniturile de sunete: *ciór, um, ácă*, etc. gãsım numai formã, adicã ceva care se vede sau se aude *). În reuniturile de sunete: *picĩorele, cu, rãcãe*, etc. gãsım și formã pentru cã ele pot fi vëdute sau aũdite, dar mai gãsım și înțeles, adicã scriindu-le sau spunëndu-le, ele ne fac sã ne gãndim

---

*) Cade sub simțurĩ. Orbiĩ *citesc* pipãind.

la ceva. Când *dicem picîore*, ne gândim la o parte a corpului animalului; când *dicem rîcîe*, ne gândim la lucrarea ce face găina când risipește țărîna sau grîunțele; etc.

Forma, cîdînd sub simțurile nîstre, se pîte numi partea **concretă** a vorbei; întelesul, fiind numai în mintea nîstră, pîte fi numit partea **abstractă** a vorbei.

3. **Exercițiu oral.** Să se spună carî din următîrele reuniri de sunete aŭ numai formă; carî aŭ și formă și înteles; să se explice întelesul acestora din urmă: *ub, copilă, țabă, pomană, dere, zestre, tîduc, mîlă, ocară, sipo, cîrtă, bînuț, bo, așternut, scutur, cern, împre, praf, pulbere, colb, cîur, năzuesc, sbre, pornesc, merg, plec, ump, chibzuesc, sfătuesc.*

4. **Exercițiu scris.** Să se scrie 5 reuniri de litere carî aŭ numai formă; 10 carî aŭ formă și înteles; să se explice întelesul acestora.

§ 3. Nu orî-ce reunire de vorbe (scrise sau spuse) se pîte numi vorbire. Ex. *picîorele, se, găină, grîmadă, rîcîe, cu, vede, se, cînd.* Aci nu avem vorbire, pen-tru-că, deși fie-care cuvînt are înteles, dar însîrate așă cum sînt, nu ne fac să întelegem nimic, nu aŭ nici un înteles. Dacă așeđăm cuvintele de mai sus și le legăm ast-fel unul cu altul: *Găina cînd se vede în grîmadă, rîcîe cu picîorele...*, atunci dobîndim un înteles. Acésta însemnăză că pasărea numită găină, a-vînd hrană din belșug, nu economisesc grîunțele, ci le asvîrlă în tîte părțile *).

Vorbirea are decî, ca și vorba, două părți: 1) una concretă, **forma**, adică reunirea cuvintelor scrise sau

*) Aci am dat întelesul propriu; frasa însă mai pîte avé și înteles figurat: omul, cînd are din belșug, nu prețuesce ce are, ci risipește.

spuse ; 2) alta abstractă, înțelesul acestei reuniri de cuvinte *)).

5. **Exercițiul oral.** Să se spună cari din următoarele reuniri de cuvinte alcătuiesc vorbire și cari nu alcătuiesc—și pentru ce :

1. De calul nu se dar pe caută dinți.

2. Calul de dar nu se caută pe dinți.

3. Datoria este școlarului ceea-ce regulamentul poate să prescrie învețe se facă să să bine și.

4. Datoria școlarului este să se poarte bine, să învețe și să facă ceea-ce prescrie regulamentul.

5. Noi subcomisarul având în vedere femeia Marghióla împreună cu o blană de vulpe care furând în calitate de servitoare, intrând în dughénă și spărgând ușa și furând o blană în calitate de vulpe veche, încheind acest proces-verbal se va trimite poliției împreună cu blana sub pază că să nu scape prin forță saú violenție.

6. Noi subcomisarul, am dovedit că femeia Marghióla, servitoare, spărgând ușa prăvăliei, a intrat înăuntru și a furat o blană veche de vulpe ; prindând-o, o trimetem cu acest proces-verbal la poliție împreună cu blana, sub pază, că să nu scape prin forță saú violenție.

6. **Exercițiul scris.** Să se dea 2 exemple de reuniri de vorbe fără înțeles și 2 reuniri cu înțeles.

*) Se va atrage atențiunea școlarilor că vorbirea poate fi exprimată și alt-fel de cât prin scriere saú prin sunet : prin gesturi naturale, prin gesturi convenționale (vorbirea surdo-muților), prin semnale telegrafice, etc.

II.

FORMA VORBEI

1. SUNETELE

§ 5. La partea formală (concretă) a vorbelor deosebim mai întâiu **sunetele**. Ex. în cuvîntul *strălucire* deosebim sunetele *s, t, r, ă, l, u, c, i, r, e*.

7. **Exercițiu oral.** Să se spună ce sunete alcătuiesc forma (partea concretă) a cuvintelor următoare: *o, ac, soc, acru, codru, costum, spumegă, țicătore, străbătut, strămoșesc, vrăjitorile, descântecetele, îmbunătățirea, spânzurătorile, descălăcătorile, împuțernicirilor, nemilostivitorilor, Constantinopolitanilor.*

8. **Exercițiu scris.** Să se scrie 3 cuvinte de un sunet, 3 de două sunete, 3 de trei sunete, 3 de patru sunete, 3 de cinci sunete, 2 de șese sunete, 2 de șapte, 2 de opt, 2 de nouă, 2 de zece sunete, 3 cuvinte cu mai mult de zece sunete. *)

§ 5. În cuvintele românești aflăm următoarele sunete: *a, ă, b, c, c^e, d, e, f, g, g^e, h, i, î, j, l, m, n, o, p, r, s, ș, t, ț, u, v, z.*

Dintre aceste, șapte, cari când sînt întregi se pronunță lesne și fără ajutorul altor sunete, se numesc

*) Totdeauna când exercițiul cere să se dea exemple, se va atrage atenția școlarilor să le caute în Cartea de citire.

vocale: *a, ă, e, i, î, o, u*. Celelalte care se pronunță mai greu și cer ajutorul unei vocale, se numesc **consonante**.

Afară de *a, ă* și *î*, celelalte vocale se pot întâlni în vorbire rostite numai pe jumătate. În acest cas se pronunță cu ajutorul unei vocale întregi.

Pentru cele mai multe din aceste sunete întrebuițăm un semn scris numit **literă**: *a, b, d, e, f, h, i, j, l, m, n, o, p, r, s, ș, t, ț, u, v*. Pentru sunetele *c* și *c^e* se întrebuițază o singură literă: *c*; pentru *g* și *g^e* o singură literă: *g*. Pentru *ă* se întrebuițază două semne: *ă* și *ě*; pentru *î* trei semne: *â, é, î*; pentru *ț* trei semne: *ț, z, s*. Unirea consonantelor *cs* și *gț* se scrie de obicei *x*. Unirea vocalelor *ea* și *oa* se scrie uneori *é, ó*.

Dintre vocalele scurte, *u* și *i* au semn deosebit: *ű, ì*; celelalte *e* și *o* n'au semn.

În resumat, sînt 7 vocale întregi: *a, ă, e, i, î, o, u*; 4 scurte: *e, ì, o, ű*; peste tot 11 vocale, pentru cari întrebuițăm 14 litere: *a, ă, ě, e, é, i, ì, î, â, é, o, ó, u, ű*.

Consonantele sînt 20, pentru care întrebuițăm 20 de litere: *b, c, d, f, g, h, j, l, m, n, p, r, s, ș, t, ț, z, Ț, v, x*.

9. **Exercițiu oral.** Să se spună din ce vocale și din ce consonante sînt compuse următoarele cuvinte: *racul, brósca, verđă, zestre, analiză, ține, știuca, pom, joc, haînă, gros, foc, dop, sóre, avënd, lăudând, tîner, piéră, oază, exemplu, există*.

10. **Exercițiu oral.** Să se arate cari vocale sînt lungi și cari scurte în cuvintele următoare: *bunĭ, țărani, umblu, curtea, póte, când, putea, clacă, sădĭa, vĕđĕnd, roiĭ, altoiĭ, Mihaiĭ, ardeiĭ*.

11. **Exercițiu oral.** Să se arate ce litere și ce sunete se găsesc în fie-care din cuvintele următoare: *ține, cap, bun, dacă, geam, căpă, coddă, gard, măr, țicând, cărpă, sîn, zémă, casarmă, extrem.*

12. **Exercițiu scris.** Să se dea 5 cuvinte compuse numai din vocale; 5 compuse din consóne și trei vocale; 5 compuse din consóne și patru vocale.

13. **Exercițiu scris.** Să se scrie 5 cuvinte cu *i* jumătate, 5 cu *u* jumătate, 5 cu *e* jumătate, 5 cu *o* jumătate.

§ 6. Cuvintele sînt formate sau dintr'un singur sunet sau din mai multe: *o* (o vöd), *l* (l-am pus), *i* (i-am dat), *e* (e bun); *ac, ouă, dop, pun, mamă, domn, punte, scaune, prăvălie, înconjoră...*

Când un cuvînt are mai multe sunete, ele se reunesc în pronunțare câte două sau mai multe.

Unele sunete se pot reuni; altele nu. Ex. *mc, cp, pd, pîr; mac, cap, pod, piere.* Primele reuniri cari nu se pot pronunța observăm că n'aũ nici-o vocală întregă; celalte aũ. *Pentru ca un grup de sunete să se pótă pronunța, trebuie să aibă o vocală întregă.*

Reunirile de sunete în pronunțare în jurul unei vocale întregi se numesc silabe.

Cuvintele formate dintr'un singur sunet formeză silabă, dacă aũ vocală întregă; nu formeză silabă când constau dintr'o vocală jumătate sau dintr'o consonantă.

Cuvintele cari nu formeză silabă se numesc asilabe.
Cuvintele formate din o singură silabă se numesc

monosilabe; cele din două se numesc **disilabe**; cele din trei și mai multe **polisilabe**.

14. **Exercițiul oral.** Cări din reuniturile următoare de sunete sînt silabe și cari nu: *am, um, cp, ip, ib, up, bû, bu, cfm, spr, scr, la, li, lî, gu, țî, sti, sto, stu, stû.*

15. **Exercițiul oral.** Din cîte silabe sînt formate cuvintele următoare: *un, om, tîi, sciû, soîu, bîlcîu, bicîu, ochîu, ciur; ruga, vesti, laudî; tăcere, trecere, binele; cofițele, copiliță, laudător; isprăvnicie, laudărosul; cărciumîoră; împrejurimile, cumpărătorilor, pogorîtorilor; întreprindătorilor, răstălmăcitorilor.*

16. **Exercițiul oral.** Să se arate cuvintele asilabe din cele următoare: *Dicîndu-î, să nu-mî spuî, fă-l tîner, țî-oîu drege, nu-l căta, ce-mî cerî, să-țî spun, l-am dus, î-ai vedut, nu-î sciû.*

17. **Exercițiul scris.** Să se scrie 5 grupe de sunete cari nu formeză silabă și 5 cari formeză.

18. **Exercițiul scris.** Să se scrie 10 cuvinte de o silabă, 5 de două, 5 de trei, 5 de patru, 3 de cinci, 2 de șese, 2 de șapte.

19. **Exercițiul scris.** Să se sublinieze cuvintele asilabe din rîndurile următoare: *Racul, brîsca și știuca s'au apucat să aducă un sac în rîu. Se înhamă toți, dar nu-l pot trage. Unul alerga într'o parte, altul într'alta. Nu sciû cine-î vinovat; dar sacul l'au lăsat pe mal.*

§ 7 Două vocale lungi nu se pot pronunța într'o silabă: *aude* (3 silabe), *voesce* (3 silabe), *oiță* (3 silabe), *treime* (3 silabe), *scaun* (2 silabe). Când două vocale se pronunța într'o silabă, trebuie ca una să fie scurtă.

Acest fel de silabă se numește **diftong**.

Diftongiî cari încep cu o vocală lungă (întregă) se numesc **coborîtori**; cei cari încep cu o vocală scurtă (jumătate) se numesc **suitori**.

Dacă se unesc o vocală întregă cu două înjumătățite, avem un **triftong**: *nău, rai, roi.*

20. **Exercițiū oral.** Să se arate cari uniri de vocale formeză diftong și cari nu: *lăut, laudă, podóbă, caolin, saă, șaăa, țară, haîne, găindă, teșul, oă, oul, Dumneșetă.*

21. **Exercițiū oral.** Să se spună cari diftongi din cei aflați în ex. precedent sint coborîtori și cari sint suito.î.

22. **Exercițiū scris.** Să se dea 5 exemple de uniri de vocale cari nu formeză diftong; 5 cari formeză; 5 exemple de diftongi suitori, 5 de diftongi coborîtori, 3 de triftongi.

2. T O N U L

§ 8. Când pronunțăm o vorbă de mai multe silabe, observăm că una dintre silabe se pronunță mai tare: *făcu, voștru, ungere, Dâmbovița; tăcere, rșfrângere, scăunașele.*

Silaba care se pronunță mai tare se dice că este **intonată**; iar *ridicarea vocii în pronunțarea silabei intonate se chēmă ton.*

Tonul face parte din forma cuvîntului ca și sunetul.

Precum în jurul vocalei întregi se unesc alte sunete ca să dea o silabă, tot ast-fel în jurul silabei intonate se unesc celelalte ca să dea o vorbă. Cuvintele mici — asilabe și une-orî și cele formate din o singură silabă — se lipesc în vorbire pe lângă cuvinte cari aũ ton. Acestea se numesc **atone.**

Tonul póte să cadă pe **ultima** silabă (*făcu*), pe a doũa de la urmă saũ **penultimă** (*șice*), pe a treia de la urmă saũ **antepenultima** (*mergere*), pe a patra de la urmă (*Dâmbovița*) și pe a cincã (*călugărișelor*).

23. **Exercițiū oral.** Să se arate tonul vorbelor următore: *plugar, grădină, grindină, gropișele, carele, musculișe, bázăind, furnicar, nemâncat, socotitor, slugile.*

24. **Exercițiū oral.** Să se spună pe ce silabă este

tonul în cuvintele următoare: *lână, sosi, acum, îndată, străvediu, copilăros, înainte, astempără, Ialomitza, îmbucătătesc, împrejmuire, încercările, puternicule, nouăspre-dece, îndemânatică, îndeletnicire, nebunaticile.*

25. **Exercițiul oral.** Cari sînt cuvintele atone și de ce cuvinte se lîgă: *Ștefan intră 'n codru. Codru-î țice: De ce-ți curg lacrimi? Plîng ostașii morți. Codru răspunde: Din bradîi mei face-ți-oii ostași.*

26. **Exercițiul scris** Să se sublinieze silaba întonată din cuvintele următoare: *șorece, Raton, pension, pisici, smeritul, mănânce, credință, depărtările, lingușitorilor, fisionomiilor, cașcavalurile.*

27. **Exercițiul scris.** Să se dea 5 exemple de cuvinte cu tonul pe ultima, 5 cu tonul pe penultima, 5 cu tonul pe antepenultima, 3 cu tonul pe a patra silabă.

28. **Exercițiul scris.** Să se dea 5 exemple de cuvinte atone legate cu altele.

III

FORMA VORBIRII

§ 9. Când vorbim, legăm vorbele unele cu altele **Vorbele** alcătuesc deci primul element al formei vorbirii. Cuvintele : *mare, este, Dumnezeu* sînt primul element al formei vorbirii următoare : *Mare este Dumnezeu.*

Precum în rostirea unui cuvînt una din silabe e pronunțată mai apăsător, tot asemenea într'o vorbire unu sau mai multe cuvinte sînt spuse mai tare. *Ridicarea glasului în pronunțarea unuia sau mai multor cuvinte din vorbire* se numește **tonul vorbirii**. Ex. *Ședî pe bancă.* În acest exemplu tonul vorbirii este pe cuvîntul „bancă”. — *Mi-ai vopsit soba, dar nu mi-ai vopsit scaunele.* În acest exemplu avem două cuvinte cu ton: „soba” și „scaunele”. — *Ai aușit ce s'a întîmplat?* Aci tonul este pe „ai aușit”. — *Mare este Dumnezeu.* Aci tonul este pe vorba „mare”.

În șirul vorbirii facem pauze mai scurte sau mai lungi. **Pausele** alcătuesc al treilea element al formei vorbirii. Ex. *Ci-că era odată || într'un sat || un om grozav de leneș || de leneș ce era || nici îmbucătura din gură | nu și-o mesteca.* În această vorbire facem o pauză mai mare după cuvîntul „leneș”; altele mai mici după „odată”, „sat”, „așa” și una foarte mică după „gură”. În scris, afară de pauzele cele mici de tot, pauzele se arată prin **semne de punctuație**. Vorbirea de mai nainte se va scrie ast-fel: *Ci-că era o-*

dată, într'un sat, un om grozav de lenș; de lenș ce era, nici îmbucătura din gură nu și-o mesteca.

Așa dar forma vorbirii se compune din trei elemente: vorbele, tonul, pauzele.

29. **Exercițiu oral.** Să se arate care sînt elementele formei vorbirii în exemplele următoare:

Dați-mi și mie de mâncare. Poftim de-î ospăta cu noi. Călătorul strein // flămînd cum era // ne mai așteptând multă poftire // se aședă lângă cei doi / și începură a mânca cu toții pîne gólă. Primiți această mulțumită de la mine. Tine / frate / partea dumatiale. Cum așa // dîse celălalt. Ba nu // eți nu primesc. Haide la judecată. Pornesc ei la drum // și / cum ajung într'un loc / unde era judecătorie / se infățîșeză înaintea judecătorului / și încep a spune tóte din capăt.

30. **Exercițiu scris.** Să se copieze subliniindu-se cuvintele intonate:

Rămâi sănătos, vecine, a dis lupul către cuc. Aceste țeri de reu pline le părăsese și mă duc. Nu mai pot trăi aici. În Arcadia ferice e bine de trăit. Acolo lupul nu se teme. Acolo nu sînt rēsbóie. Toți în pace viețuesc. Cale bună, măi vecine!

31. **Exercițiu scris.** Să se copieze însemnându-se *) pauzele ce facem în vorbire în exemplele următoare:

Dómne stăpáne nu scii cât mă simțesc de ușor par'că-mi vine să sbor nu alt-ce-va Ia vără-te oleacă și d-ta să veđi cum ai să te rēcoresci așa are să-ți vie de îndemână după asta de are să-ți pară că ești ușor cum îi pana.

*) Școlarii se vor servi de notațiunile /, //, ///, ////.

IV

ÎNȚELESUL VORBEI

§. 10. Ori-ce vorbă are un înțeles. Dovedim acest înțeles când ne gândim la un lucru pe care-l simțim afară din noi (în lume) sau pe care-l înțelegem ca fiind în mintea noastră.

Vorba *condei* are înțeles de un obiect cu care ne servim ca să scriem. Dovedim acest înțeles prin faptul că găsim acest lucru în lume, îl simțim, adică îl vedem, îl ținem în mână, îl pipăim, îl rupem. Vorba *bunătate* are înțeles de ceva care există în sufletul unor oameni și-i face să fie buni. Dovedim acest înțeles închipuindu-ne cu mintea noastră că e un lucru care îndemnă pe om să îndeplinească anumite fapte: să dea ajutor, să îngrijescă pe bolnav, să vorbească blând, etc.

Vorba *verde* are înțeles de culóre. Acésta se dovedesce prin faptul că vedem că unele lucruri au acésta colóre: érba, frunțele etc. Vorba *vrednic* are înțeles de însușire. Dovedim acest înțeles prin faptul că cu ea numim pe unii oameni cari sînt iuți la muncă, cari stăruesc când s'apucă de ce-va, etc.

Vorba *rup* are înțeles de faptă omenescă: despărțirea silnică a unui lucru tare în mai multe bucați. Acest înțeles se dovedesce prin aceea că vedem, dacă face altul fapta acésta sau simțim, dacă o facem noi. Vorba *mint* însemnă să spună altfel de cât scim. Înțelesul se dovedesce prin aceea că întrebuintăm în a-

numite împrejurări vorba acésta, când pricepem că altul dice așa sau când noi dicem alt-fel de cât scim.

Vorba *trei* are înțeles de mai multe unități: una plus una plus una. Înțelesul se dovedesce prin aceea că putem socoti trei lucruri: trei case, trei ómeni, trei câni.

Când dicem *cartea*, în deosebire de *carte*, înțelesul e că este vorba de o anumită *carte*. Dovedim acésta prin faptul că altfel înțelegem dacă întrebuintăm cuvîntul fără acel *a*; iar dacă-l dicem cu *a*, atunci ne îndreptăm privirea sau gândirea la cartea despre care este vorba.

Vorba *el* arată o persoană fără a o numi. Dovedim acésta prin faptul că putem vorbi despre cine-va dicându-i astfel, fără a-i spune pe nume.

Vorba *aici* ne face să ne gândim la un anumit loc. Asemenea lucru există în natură.

32. **Exercițiū oral.** Să se spună și să se explice înțelesul vorbelor următoare: *dulce, tunet, mănânc, casă, acesta, acum, voi, șapte, câte cinci, rog, ascult, scriū, alerg, urlat, acru, bat, lapte, copac, cal, lenevie, recunoștință, sanie, întristare, lac, călător, judecător, milostiv, cap, movilă, trăesc, gură, silință, plug, Tătar, sóre, témă, valea, curg, innec, staū, ajung, smulg, varză, patrie, stég, dorese.*

§. 11. Înțelesul vorbelor își are isvorul în deosebite lucruri din natură. După felurile lucrurilor din natură, vorbele se împart în mai multe categorii. În lume deosebim patru feluri de lucruri: 1) lucruri de sine stătătoare; 2) fapte ale lucrurilor de sine stătătoare; 3) determinări de lucruri de sine stătătoare; 4) determinări ale faptelor.

33. **Exercițiū oral.** Să se spună cărei categorii de cuvinte aparțin următoarele exemple: *struț, balenă, alérgă, se róde, nalt, veche, iute, lesne, urs, leū, verde, unt, frate,*

tu, pune, strică, șapte, dece, acesta, roșu, cel, românesc, bine, umple, mierlă, aleg, îmbrăcăminte, frumos, merg, cu plăcere, îndată, atunci, acum, cinste, masă, când, lucrăză, mulțumesc, pasăre, îndărăt, frunte, casă, pornesc, simplu, așa, renumită.

34 **Exercițiu scris.** Să se scrie câte 5 exemple pentru fie-care categorie de vorbe.

V.

ÎNȚELESUL VORBIRII

§ 12. Ori-ce vorbire are un înțeles. Acest înțeles se arată prin gândiri întregi exprimate prin graiū sau prin scris. Aceste gândiri întregi se numesc **propozițiuni**.

Pisica sgârie. E gândire întregă, fiind-că se vorbește despre *pisică* și se spune că *sgârie*.

Un cotoiū sta pe copac. E o gândire întregă. Se vorbește despre *cotoiū*, se spune despre el că *sta* și ni se arăta locul unde sta: *pe copac*.

Un tigru mare trecea pe cărare. E o gândire întregă. Se vorbește despre *tigru*, se spune despre el că *trecea*, ni se arată o determinare a tigrului: *mare*, ni se arată locul pe unde trecea: *pe cărare*.

Cotoiūl smerit a mâncat șorecii. E o gândire întregă. Se vorbește despre *cotoiū*, se spune despre el că *a mâncat*, se dă o determinare a cotoiūlului: *smerit*, se întregesc înțelesul verbului, arătându-ne ce a mâncat: *șorecii*.

35. **Exercițiu oral.** Să se spună cari din exemplele următoare sînt propozițiuni și cari nu sînt. Să se explice propozițiunile:

Plugarul înjugă boul. — Plugarul muncitor. — Doi 6meni călătoriau împreună. — Este bun. — Călătoria sc6-

seră pânile din traistă. — Atunci trece un om. — Tre-
cătorul flămând. — Vă dau bani. — Eu acolo. — Ține
partea dumentale.

36. **Exercițiū scris.** Să se dea 5 exemple de pro-
pozițiuni.

§ 13. Miezul gândirii, în ori-ce propoziție, îl alcă-
tuiesc două elemente despre care întrebăm mai întâi
și în jurul cărora se grupază altele. Acele două se
numesc **părțile principale**, pentru că putem exprima
gândiri întregi numai cu ele. Celelalte se numesc
părți secundare.

Elementul despre care se vorbește se chéamă **su-
biect**. Elementul care spune ce-va despre subiect se
chéamă **predicat**.

Ele se află prin întrebări: pentru subiect: *cine?*
(ce?), pentru predicat: *ce se spune despre* (ce face? ce
este? cum este?)

37. **Exercițiū oral.** Să se spună cari sînt părțile
principale în propozițiile următoare:

Păsările auđiră porunca împărătéscă. Grangurul,
mierla și privighetórea se duseră la împérat. Gran-
gurul avea îmbrăcăminte frumósă. Ele începură a
cânta. Privighetórea, fiind mai mică la faptură, ră-
mase în urmă. Impératul, vedënd pe grangur așa de
frumos împodobit, îl primi cu cea mai mare cinste.
Grangurul plin de fală începú a cânta.

38. **Exercițiū scris.** Să se scrie 10 exemple de pro-
pozițiuni subliniindu-se subiectul și predicatul:

§ 14. În genere părțile (elementele) principale ale
propoziției sînt însoțite de părți secundare. Acestea
sînt determinări pentru subiect și pentru predicat,
adică întregesc și desvoltă înțelesul lor. Când ȑicem:
Cântăréța dumbrăvilor scóte sunete din gușa ei, avem
desvoltări ale subiectului și ale predicatului cari s'ar
puté absorbi în părțile principale: *Privighetórea cântă*.

Când dicem: *privighetórea mai modestă a rămas la urmă*, avem: a) subiectul cu determinarea lui (*privighetórea mai modestă*); b) predicatul cu determinarea lui (*a rămas la urmă*). Tot asemenea: *Impăratul, doritor de a cunoște adevărul, porunci a cânta fie-care câte un cântec*, are două părți: a) subiectul cu determinările lui (*impăratul, doritor de a cunoște adevărul*); b) predicatul cu determinările lui (*porunci, a cânta fie-care câte un cântec*).

Părțile principale pot exista fără cele secundare, dar determinările acestea n'ar pute singure să formeze o gândire întregă. *Modestă și la urmă; doritor de a cunoște adevărul și a cânta fie-care câte un cântec* nu au nici un înțeles. De aci le vine și numele de *părți secundare*.

39. **Exercițiū oral.** Carī sînt părțile secundare în următóarele propozițiuni; carī sînt determinările subiectului, carī ale predicatului.

Sub o ripă stérpă pe un rîu în spume un bătrîn sihastru fugise din lume. Cu vėrsarea serii un nobil străin sosi. Bine este a închina Turcilor Moldova? Capul plecat nu e tăiat de paloș. Domnul póte schimba în morminturi pentru neatirnare ómenī și păminturi.

40. **Exercițiū scris.** Să se dea 5 exemple de propozițiuni și să se sublinieze părțile secundare: cu o linie determinările subiectului, cu două determinările predicatului.

§ 15. Părțile secundare sînt: **atributul**, care determină totdeauna pe un substantiv; și **complementul**, care determină totdeauna pe un verb, pe un adiectiv ori pe un adverbii.

Complementul poate fi: **direct, indirect și circumstanțial**.

Cunóscem aceste diferite părți secundare după întrebări.

Atributul răspunde la întrebările: *care? ce fel de? cât?*

Complementul direct răspunde la întrebarea: *pe cine? care e lucrul pe care?*

Complementul indirect răspunde la întrebările: *cui? la cine? la ce? cu cine? cu ce? de cine? de ce?*

Complementul circumstanțial răspunde la întrebările: *unde? de unde? până unde? — când? de când? până când? — cum? cât? — pentru ce?*

41. **Exercițiul oral.** Să se spună atributele și complementele din exemplele următoare. Să se spună felul complementului.

În țara muntenescă sînt curți multe și domnesci. Mihnea cel rău șede la masă înconjurat de boeri. Unul singur nu mănîncă bucate. În Stoenesci este un boer bogat. El are berbeci sute. Domnul aduce pe Oprișan. Armașul îl părăsește Domnului. Pleca din Stoenesci sêra și ajungea dimineța. Mergea voios și sigur. L-a chemat pentru a-și da sêma.

42. **Exercițiul scris.** Să se dea 5 exemple de propoziții cu părți secundare. Să se sublinieze cu o linie atributul, cu 2 complementul direct, cu 3 complementul indirect, cu 4 complementul circumstanțial.

§ 16. Gîndirile de regulă se întrunesc mai multe formînd o gîndire mai desvoltată. *Acêstă unire de propozițiuni se numesce frasă.* Ea pôte să fie făcută din propozițiuni principale, ca și o propoziție care are numai părți principale, sau din propoziții principale și secundare, iarășî ca și o propoziție.

43. **Exercițiul oral.** Să se spună cari frase sînt compuse numai din propozițiuni principale și cari au și propoziții secundare.

Mihnea Vodă se scula, fața albă își spăla, barba neagră-și pieptăna, la icône se 'nchina; apoi el se înarma și pe Oprișan chema. Să ne grăesci cu drept ce ai făcut de ai adunat averi mari de împărat. Dumnezeu-mi-a ajutat și eu mi le-am adunat. Oprișanul mi-a spus mie că așteptă să-î vie firman de la împărăție să te scotă din domnie.

44. **Exercițiu scris,** Să se dea 3 exemple de fraze numai cu propoziții principale, 2 exemple de fraze cu propoziții principale și secundare.

FELURILE VORBELOR (PĂRȚILE VORBIRII)

I

NOȚIUNI GENERALE

---

§ 17. După felurile lucrurilor din natură, deosebim patru feluri de vorbe: vorbe cari arată lucruri de sine stătătoare, vorbe cari arată determinări ale lucrurilor, vorbe cari arată fapte, vorbe cari arată determinări ale faptelor.

Sub numele de lucruri de sine stătătoare mintea noastră închipue pe toate cari pot să aibă determinări. Ele pot să dea naștere unei fapte, fie că făptuesc ele înseși, fie că suferă din faptuirea altuia. Când dicem *cal*, *condei*, *mâncare*, *reutate*, avem nume de lucruri de sine stătătoare, pentru că putem dice: *calul alergă*, *am rupt un condei*, *mâncarea acesta e bună*, *reutatea e un mare cusur al omului*.

Cuvintele cari arată lucruri de sine stătătoare se numesc substantive.

§ 18. Când în vorbire spunem mai multe propozițiuni despre un substantiv, pentru înlesnire nu re-

petăm mereu numele lucrului, ci-l înlocuim cu alt cuvânt. Nu dicem: „*Vasile* era servitor la moșie. *Vasile* era foarte harnic, dar avea obiceiul de a bé. Stăpânul *lui Vasile* a ținut de rău de multe ori *pe Vasile*, dar *Vasile* n'a încetat cu uritul obiceiului al *lui Vasile*“. Dicem: „*Vasile* era un servitor la moșie. *El* era foarte harnic, dar avea obiceiul de a bé. Stăpânul *lui* l-a ținut de rău de multe ori; dar el n'a încetat cu uritul *lui* obiceiului“.

Cuvintele cari înlocuesc numele lucrurilor de sine stătătoare se numesc pronume.

§ 19. Al doilea fel de cuvinte sînt acelea cari arată determinări ale lucrurilor. Ele întregesc înțelesul substantivelor și adesea sînt numai o dezvoltare pe care o dă gândirea noastră. Când dicem *cal prăpădit*, avem o însușire adăogată la substantivul *cal*; dar am pute exprima același lucru printr'un singur cuvânt: *mârțogă*. Gândirea rămâne aceeași exprimată printr'o singură vorbă.

Prin unele din aceste determinări arătăm numai în mod mai hotărît un cuvânt. Când dicem: *un cal* îi dăm o hotărîre adică spunem că e vorba despre orî-ce *cal*; când dicem *calul*, înțelegem că e vorba despre un *cal* sciut. Aceste determinări se numesc **articole**.

Prin alte determinări spunem însușiri ale lucrurilor fie de acelea pe cari le observăm cu simțurile (formă, colóre, întindere, etc.), fie de acelea pe cari le constatăm ca gândirea: *Cal negru*, om *bun*. Aceste determinări se numesc **adjective**.

Alte determinări arată numărul lucrurilor: *șapte ómeni*. Acestea se chéamă **numerale**.

§ 20. Cuvintele cari arată fapte (acțiune, stare, existență) ale lucrurilor se numesc **verbe**: *Calul fuge* *Calul este vîoiu*.

§ 21. Determinările faptelor se exprimă prin cuvinte cari se numesc **adverbiu**. Ele, ca și determinările lucrurilor, întregesc și dezvoltă ideea exprimată prin acțiune: *merge ăute* este tot una cu *fuge*.

45. **Exercițiu oral.** Să se alegă substantivele, adiectivele, verbele, pronumele, articolele, numeralele și adverbiile din rândurile următoare:

Un lucrător, care avea răul obiceiului de a bé, s'a îmbolnăvit odată greu și s'a dus la doctor. Acesta i-a spus să-și lase obiceiul cel rău. Nu pot, domnule, răspunde el. Trebuie în fie-care zi să bea sticla asta plină cu rachiu.—Bine, îi zise medicul, să urmeză tot așa, dar să pu în fie care zi câte o pietricică în sticlă. El a pus una, două, trei și tot mereu până când s'a pomenit că bea numai o picătură de rachiu. Ast fel s'a pomenit că scapă de beătură fără să bage-de-sémă.

46. **Exercițiu scris.** Să se scrie 5 exemple de substantive, 5 de verbe, 5 de pronume, 5 de adiective, 5 de numerale, 5 de articole, 5 de adverbiu.

§ 22. Afară de aceste cuvinte, gândirea noastră întrebuințează și alte vorbe, cari arată raporturile între cuvinte, cari lęgă vorbele. Ele se numesc **prepozițiuni** și **conjuncțiuni**.

47. **Exercițiu oral.** Să se caute prepozițiunile și conjuncțiunile din Exercițiu 45.

48. **Exercițiu scris.** Să se dea 5 exemple de prepozițiuni, 5 de conjuncțiuni.

§ 23. Vorbele cari exprimă o cugetare nedesăvârșită: bucurie, mirare, întristare, spaimă, ș. a. se numesc **interjecțiuni**: Ah! Of! Vai! Bre! Ho!...

§ 24. Sint peste tot de ce feluri de vorbe : substantivul, adiectivul, articolul, pronumele, numeralul, verbul, adverbiul, prepozițiunea, conjunțiunea, interjecțiunea.

§ 25. Unele cuvinte au în înțelesul lor o parte statornică și o parte schimbătoare. Când șicem *casă*, *case* înțelegem că e vorba odată despre o singură casă, altădată despre mai multe; dar scim că nu s'a schimbat cuvîntul cu totul, ci numai o pãrticică a lui (*ă* în *e*). Când șicem *apuc*, *apuci*, *apucăm*, *apucasem* *apuca*-voiă, înțelegem că e peste tot vorba despre faptul de a pune mîna pe ce-va, a apuca, dar odată e vorba că eă fac acțiunea acum, apoi că tu faci acțiunea tot acum, că noi facem acțiunea tot acum; s'a schimbat decî persóna care face acțiunea, dar timpul a rămas același; apoi se spune că eă sînt autorul acțiunii, dar într'un timp trecut, apoi că tot eă sînt autorul acțiunii, dar în viitor.

Înțelesul statornic (principal) îl aflăm în partea care nu se schimbă la un cuvînt; înțelesul schimbător (secundar) îl aflăm la partea care se schimbă: *case*, *casă*, *caselor*, *casei*; *șici*, *șicînd*, *șicere*, *șică*.

Cele două părți ale înțelesului corespund cu două părți ale formei: **rădăcină** (înțelesul statornic), **terminare** (înțelesul schimbător).

Înțelesul schimbător ne dă ideile de gen, număr, cas, persónă, timp, mod, cari se adaogă la înțelesul statornic.

Cuvintele cari au înțeles statornic și înțeles schimbător se numesc flexibile; cuvintele cari au numai înțeles statornic se numesc neflexibile.

Flexibile sînt: substantivul, adiectivul, articolul, pronumele, numeralul, verbul. Neflexibile sînt: adverbiul, prepozițiunea, conjunțiunea, interjecțiunea.

49. **Exercițiu oral.** Să se arate înțelesul cuvintelor următoare, deosebindu-se înțelesul principal de cel secundar: pom, pomi; șterg, ștergi; mamă, mame; făcu, făcuse; vostru, voștri; acum; ungere, ungeți; îndată; străvediu, străvedie; înainte; împrejmuire, împrejmuri; îndemânatec, îndemânatece, îndemânateci.

50. **Exercițiu scris.** Să se dea 5 exemple de cuvinte flexibile; 5 cuvinte neflexibile.

§ 26. Cuvintele flexibile încercă schimbări potrivite cu gândirea ce exprimă ele. Flexiunea substantivului și a determinărilor lui e deosebită de flexiunea verbului. De aceea flexiunea substantivului, pronumelui, adiectivului, articolului, numeralului se numesce cu un singur cuvânt **declinare**; pe cînd flexiunea verbului se numesce **conjugare**. Lucrurile de sine stătătoare pot fi multe sau puține, pot fi de un gen sau de alt gen, pot fi într'un cas oare-care. Faptele pot fi îndeplinite sau suferite de persoana care vorbește sau de altă persoană, pot fi îndeplinite într'un timp oare-care și într'un mod oare-care.

51. **Exercițiu oral.** Să se spună ce feluri de cuvinte (părți ale vorbirii) aflăm în rândurile următoare:

Un tâlhar, într'o vreme, merse de se culcă să doarmă în dosul unui zid vechiu, și i se arată în somnul lui cum că-i grăi oare-cine și-i dîse: „Scolă d'aici și te dă în lături că iată cade zidul pre tine să te omore“. Iară el, dacă auzi, se sculă și fugi, și îndată cădu zidul, iară el, beutorul de sânge, puse în mintea lui că face bine, de vreme ce-l scose Dumneđu din nevoie, că nu-l urășce pentru faptele lui. Decî luă tămăie și luminări, și ajungend la biserică, dîse: „Mulțumescu-ți, Dómne, că mă scoseși din nevoie“. Și nu scia becisnicul că alta voesce Dumneđu. Apoi se duse la casa lui și mîncând și bînd bine, se culcă să doarmă. Și, acolo unde dormia, i se arată iară cela ce-l izbăvise de la zid și zise: „Dar de ce mî-ai adus tămăie și luminare? aű socotesci cu mintea ta că-mi

plac faptele tale cele fără-de-lege? Să scii că te-am isbăvit din nevoia aceea, numai ca să nu mori în odihnă fără să te vadă niminea, și voiū să te pun în țépă ca să te vadă ómenii ce se vor afla acolo". Iară el, dacă vėdu vedenia, se sculă înfricoșat și vede afară stând unii, ca să-l prindă; și într'acel ceas, ducēndu-l la judecător, porunci judecătorul să-l pue în țépă în mijlocul târgului ca să-l vadă și mari și mici.

52. **Exercițiū scris.** Să se scrie în două grupe vorbele flexibile și cele neflexibile din Exercițiul 51.

53. **Exercițiū oral.** Să se spună cari sînt cuvintele ce se declină și cari sînt cuvintele ce se conjugă din Exercițiul 51.

54. **Exercițiū scris.** Să se dea 5 exemple de cuvinte cari se declină și 5 de cuvinte cari se conjugă.

II

VORBE CARİ ARATĂ LUCRU DE SINE STĂTĂTORE

1 SUBSTANTIVUL

Împărțirea substantivelor după însemnare

§ 27. Numele lucrurilor de sine stătătoare se numesc *substantive*.

Pentru toate lucrurile de același fel ómenii întrebuintează un cuvînt. Când ȓicem *câne*, avem un cuvînt care se potrivește la toate animalele cari aũ nisce anumite însușiri. Când ȓicem *munte*, întȓlegem o grămadă de pămînt ridicată mult și cu o întindere mare și ori unde întălnim așa ceva, ȓicem că am dat peste un munte. Pentru mai buna lor întȓlegere, ómenii însă aũ simțit nevoie să dea numiri deosebite unor obiecte, unor animale, spre a le deosebi de altele la fel cu dînsele. Un sătén care a avut mai mulți câni a numit pe unul *Griveiũ*, pe altul *Azor*, etc. Dacă pe o întindere óre-care de pămînt pe care aũ trecut și trec ómenii se află mai mulți munți, pe unul l-aũ numit *Ceahlăũ*, pe altul *Caraiman*, ș. a. Asemenea aũ făcut ómenii pentru ei chiar: unul se chéamă *Vasile*, altul *Stan*, altul *Niculae*, etc. Asemenea pentru riuri (*Dunăre*, *Jũ*, *Olt*), asemenea pentru ținuturi (*Dorohoiũ*, *Mehedinți*, etc.) ș. a. m. d.

Cuvintele cari arată lucrurile de același fel sînt **substantive comune**; cele cari se daũ la unele lucruri spre a le deosebi de celelalte de un fel cu ele se numesc **substantive proprii**.

55. **Exercițiu oral.** Să se alégă substantivele comune și cele proprii din rîndurile următoare:

Carpații aũ fost locul de scăpare al Romănilor în

timpul năvălirilor barbare. Târgoviştea a fost într'o vreme capitala Munteniei. Muntenegrul e un stat mic din peninsula balcanică. Misisipi e unul din cele mai mari râuri ale lumii.

56. **Exerciţiū scris.** Să se scrie 10 exemple de substantive comune și 10 exemple de substantive proprii.

Numărul și Genul

§ 28. Am vădut că cu un substantiv comun noi înțelegem toate lucrurile de același fel; trebuie însă să scim dacă într'o vorbire cuvîntul arată un singur lucru sau mai multe. Deosebirea acésta o arată **numărul**, care e o parte din înțelesul schimbător al vorbelor.

Deosebim în românesce două numere: **singular** și **plural**.

57. **Exerciţiū oral.** Să se spună cari din substantivele următoare sint la plural și cari la singular:

Câmp, pas, limbă, sôre, linte, singurătate, Bărăgan, vînturi, dulăi, miros, cétă, pădure, fasole, grumazuri, priveriște, căruțaș, movilă, căruțe, rogojină, rôtă, di, érbă, cârtițe, sentinele.

58. **Exerciţiū scris.** Să scrie 10 exemple de substantive la singular și 10 la plural.

§ 29. La ființele viețuitoare se deosebesc două sexuri: bărbătesc și femeesc. Pentru înțelegerea lor, ómenii aũ avut nevoie să arate prin cuvinte acésta deosebire, numind altfel ființele de sex sau de gen bărbătesc și altfel pe cele de gen femeesc. Aũ đis: *taur* și *vacă*, *cocoș* și *găină*, *armăsar* și *épă*, *bărbat* și *femea*; alteori, în loc să întrebuițeze cuvinte deosebite, aũ schimbat numai terminarea: *rățoiū* și *rață*, *domn* și *dómnă*, *lup* și *lupóică*.

La exemplele ce am dat aci avem, pe lângă deo-

sebirea de înțeles, și pe cea de formă. Deosebirea de formă s'a întins și la cuvintele cari nu numău ființe viețuitoare și s'a'au asemănat tóte orí cu un gen orí cu altul. Precum s'a đis: *un urs*, s'a đis *un brad*... Precum s'a đis: *o ursóică*, s'a đis *o carte*. Ast-fel cuvintele tóte a'au căpătat formă de gen.

In limba română deosebim două genuri: *masculin* și *feminin*.

Cunóscem că un substantiv e masculin când putem să đicem: *un, doi*; e feminin când đicem: *o, două*.

59. **Exercițiú oral** Să se alégă substantivele masculine și cele feminine din rândurile următoare: cotoiú, pisică, frate, soră, cumnat, cumnată, porumb, porumbiță, țaran, țarancă, mire, mirésă, conte, contesă, principe, principesă, călugăr, călugăriță, cureă, curcan, găscă, găscan, bróscă, broscoiú; carte, câmpie, colónă, căruță, căldare, stejar, ochiú, sac, pom, par, pepene, fag, butuc, codru, sərbătóre.

60. **Exercițiú scris.** Să se scrie 10 exemple de substantive masculine și 10 exemple de substantive feminine.

§ 30. De obiceiú substantivele sînt la plural de acelaș gen ca la singular. *Aflăm însă o sumă de substantive cari la singular sînt masculine și la plural feminine*; acestea se chéamă **substantive de două genuri**¹⁾. *Scaun* este la singular masculin, fiind-că đicem: *un scaun*; la plural însă e feminin pentru că đicem: *doúe scaune*.

§ 31. La unele numiri de ființe viețuitoare nu se deosebesce un gen de altul prin cuvinte. De exemplu: *viespe, țințar, turturea*, înseamnă și partea bărbătésă și cea femeésă.

Cuvintele cari a'au o singură formă pentru a arăta și masculinul și femininul se numesc **epicene**. Cuvintele cari a'au două forme se numesc **mobile**.

¹⁾ Đise și: *eterogene, ambigene* și mai rău: *neutre*.

61. **Exercițiū oral.** Să se spună femininul de la următoarele substantive: berbec, țap, fiū, vițel, bucătar, preot, rege, ture, vulpoiū.

62. **Exercițiū scris.** Să se dea 5 exemple de cuvinte epicene.

63. **Exercițiū oral.** Să se caute în rândurile următoare substantive cari țin de amândouă genurile.

Nu e bine să ții prea multe vite într'un grajd mic. Românii au un graiū foarte plăcut. În museele artistice se găsesc tablouri foarte frumoșe. Triunghiul e o figură cu trei unghiuri. Casul vocativ are la puține substantive formă deosebită. Creștinii respectază hotărârile celor șapte sobóre. În bisericile noastre femeile n'au voie să intre în altar. Sînt ciobani cari cîntă din fluer într'un mod admirabil. Pentru militari se întrebuintează veștminte acoperite cu fir.

64. **Exercițiū scris.** Să se scrie 10 exemple de substantive de două genuri.

§ 32. Pluralul se deosebesce de singular prin următoarele terminări: *î, i, e, uri*. La substantivele masculine aflăm *î, i*; la cele feminine aflăm *î, e* și *uri*; la cele de două genuri aflăm *e* și *uri*.

65. **Exercițiū oral.** Să se spună ce terminări deosebesc pluralul de singular la următoarele substantive:

Corp, stég, condeiu, căruță, verdéță, drum, prag, cumpănă, lespede, logofet, amic, împérat, ladă, curte, sală, rață, marfă, filigén, chimir, ostrov, spațiū, vênat, rîu.

66. **Exercițiū scris.** Să se dea 10 exemple de substantive cari fac pluralul în *î* și sînt masculine; 10 cari fac pluralul în *î* și sînt feminine; 10 cari fac pluralul în *e* și sînt feminine; 3 cari fac pluralul în *uri* și sînt feminine; 10 cari fac pluralul în *e* și sînt de amândouă genurile; 10 cari fac pluralul în *uri* și sînt de amândouă genurile.

§ 33. Numele proprii se întrebuintează numai la singular sau numai la plural. *Anton* e singular; *Car-*

pați e plural. Numai numele de popóre au ambele numere: *Român, Români; Turc, Turci*.

67. **Exercițiū oral.** Să se spue cari din numele proprii următoare sînt la singular și cari la plural: Călugăreni, Grivița, Dâmbovița, Iași, Budesci, Andreiū, România, Muscali, Rin, Volga, Urali, Banat, Călărași.

68. **Exercițiū scris.** Să se dea 10 exemple de substantive proprii singulare; 10 plurale.

§ 34. Sînt și nume comune cari au numai un număr. Unele sînt la singular, pentru-că nu putem deosebi *indiviđi* și deci nu putem avé ideia de pluralitate: *linte, lapte, fasole*, etc. Altele sînt la plural cu înțeles de singular, pentru că sînt compuse obiectele din două sau mai multe părți: *fórfeci* (din două părți tăioase), *pantaloni* (din două bucăți), ș. a.

69. **Exercițiū oral.** Să se explice cuvintele următoare cari se întrebuintează numai la un număr: mucări, călimări, jumări, icre, ițari, urdă, brânză, apă, mazăre.

70. **Exercițiū scris.** Să se dea 5 exemple de substantive comune ce se întrebuintează numai la singular; 5 de substantive comune cari au numai formă de plural.

§ 35. Unele substantive își schimbă înțelesul la plural: *lapte* (lichidul alb și nutritiv ce se stórcé din țâțele animalelor mamifere), *lapți* (specie de icre de pesce) etc.

71. **Exercițiū oral.** Să se explice înțelesul substantivelor următoare la singular și la plural: fier, argint, aramă, frig, verdéță, sare, oțel; — bucată (bucăți, bucate), cap (capî, capete, capuri), ochiū (ochi, ochiuri), corn (corni, córne, cornuri), cot (coti, cote, coturi).

C a s u l

§ 36. Înțelesul schimbător al cuvintelor ne dă și ideia de *cas*. **Casul** ne arată raportul între părțile unei propozițiuni. Nu putem cunoște casul unui substantiv, dacă-l luăm singur. În ce cas este vorba *lup*? Nu putem răspunde, căci poate fi în nominativ, în genetiv, în dativ, în acusativ. Dacă însă avem vorbirea: *Un lup a mâncat o oie*, răspundem că e în cazul nominativ; dacă avem: *Vânătorul a împușcat un lup*, răspundem că e în cazul acusativ; dacă avem: *Pielea unui lup se vinde cu preț bun*, răspundem că e în genetiv; dacă avem: *Am tras un glonț unui lup*, răspundem că e în dativ.

În limba română avem *cinci casuri*: **nominativ, genetiv, dativ, acusativ și vocativ**. Cunoștem în ce cas stă un cuvânt, vădând rolul ce are în propoziție și punând întrebări.

Nominativul răspunde la întrebarea: **cine? ce?** Cuvântul care stă în nominativ nu poate fi de cât subiect sau nume predicativ: *Prietenul a plecat*. *Vasile este prieten* cu mine.

Genetivul răspunde la întrebarea: **al cui?** Cuvântul care stă în genetiv poate fi atribut sau nume predicativ: Să îndeplinim dorința *prietenului*. *Casa acesta este a prietenului*.

Dativul răspunde la întrebarea: **cui?** Cuvântul care stă în dativ nu poate fi de cât obiect indirect: *Increde-te prietenului*.

Acusativul răspunde la întrebarea: **pe cine? ce? la ce? cu ce?** etc. Cuvântul care stă în acusativ poate fi nume predicativ, obiect direct, obiect indirect și circumstanțial: *Pe Vasile îl numesc prietenul meu*. *Îubesc mult pe prietenul meu*. *M'am dus cu prietenul*. *Am poposit la prietenul meu*.

Vocativul nu se află prin întrebare. Cuvîntul care stă în vocativ n'are nici-un rol în propoziție. Cu el numim numai persoana la care ne adresăm : *Prietene*, ascultă-mă.

72. **Exercițiu oral.** Să se spună pentru fie-care substantiv în ce cas este și după ce se cunoșce.

Avea și dînsul trei feciori și i-au plecat toți trei de-odată la tabără, sârmanul tată! Și luni trecut-au după luni și a fost de veste lumea plină că stégul Turcului se închină și Româniil au isprăvit răsboiul. Seria 'n gazetă că s'a dat poruncă să se întorcă în țară toți cei plecați de astă vară. Rînd pe rînd veniau în sat și erî și astăzi câte unul din cei cari au plecat. Ai lui întărda. Plîngend de drag că are să-i revadă sta diua în prag, eșia pe stradă cu ochii zarea măsurând. Nu veniau. Nădejdea caldă în el slăbia pe cât crescea de rece gîndul. El a întrebat pe toți de a rîndul; dar nimeni scire nu-i scia. El plécă în urmă la cazarmă să afle ce dorîa. Căprarul vechiu îi ese în prag. El întrebă: Ce face Radu? — E mort! El a cădut la Plevna în cel d'întăiu șirag. De mult simția că Radu-i dus de pe astă lume; dar astăzi când scia anume, sta năuc și nu credea. Dară George al nostru cum o duce? — Sub țărîna, taică, și sub cruce, lovit în piept de un iatagan. — Dar bietul Mircea? — Mort și Mircea prin văi la Smârdan.

73. **Exercițiu scris.** Să se copieze bucata următoare, scriindu-se în parantesă după fie-care substantiv cazul în care se află.

El n'a mai ȃis nici-un cuvînt. Cu fruntea în piept ca o statue, ca un Christos bătut în cue, ținea privirile în pămînt; părea că vede din ainte-i trei morți într'un mormînt. Cu pasul slab, cu ochii beți, el a plecat, gemend, afară și împleticindu-se pe scară chema pe nume pe băeți. Nu se simția de-i mort ori tréz, n'avea puteri să se simțescă. S'a aședat pe o piétră în drum sub un zaplaz. A stat așa, pierdut și dus. Era în amieză și în miez de vară și sórele a scădut spre séră și în urmă sórele a apus; iar bietul om sta tot acolo ca mort precum s'a pus. Treceaū bărbați, treceaū femeii și uruiaū trăsuri pe stradă. Soldați treceaū fă-

când paradă. Atunci, deștept, privind la ei, își duse pumnii strîns pe tâmpile și dîse: Trei, Dómné, și toți trei!...

§ 37. Am vădút (§ 36) că deosebirea între casuri o forméază înțelesul. Scim în ce cas e un substantiv după rolul ce are în propoziție. La cunoșcerea acestui rol ne ajută prepozițiile cari se pun înaintea lui precum și articolele ce-l însoțesc, fie puse în urmă fie puse înainte. Ex.: *Ion a vădút pe Vasile*. Aci pe ne face să cunoșcem că *Vasile* e în acusativ. Chiar dacă schimbăm rîndul vorbelor tot așa înțelegem: *Pe Vasile l-a vădút Ion*. Fără acea prepoziție n'am sci niciodată casul și deci n'am puté pricepe sensul vorbirii. *Vasile a vădút Ion* sau *Ion a vădút Vasile* sînt tot așa de neînțelese. Când dîcem: Am dat calului fân, vedem casul mai ales după articolul ce însoțesc vorba *cal*.

La puține cuvinte găsim vr'o terminare care să ne spună casul: *Am vîndut o casă*. *Vîndarea unei case e lucru însemnat*; dar și aci fără articolul pus înainte (unei) n'am puté pricepe bine casul și deci înțelesul ar suferi.

74. **Exercițiū oral.** Să se spună la cari substantive din bucata următoare s'a arétat deosebirea casurilor prin terminări și la cari prin prepozițiuni sau articole.

Aū plecat o dată câți-va să stringă zestre pentru o copilă. Umblând prin case ca să céră ómenilor bogăți, intră într'o curte. Aci audiră ocări, cértă, gură. Stăpânul pierduse un bănuț. Slugile scuturaū așternutul din casă, cerneaū praful măturat, ca să găsească banul. Ajungênd în mijlocul curții, spuseră scopul venirii lor fără însă a avé nădejde că vor căpêta ce-va de la un om așa sgârcit. Stăpânul însă îi pofti în casă și le dete suma ce mai lipsia până să implinéscă zestrea. Apoi le dîse: Nu vă mirați că m'ați vădút făcênd gălăgie pentru un ban, căci dacă n'ași fi strîns, n'ași fi avut acum să vă dau.

75. *Exercițiu scris.* Să se scrie 5 exemple de forme de cas cari se deosebesc prin terminări și 5 de forme ce se deosebesc prin prepozițiuni¹⁾.

§ 38. Să observăm la mai multe substantive formele pentru casuri.

1. Substantiv masculin

S. N. Acest <i>pom</i> înfrumusețază curtea.	P. N. Nisce <i>pomî</i> ca aceștia fac ród bune.
G. Crăcile unui <i>pom</i> trebuesc curățite de omidă.	G. Crăcile unor <i>pomî</i> sînt stufóse.
D. E bine să puî sprijin unui <i>pom</i> rupt.	D. Ajută acestor <i>pomî</i> să crească, tăind ramurile mici.
A. Taie acest <i>pom</i> .	A. Vreaî <i>pomî</i> în grădina mea.
V. <i>Pom</i> vestit, bun rod ai!	V. <i>Pomî</i> dătători de ród!

2. Substantiv masculin

S. N. Un <i>băét</i> silitor învață totdeauna lecțiile.	P. N. Nisce <i>băeți</i> intrase în grădină.
G. Carteá acestui <i>băét</i> e curată.	G. Acestea sînt băncile unor <i>băeți</i> silitori.
D. Vom da premiul acesta unui <i>băét</i> sárac.	D. Ași vré să vorbese unor <i>băeți</i> din cl. II.
A. Ce <i>băét</i> ai vėđut acolo?	A. Cu așa <i>băeți</i> îmi place să fac lecție.
V. <i>Băete</i> , învață lecția!	V. <i>Băeți</i> , fiți cu minte!

3. Substantiv feminin

S. N. O <i>casă</i> e o mare avuție.	P. N. Unele <i>case</i> sînt igrasiose.
G. Pórta acestei <i>case</i> este solidă.	G. Porțile acestor <i>case</i> sînt de fier.
D. Cere unei <i>case</i> mai întâi condiții igienice.	D. Spune-mi căror <i>case</i> le lipsesc ferestrele.
A. Ferice de cine are <i>casă</i> !	A. Proprietarul acesta are multe <i>case</i> .
V. <i>Casă</i> , mult e de când nu te-am vėđut!	V. <i>Case</i> părintesci, mult vė iubesc!

¹⁾ Exemplele vor consta din propozițiuni, nu din cuvinte isolate.

4. Substantiv feminin

- S. N. O *grădină* de zarzavaturi e necesară unei gospodării.
 G. Pomii unei *grădini* trebuie să fie îngrijiți.
 D. Poți afla părechea acestei *grădini*?
 A. Am văzut o *grădină* foarte frumoasă.
 V. *Grădină*, frumoasă ești!
- P. N. Nisce *grădini* de flori se întindeau dealungul râului
 G. Pomii acestor *grădini* sînt înalți.
 D. Nu găsesc nici un cusușur acestor *grădini*.
 A. Veți în depărtare nisce *grădini*?
 V. *Grădini* frumoase, voi sînteți desfătarea sătenui!

5. Substantiv feminin

- S. N. O *stea* nu poate lumina pămîntul.
 G. Vederea unei *stele* lucitoare îți face plăcere noptea
 D. Ce-î pasă unei *stele* de ochianele noastre!
 A. Am văzut o *stea*.
 V. *Stea* dulce, luminează-mă!
- P. N. Unele *stele* apar târziu noptea.
 G. Lumina acestor *stele* este foarte frumoasă.
 D. Sălbaticii se închină unor *stele*
 A. Spune-mi ce *stele* cunosc
 V. O *stele*, fiți marture nevinovăției mele!

6. Substantiv de 2 genuri

- S. N. Un *drum* bine bătut e plăcut tuturor.
 G. Principala condiție a unui *drum* e să fie bine bătut.
 D. Nu găsesse sémên acestui *drum* în tot ținutul.
 A. Inginerii au construit un *drum* bun.
 V. Umbrosule *drum*, tu mă duci la casa părintească!
- P. N. Așa *drumuri* se află numai pe aci.
 G. Marginea acestor *drumuri* e plină de flori.
 D. Căror *drumuri* să ne încredem mersul?
 A. Județul acesta are *drumuri* frumoase.
 V. Frumoșe *drumuri*, când vă voi mai vedé?

Vedem că la toate substantivele de orice gen pentru toate cazurile pluralului este o singură formă (*pomi, băeți, case, grădini, stele, drumuri*); la singular, la substantivele masculine e o formă pentru toate cazurile (*pom, drum, băet*) și la unele nume de ființe e și o formă pentru vocativ (*băete*); la singular la substantivele feminine două forme: una pentru nominativ și acuzativ (*casă, grădină, stea*), alta pentru genetiv și dativ (*case, grădini, stele*¹).

Așa dar: pentru toate cazurile pluralului avem la toate substantivele o singură formă; pentru singular la substantivele masculine avem o singură formă²); iar la cele feminine două forme: nominativ-acuzativ, genetiv-dativ.

76. *Exercițiu oral.* Să se decline câte unul sau mai multe substantive din următoarele grupuri:
 Pom, martur, apostol, alegător, blănar, căpitan;
 Măr, rac, covrig, mort, brad, pas, mânăz, cal;
 Codru, socru, cuseru, tigru, jugastru, zimbru, cioclu;
 Bou, leu, fiu, mușteriu, zmeu, vizitiu, flăcău;
 Ochiu, unchiu, pui, craiu, rățoiu, meiu;
 Rege, pește, câine, epure, cărbune, frate, lapte, șerpe,
 sora, părinte, custode;
 Popă, pașă, badiță, tată, taică, rigă;
 Casă, lună, barbă, rotă, bortă, codă, șuncă, palmă,
 tăietură, crăpătură, scursură, untură;
 Țarancă, vădană, mirésă, partașă, cățelușă, broscuță,
 suriora;
 Privighetore, lipitoare, afumătoare, serbătoare, dicitore;
 Căla, școlă, țidulă, tocmelă, cheltuielă, greșelă;
 Piatră, ferăstră;
 Piată, sciință, chitanță;
 Vâlcică, ulcică, păsărică, tinerică;
 Moșie, vie, frăție, bucurie, mânie, cutie, arie, patrie,
 dropie, sanie, unghie;

¹) Sub influența numelor proprii, unele substantive feminine au la vocativ o formă în *o*: *țaranco*, ca *Anico*.

²) Sînt puține cuvinte masculine cari au vocativul în *e*; acesta nu pôte intra în regulă.

Marfă, carne, erbă, tréptă, lipsă, vreme, cértă, gál-cévă;

Luni, Marți, Mercuri, Joi, Vineri;

Basma, tinichea, boea, rubia, boccea, para, stea, mușama;

Timbru, căpéstru, pupitru, teatru, semestru, trimestru, cadru, astru;

Lucru, titlu, ciclu, biciclu, monoclu, binoclu;

Loc, dél, vènt, pod, lanț, val, câștig, canal, capital;

Curcubeu, melesteu, feredeu, elesteu, museu, sicriu;

Cuiu, paiu, condeiu, bordeiu, rësboiu, gunoiu, butoiu, șiroiu, biciu, briciu;

Riu, pustiü, chipiu, tabloü, cadoü, biuroü;

Plaiü, naiü, graiü, obiceiü, soiü, unghiü, trunchiü, giulgiü, beciü;

Fir, lemn, scaun, ac, deget, cântec, strigăt, clopot;

Studiü, privilegiü, consiliü;

Nume, clește, pânțece, codice, apendice, indice.

77. *Exercițiü scris*. Să se decline câte-va substantive din exercițiul precedent.

78. *Exercițiü scris*. Să se scrie vocativul următoarelor substantive:

Băét, moșnég, tîner, podar, socru, domn, Domn, popă, neică, vlădică, Toma, Luca, Manea.

79. *Exercițiü oral*. Să se arate ce schimbări de sunete se întâmplă în declinare la următoarele substantive:

Cetățén, lucéfér, Vasluién, uriés, plăiés, unchiés, vër, logofét, nufér, socru, nepot, amic, vasilisc, împérat, ed, urs, vítéz, copist, ministru, copil, nepoțel, cercel, general, sol, dascăl, créstă, piétă, épă, séră, mréjă, viétă, cirésă, masă, față, vargă, pomană, cămasă, Sâmbetă, cumpănă, taberă, vină, sémintă, scară, rană, daltă, ladă, șépcă, jalbă, móră, pórtă, códá, fiică, dógă, biserică, pungă, bróscă, gălușcă, caléșcă, pușcă, răchită, grindă, feréstră, bae, mare, cale, pasăre, vrabie, corabie, dihanie, arie, așchie, margine, înfățișare, îngrășare, jale, fóe, óe, flóre, mórte, minte, lespede, veste, piele, vale, filigén, toég, fierestrăü, piriü, hârdăü, mër, ciubër, căpéstru, capët, număr, ivër, cuvînt, veșmînt, mormînt, corn, cojoc, folos, topor, covor, mosor.

Notă. Schimbări la vocale: a-e, é-e, a-ă, î-i, ă-a.
 „ „ „ diftongi: é-e, o-ó, ó-o.
 „ „ „ consóne: c-čí, g-gí, s-ş, t-ţ, d-d, z-j.
 Schimbări la grupe de consóne: st-şt, se-şţ, şe-şci,
 str-ştr.
 Dispariţii de sunete: i.

80. *Exerciţiū oral.* Să se spună ce particularităţi prezintă în declinare următoarele substantive:

Om, nene, bade, óspe, bucată, soră, noră, ocă, lele, i, cap, op, grău, frău, brău, mijloc, ostrov, sânge, Dumneeū, Vodă.

Notă. Om, plural ómení; nene: fără articol numai la vocativ, cu articol nenea (de şi masculin); bade: n'are plural, cu articol badea (de şi masculin); óspe-óspei; bucată-bucate, bucăi (cu 2 sensuri); soră-surorí, noră—nurilor; lele n'are plural; şi şi iūă; cap, capurí, capete, capí; op, opurí; frău, brău, grău, frâne, brâne, grâne; ostrov, ostróve; mijloc, mijlóce; sânge-sângiurí; Vodă: invariabil.

2. PRONUMELE SUBSTANTIVAL

Pronumele Personal

 39. Am veut că pronumele ine locul unui nume. El arată persóna care vorbesce, numită **persóna I**; sau persóna cu care se vorbesce, numită **persóna II**; sau persóna despre care se vorbesce, numită **persóna III**. Acesta se numesce **pronume personal**.

 40. Pronumele personale au forme de persónă, de numer şi de cas; persóna III are, pe lângă acestea, şi forme de gen. Firesce că nu e nevoie să arătăm genul la persóna I şi II, căci el se íntelege la persóna care vorbesce şi cea cu care vorbim; dar la a III, este nevoie, de vreme ce trebuie să scim dacă vorbim despre o femeie sau despre un bărbat.

Să luăm următoarele exemple și, după modul cum am văzut că se deosebesc casurile la substantiv, să vedem cazul pronomelor subliniate.

Persóna I

Eă nu voiü să am ceasornicul.
Mie nu mî-ar folosi nimic.
 Nu mē vede nimeni pe *mine*.
Noă am mîncat de geaba.
 Să ne dea Domnul *noă* gîndul cel bun.
 Prigonirile pornite între *noă* să le lăsăm.

Persóna II

Tu ești un băét sărac.
 Îți va răsplăti *ție* Dumneđu.
 Cređi că nu te vede nimeni pe *tine*?
 Veniți și *voă* la preumblare?
Voă nu vē pasă nimic.
 Mē primiți să mînânc cu *voă*?

Persóna III Masculin

Astfel vorbi *el*.
 Casa acēsta este a *lui*.
Lui i se păru că e puțin.
 Pe *el* îl nedreptătise.
Ei merseră la judecată.
 Pânea era a *lor*.
 Cine le va da *lor* dreptate?
 Pe *ei* să-ı lași în pace.

Dînsul nu va primi acēsta.
 . . . . .
 . . . . .
 N'are merinde cu *dînsul*.
Dînși ajunseră la judecată.
 . . . . .
 . . . . .
 Pe *dînși* nu-ı cunósce nimeni.

Persóna III Feminin

Ea ar fi eșit numai de căt.
 Ceasornicul era al *ei*.
 Băétul îi arătase *ei* multă supunere.
 Hoțul n'o veduse pe *ea*.
Ele își sfătuiră bărbații.
 Femeile luară haînele, căci erau ale *lor*.
 Bărbații se supuseră *lor*.
 Sfirșitul le-a răsplătit bine pe *ele*.

Acum sosi și *dînsa*.
 . . . . .
 . . . . .
 S'a superăt pe *dînsa*.
Dînsele aű lucrat tótă diűa.
 . . . . .
 . . . . .
 Lăsați-le în pace pe *dînsele*.

Prin urmare formele pronumelui personal sînt următoarele:

Pers. I. S. N.	<i>eū</i>	Pers. II. S. N.	<i>tu</i>
	D. <i>mie</i>		D. <i>ție</i>
	Ac. <i>mine</i>		Ac. <i>tine</i>
P. N. A.	<i>noi</i>	P. N. A.	<i>voi</i>
	D. <i>noūă</i>		D. <i>voūă</i>

Pers. III masc. S. N. A.	<i>el, dînsul</i>	Fem.	<i>ea, dînsa</i>
Gen. Dat.	<i>lui</i> —		<i>ei</i> —
P. N. A.	<i>ei, dînșii</i>		<i>ele, dînsele</i>
G. D.	<i>lor</i>		<i>lor</i> —

Observare. Pronumele de pers. I și a II n'au genetiv. La plural acusativul este la fel cu nominativul. La persóna a III este la fel și la singular și la plural. Pentru persóna III avem și pronumele *dînsul*, ale cărui forme de dativ nu se întrebunțază (ar fi: *dînsulū, dînsei; dînșilor*).

§ 41. Aceste forme de pronume se numesc **forme întregi** spre deosebire de altele cari se numesc **forme scurtate**, fiind-că sînt mai mici: nici-una nu e mai mare de o silabă, iar cele mai multe sînt vorbe asilabe.

Formele scurtate se găsesc la cazul *dativ* și *acusativ*. Ele se pot întrebunța singure: *Mi se pare că a venit*; sau în unire cu formele întregi: *Ție ți se cuvine laudă*.

La dativ formele întregi nu staū nici odată singure:

Mie nu *mă*-ar folosi la nimic. (Nu se pôte dice: Mie nu ar folosi).

Îmă spune **mie** inima ceva. (Nu se pôte dice: Spune mie inima).

Dă-ne **noūă** pânea dîlnică. (Nu se pôte dice: Dă noūă pânea).

Voūă *vă* place acésta. (Nu se pôte dice: Voūă place acésta).

Lor *li* s'a împlinit dorința. (Nu se pôte dice: Lor s'a împlinit dorința).

La acusativ, dacã pronumele este obiect direct, formele întregi stau însoțite de forme scurtate:

Nu *mă* vede nimeni pe *mine*. (Nu se pôte dice: Nu vede nimeni pe mine).

Pe *noi* *ne* supără acest lucru. (Nu se pôte dice: Pe noi supără acest lucru).

Te știu pe *tine* de mult. (Nu se pôte dice: Știu pe tine de mult).

Î-am cunoscut pe *ei* îndată. (Nu se pôte dice: Am cunoscut pe ei îndată).

Dacã pronumele este obiect indirect sau circumstanțial, atunci se pôte întrebuința numai forma întregă singură.

Amicul meu a venit cu *mine*.

Să-l găduesci la *tine*.

S'a supărat pe *noi*.

Am încredere în *voi*.

Am cules pere pentru *el*.

Nu mai vreau să știu de *ea*.

S'a îndreptat spre *dânsul*.

Spune-mi ceva despre *ei*.

Fratele meu e mai mare de cât *mine*.

Maria e eleva cea mai silitore dintre *ele*.

Printre *dânsele* ea e cea mai naltă.

Care din *voi* a văduț ceasornicul?

§ 42. Să vedem acum cari sînt tôte formele scurtate ale pronumelor personale. Să observăm vorbele subliniate în exemplele următoare:

Mi s'a rupt inima de durere.

Cine *mă*-aude plânsul.

Cântă-*mă* un cântec.

Când *îmi* dai përul tãu?

Ți se împlini dorința.

Hai să-*ți* arăt drumul,

Ți-arăt locul acela.

Atunci *îți* voi spune adevërul.

*M*ă furizez în casă.
M am dus pe drum.
 Judecătorul să *ne* facă dreptate.
 Nu *ni* se cade acésta.

*T*e conduc până la pörtă.
 Nu *te*-aude nimeni.
 Ce *v*ă pasă de vorba lor?
*V*i s'a spus de sute de ori.

El nu *ne* cunósce.
 Cine *ne*-a strigat?

Neunirea *v*ă slăbesce.
 Trecutul *v*'a cumiñtít.

Călătorul đice că *i* se cuvin
 doi lei.
 Celălalt nu voi să-*í* dea.
 Judecătorul-*í*-afăcut dreptate
 celui bėtrân.
 Orbului în zadar *íí* spuí că
 s'a făcut điuă.

Se supuse babeí, rupse pėrul
 și *i* l dete.
 Când muma se opri, *í*-apăru
 în cale Íntunericul.
 Apa se mulțumi și-*í* arătă
 drumul.
 Frumóse cãntece *íí* cãnta mu-
 ma copilei sale.

Avea două saci și nu scia pe
 care să-*l* ía.
L-ar fi luat, dar era prea greú.
 Mumă-sa *í*l strínse la sîn.

O sciú.
 Am cunoscut-*o*.

Cailor să *le* dai grăunțe.
 Ía cojile acestea și *le*-aruncă
 porcilor.
 Hoșilor *li* s'au legat fiére de
 picíóre.

Vacilor să *le* dai cocení.
 Pe aceste oi *le*-ar vinde cío-
 banul.
 Femeilor *li* s'au făcut multe
 nedreptăți.

Cine-*í* cunósce?
 Nu-*í* cunósce nimeni.
 În zadar *íí* povėțuescí.

Tot satul *le* cunósce.

Prin urmare formele scurtate ale pronumelor per-
 sonale sînt :

Pers. I S. D. <i>mi, mi, imi</i>	Pers. II S. D. <i>ti, ti, iti</i>
A. <i>me</i>	A. <i>te</i>
P. D. <i>ne, ni</i>	P. D. <i>ve, vi</i>
A. <i>ne</i>	A. <i>ve</i>

Pers. III Masc. S. D. <i>i, i, iu</i>	Fem. S. D. <i>i, i, iu</i>
A. <i>i, il</i>	A. <i>o</i>
P. D. <i>le, li</i>	P. D. <i>le, li</i>
A. <i>i, iu</i>	A. <i>le</i>

81. *Exercițiū oral.* Să se spună ce pronume personale aflăm în rândurile următoare; să se spună cari forme sint întregi și cari scurtate; să se observe cum se scriu formele scurtate.

Erba cǒptă strălucese; vântul o clatină. Unii brazdele rǐstornă, alții în căpiți le adună, le clădesc apoi în stoguri și cu stuh le încunună.—Dacă tu vei vinde acest ceasornic, vei lua bani cu care te vei face bogat. Aplecarea cea rea îi dīse: Tu ai fi de odată bogat; ai fugi din oraș și n'ar afla-o nimeni. Dumneđeū scie că eū sint hoș. El vrea ca noi să lăsam fie-căruia ce este al seū. Luă ceasornicul și-l spānzură la locul unde fusese. Gāndia că nimeni nu l-a vǐdut în acea odaie. Prințesa trimise să-i aducă pe acel cinstit bāet. I-a recomandat să-i fie frică de Dumneđeū. L-a întreat de-i place meseria. Fiți blāndi și lucrați în dreptate, căci bine vǐ va fi până în sfârșit.—Simțindu-l pe sur aprǐpe, cānū toți aū sǐrit. Nu lăsați bāeți! le strigă un vǐnător mai bātrān.—Unui lup i-a venit gust de pocāință. O oīe l-a mirosit. Apucānd oīa de trup, o jertfi în grabă. Oīa mǐ mușcă pe la spate. I-am dīs se mǐ lase în pace.

82. *Exercițiū scris.* Să se copieze rândurile următoare subliniindu-se cu o linie formele întregi ale pronumelui personal și cu 2 linii formele scurtate:

Un Ţigan vru și el să libereze pe un porc pe care-l avea în jug și-l ținea lângă șatră. Il chemă și-i dīse: De acum te fac liber; poți vīețui cum ți-o plăcē ție și hrana tu singur a ți-o dobāndi. Porcul mulțumi; dar întrebă: Pot eū, stāpāne, să intru prin grādini

și să mănânce ce oiă vré? Acésta nu-ți permit, dise țiganul. Porcul atunci refusă libertatea ce i se acordase.

83. *Exercițiū scris.* Să se pună formele scurtate potrivite în locul formelor întregi din parentesă.

Pe când un tâlhar dormia se arată (*lui*) în somn cine-va care vorbi (*lui*) și dise (*lui*): scólă de aci și te dă în lături, căci o să cadă zidul pe tine și omoră (*tine*). Tâlharul fugi îndată și îndată zidul cădu. El socoti că prin acésta Dumneđeū a scăpat (*el*) și că nu uréscé (*el*) pentru faptele cele rele. Se duse decī la o biserică, luă tămâie și aprindēnd (*ea*), dise: Mulțumesc (*ție*), Dómne, că m'ai scăpat. Când se culcă iar, iarăși aude glas în vis: De ce ai adus (*mie*) tămâie? Cređi că plac (*mie*) faptele tale? Te am isbăvit ca să (*ție*) ieī pedépsă pe pămīnt. În adevēr, când s'a deșteptat, a fost prins de soldați cari au dus (*el*) la judecată și apoi au spānzurat (*el*).

84. *Exercițiū scris.* Să se pună după formele scurtate de pronume forma întregă corespundătoare.

I se secase ochiī de plāns. Turciī *mē* înconjóră. Nu-ți sīnt mamă eū. Cerul vrea să îngreueze aniī vieții mele și să-*ī* întristeze. Pe fiul meū mult *l-a* schimbat. *Ī*-aū trimis să-*l* întâmpine și să-*l* aducă la scaun. Argațiī *l-aū* ascultat. Acolo *ī-a* și întâmpinat glóta. *L-aū* îmbrăcat cu haine domnesci.

85. *Exercițiū scris.* Să se îndrepteze greșelile de ortografie la pronumele scurtate.

Nevestele până ai petrece iaū sfătuit cum să urmeze. Eū nuī spun de cât bine. Cere săți dea plată bună. Nuți pierde vremea de geaba. Veniră ómeni săi țocmésceă. Vēdēnduī trupul vitéz, îndatāl luă la lucru. Il duce șil pune să sape. N'am tocmelă săti daū de mănecare. Incepu săl certe, dicēnduī să nu stea. Plēcă săi ducă mănecare. Team ales, căci gândiam sămi faci trébă bună.

§ 43. Când ne adresăm unui amic, îi dicem: *tu*, adică ne servim de pronumele personal regulat. Când însă vorbim unei persoane careia vrem să-i arătăm respect sau măcar numai politețā, fiind mai streinā de noi,

întrebuințăm niște forme compuse de pronume, cari se chemă **pronume de reverență**.

Se înțelege că acest respect nu-l arată omul când vorbește despre sine, ci numai când vorbește despre alții. De aceea pronumele de reverență are forme numai pentru persóna II și III. în mod excepțional, când vorbește capul unui stat, póte întrebuița despre sine în persóna I pronume de reverență.

În loc de *tu* avem: *domnia-ta* sau pe scurt *dumnea-ta* (în scris: *d-ta*); în loc de *el*: *domnia-sa* = *dumnea-sa* = *d-sa*. Vedem deci că acest pronume de reverență e format din substantivul *Domnia* și o formă de pronume posesiv (*ta, sa, etc.*).

Alte pronume de reverență sînt cele cu cari ne adresăm Domnitorilor: *Măria-ta, Înălțimea-ta* și cele cu cari ne adresăm persónelor bisericesci: *Sfinția-ta, Cuviosia-ta, Cucernicia-ta*.

Să vedem acum tóte formele pronumelor de reverență.

In loc de:	<i>tu</i>	dicem	<i>domnia-ta</i> (sau: <i>Măria-ta, Sfinția-ta, etc...</i>) = <i>dumnea-ta, d-ta</i> .
„	<i>el</i>	„	<i>Domnia-sa</i> (sau <i>Măria-sa, Sfinția-sa, etc...</i>) = <i>dumnea-sa, d-sa</i> .
„	<i>voi</i>	„	<i>domniile-vóstre, (sau Măriile-Vóstre, Sfințiile-Vóstre, etc...)</i> = <i>dumnea-vóstră, d-vóstre</i> .
„	<i>ei</i>	„	<i>domniile-lor (sau Măriile-lor, Sfințiile-lor),</i> = <i>dumnea-lor, d-lor</i> .

Când vrem să arătăm un respect și mai mare persónei cu care vorbim, atunci ne servim de aceleași substantive, dar punem posesivul la plural, măcar că ne adresăm unei singure persóne.

În loc de: *tu* dicem : *Dómnia-vóstră, Măria Vóstră, etc.*

Observare. Gradul cel mai mare de respect către o persoană la care ne adresăm se arată prin întrebuintarea persoanei III în vorbire. În loc de a *dice*: *Ce voiți domnule* ? dicem : *Ce voesce domnul* ? În loc de: *Domnule general, binevoii a m'asculta* dicem : *Domnul general să binevoéscă a m'asculta.*

Îată formele pronumelor de reverență:

Sing. N. A. *Domnia-ta, sa—vóstră, lor.*

Măria mea, ta, sa—vóstră, lor.

Sfinția ta, sa—vóstră, lor.

G. D. *Domniei-tale, sale—vóstre, lor.*

Măriei-mele, taie, sale—vóstre, lor.

Sfinției-tale, sale—vóstre, lor.

Plural N. A. *Domniile (Măriile, Sfințiile, etc.) — vóstre, lor.*

G. D. *Domniilor (Măriilor, Sfințiilor, etc.)—vóstre, lor.*

§ 44. Pentru cazul dativ și acusativ există pe lângă formele scurtate, și unele cari se numesc **reflexive**. Ele sémână în cea mai mare parte cu celelalte, afară de persoana III (ambele numere). Se numesc astfel, pentru-că se întrebuintează de obicei în unire cu unele verbe spre a arăta că lucrarea exprimată de verb este făcută de subiect și se întorce (*se reflectă*) tot asupra subiectului.

Mă duc = *eă* duc *pe mine.*

Te duci = *tu* duci *pe tine*

Se duce = *el* duce *pe sine (pe el).*

Ne ducem = *noă* ducem *pe noă.*

Vă duceți = *voă* duceți *pe voă.*

Se duc = *eă* duc *pe sine (pe eă).*

Îmă amintesc = *eă* amintesc *mie.*

Îți amintesci = *tu* amintesci *ție.*

Își amintesc = *el* amintesc *lui.*

Ne amintim = *noă* amintim *noă.*

Vă amintiți = *voă* amintiți *voă.*

Își amintesc = *ei* amintesc *lor.*

Prin urmare formele reflexive ale pronumelui personal sînt:

Acusativ : *mă, te, se, ne, vă, se.*

Dativ : *mî, îmi; ți, Ți; șî, îșî; ne; vă; și, își.*

§ 45. Câte odată ni se pare că întrebuițarea numai a pronumelui personal nu dă destulă putere ideii ce voim a exprima. Atunci întrebuițăm o formă întărită cu vorba *îns*. Acest cuvînt este un pronume, dar nu se întrebuițază singur de cât la plural cu înțeles de *oméni*: *doi înși, trei înși* etc.; ca singular îl aflăm numai în compunere: 1) cu prepoziția *de* face pronumele personal *dînsul, dînsa*; 2) cu pronumele personal întreg pus înainte și cu cel scurtat pus în urmă, dă așa numita formă *întărită* de pronumele personal: *eû însu-mî* (masculin), *eû însă-mî* (femenin).

Exemple :

Persóna I. Prea cruda ta pîeire *eû însu-mî* ți-am gătit.

Mie însu-mî a îndrăsnit să-mî spue acésta.

M'a înspăimântat pe *mine însu-mî*.

Persóna I. Vom îndemna pe cei-l-alți să-și facă datoriile, dacă *noî înși-ne* ne vom face pe a nóstră.

Să ne mărturisim *noî înși-ne* greșelile ce comitem, căci așa ne vom îndrepta.

Fórte lesne ne ertăm pe *noî înși-ne*, pe când pe alți îi osândim.

Persóna II. Respectă-te *tu însu-ți*, dacă vrei să te respecte cei-l-alți ómeni.

Când *voî înși-vé* ați greșit, nu vé grăbiți să osândiți pe alții, etc.

Persóna III. Nu e bine ca femeia să lase tot pe mâna slugilor, ci *ea însă-și* să aibă grijă.

Omul să facă altora bine și apoi *lui însu-șî*, etc.

Vedem deci că acest pronume e făcut din pronumele personal, formele întregi, din vorba *îns* și din formele reflexive. Iată declinarea lui întregă:

Pers. I. masc.	S. N. <i>eü însu-mi</i>	fem. <i>însă-mi</i>
	D. <i>mie</i> " "	"
	A. <i>mine</i> " "	"
	P. N. A. <i>noi însi-ne</i>	<i>înse-ne</i>
	D. <i>noüe</i> "	"
Pers. II mas.	S. N. A. <i>tu însu-ți</i>	fem. <i>însă-ți</i>
	D. <i>ție</i> "	"
	A. <i>tine</i> "	"
	P. N. A. <i>voi însi-vă</i>	<i>înse-vă</i>
	D. <i>voüe</i> "	"
Pers. III masc.	S. N. A. <i>el însu-și</i>	fem. <i>ea însă-și</i>
	D. <i>lă</i> "	<i>eü înse-și</i>
	P. N. A. <i>eü însi-și</i>	<i>ele</i> "
	D. <i>lor</i> "	<i>lor</i> "

86. *Exercițiü oral.* Să se arate ce pronume de reverență, ce pronume reflexive, ce forme întărite aflăm în rândurile următoare :

Înălțimea-ta, lasă-mă să-mi spun și eü părerea. Omul e dator să-și iubească părinții. Cel d'al treilea se ridică și glăsui. Ceü ce-și iubesc țara, iubesc pe toți carü aü același graiü cu dânșii. Ei își vor iubi și părinții și rudele. Împăratul s'a minunat de aceste cuvinte. Dumnéta ești fórté bună. Răspunde frumos domniisale. Dumneavóstră ați ajuns mai târđiü. Furnicile se sârguiau să-și adune grăunțe. Degeaba-ți spuü necazul, căci nimeni nu te aude. Să căütăm să ne aducem aminte de cele trecute. Ajutați pe cei săraci; nu vă spēlați mânilé când vedeți réul alături de voi. Mă duc să väd ce fac furnicile. Ele tótă diüa se chinuesc muncind. Dacă a venit să se predea el însu-și, însemnézá că vrea să mórá. Mi-am făcut réü mieínsu-mi. Femeile și-aü mulțumit lor înse-și, pentru că n'aü ascultat sfaturile cele rele.

87. *Exercițiü scris.* Să se înlocuésă pronumele personale simple cu pronumele de reverență potrivite.

Tu vei fi óspele meü. Cine sînteți voi? Poftesce-l pe el înăuntru. Pe tine te voiü primi acum. Să-i dai lui acéstă scrisóre. Să le comunicü lor scrierea acéstă.

88. *Exercițiū scris.* Să se pună pronumele reflexive potrivite în locul punctelor.

La gura pescerii . . . arată un leu. Nenorocitul om . . . socoti pierdut. Vădu fiéra că . . . apropie încet. Am încercat atunci să . . . desfac și să scap. Căutați să . . . arătați vrednici de răsplată. Toți . . . întórseră ochii. La vederea acestei scene . . . am acoperit cu toții fețele. Leul . . . silia să . . . arate bucuria.

89. *Exercițiū scris.* Să se înlocuască expresiile subliniate prin forme întărite de pronume personale.

Chiar eū am văduț cele ce v'am povestit. *Chiar voi, femeilor,* să vă creșteți copiii. Te-am văduț *chiar pe tine.* Să spuī acēsta *chiar lui.* Să se dea ast-fel de răspuns *chiar nouē!*

Pronumele interogativ și relativ

§ 46. Când nu scim despre care persónă e vorba, ne servim de pronumele *cine*. Ex.: *Cine a venit? El a venit. Tu ai venit. Eū am venit.* El servă nu numai pentru întrebare, dar și pentru a arăta că e vorba despre orī-care persónă: *Cine face, lui își face. Cine se scólă de dimineā, departe ajunge.*

Acesta se numesce pronume interogativ și relativ.

§ 47. Să vedem formele acestui pronume.

Cine a făcut acēsta?

A cui e punga cea pierduță?

Cui i-am arătat acēsta?

Pe *cine* ai întâlnit în grădină?

Cine póte, óse róde.

Bucatele sint ale *cui* le-o mânca.

Cui i-e fóme codri viséză.

Pe *cine* nu-l lasi să mórá,
nu te lasă să tráesci.

Așa dar formele acestui pronume sint:
Masc., Fem., N. A. *Cine*. G. D. *Cui*.

Pronumele nehotărît

§ 48. Al treilea fel de pronume sînt cele **nehotărîte**. Ele înlocuesc pe substantiv în mod nehotărît fără a arăta persoană sau gen.

Exemple:

Fie-cine (un om care o fi) pôte tronul a dori, dacă simte că pôte țara a ferici.

Nu pôte *ori-cine* (ori-ce om) să fie eroû.

M'am întîlnit cu *ore-cine* (un om ori-care).

Dacă ași întîlni pe *cine-va* (un om), ași merge mai cu inimă.

A fost *care-va* (un om) pe acolo?

Veri-cine (ori-ce om) pôte să facă acest lucru.

Am găsit *ce-va* (un obiect ore-care).

Aceste forme sînt compuse din pronumele relativ și alte vorbe:

Fie (verb *a fi*) + *cine*.

Ori, *veri* (din verbul *a voi*) + *cine*.

Ore (din verbul *a voi*) + *cine*.

Cine + *va* (din verbul *a voi*).

Care (pronume relativ) + *va*.

Ce (pronume relativ) + *va*.

Tot ca pronume nehotărîte intră *nimeni* și *nimic*, adică vorbele cari arată lipsa ori-cărei persoane și a ori-cărui obiect.

Este *cine-va* aici? Nu este *nimeni* (sau: *nimenea*).

Ai găsit *ce-va* în cutie? N'am găsit *nimic* (sau: *nimica*).

§ 49. Să vedem cum se declină pronumele nehotărîte.

Ori-cine scie acêsta.

Casa acêta e a *ori-cui*.

Poți să spuî acest lucru *ori-cui*.

Nu primesc pe *ori-cine*.

Să vie *cine-va* în cöce.

Moșia acêsta trebuie să fie a *cui-va*.

Spune *cui-va* că am sosit.

Am vedut pe *cine-va* la fe-réstră.

A sosit *óre-cine*.
M'am întâlnit cu *óre-cine*.

Veri-cine póte merge pe a-
cest drum.
Drumul este al *veri-cuî*.
Dă lucrul acesta *veri-cuî*.
Nu poți convinge pe *veri-cine*.

Fie-cine póte dori tronul.
Dă *fie-cuî* ce i se cuvine.
Lasă pe *fie-cine* să facă ce
voesce.

Trebuie să fi venit *care-va*.
Strigă pe *care-va*.

Nimeni nu scie acest secret.
Acest loc nu e al *nimenui*.
Să nu spui *nimenui*.
Nu cunosc pe *nimeni* în acest
oraș.

Ce-va este mai mult de cât
nimic.
Mi se pare că acesta servește
la *ce-va*.

Nimica nu mișcă.
Nu știu *nimic* despre această
întâmplare.

La formele compuse observăm că se declină numai pronumele, iar restul nu se schimbă de loc. *Óre-cine* și *care-va* nu se întrebuintează la genetiv și dativ; când avem nevoie să exprimăm acesta, împrumutăm forme de la *cine-va*. *Fie-cine* nu se întrebuintează la genetiv. *Ce-va* și *nimic* n'au forme de genetiv și dativ. Nici unul din aceste pronume n'are plural, pentru că sînt nehotărîte și dacă ar pute să exprime numărul ar avé o hotărîre.

Declinarea lor este deci ast-fel:

N. A. *Ori-cine, cine-va, óre-cine, veri-cine, care-va,*

G. D. *Ori-cuî, cui-va, — veri-cuî, —*

N. A. *fie-cine, nimeni.*

G. A. *fie-cuî, nimenui.*

90. *Exercițiu oral.* Să se spună cari sînt pronumele *relative-interogative* și *nehotărîte* din rîndurile următoare:

Fie-cine pórtă câte un răvaș în spate. Ori-căruia i se pare că copilul său e mai frumos. *Veri-cine* se lîgă unde-l dóre. Cine a mințit odată nu se mai crede nici când spune adevérul. Cine duce plosca cu minciunile

nu o duce mult. Calul a găsit ce-va de mâncare. Nimenea nu e ușă de biserică. Nimenea nu ȳice: ȳa-mi Dómnne. Din nimic tot nimic ese. Hoȳul caută pe care-va ca să jefuéseă. Cine este fără păcat? Cui nu ȳ-a dat Dumneȳeȳ și necazuri?

91. *Exerciȳiȳ scris*. Să se dea 5 propoziȳuni în cari să fie câte un pronume nehotărit; una în care să fie un pronume relativ și una în care să fie un pronume interogativ.

Pronumele substantival este: *personal* (care cuprinde pe cele de reverinȳă, pe cele reflexive și formele întărite), *interogativ-relativ* și *nehotărit*.

III

VORBE CARİ NUMESC DETERMINĂRILE LUCRURILOR DE SINE STĂTĂTORÉ.

1. ARTICOLUL.

§ 50. Articolele sînt cele mai mici determinări ale substantivelor. Când dicem *cal* (în vorbirea: Am luat un ham pentru *cal*) nu avem nici un fel de determinare; când zicem *calul* (în vorbirea: Am vădut *calul* vecinului) înțelegem că am vorbit despre *cal* în mod mai hotărît, ne-am raportat la un anumit *cal*. Așa este întocmită limba română că nu putem vorbi fără articole. Articolele întregesc înțelesul vorbirii. Nu putem dice: *om trecea pe drum mare*, ci: *un om* sau *omul trecea pe drumul mare* sau *pe drumul cel mare*, sau *pe un drum mare*.

92. *Exercițiū oral.* Să se spună unde lipsesc articole în rândurile următoare și cari anume articole.

Sultan se îngrija de averi ce strîngea Brâncovénu. Vizir îl pâra. Brâncovénu se sculă, față albă își spělă, barbă albă-și pieptănă. Privind pe feréstră, vedu pașă care venia înarmat. Turci il duseră la Constantinopol. Ei îi diseră să-și lase lege creștinéscă. La refus lui, Vizir mare dete poruncă să-l tae. Sultan dîse să tae mai întâiū copii lui. Tăiară pe cel mai mic, dar în zadar, el nu vru să renunțe la stramoșéscă lege sa.

93. *Exercițiū scris.* Să se copieze, punéndu-se articolele cari lipsesc:

Lemnar căra vréscuri din pădure désă. În ți se întorcea la casă lui. Obosit, pune sarcină jos și se gîndesce la suferințe mari lui. Dicea că de la nascere, a vedut numai rele. Adesea și hrană de tóte dîlele i-a lipsit. Din pricină bir greū, nu a putut să-și întreție familie. Ar vré mai bine să vie mórte. Ca din pămînt, mórte apăru și-l întrebă ce voesce. El res-

puse îndată: Ajută-mi să ridic lemne aceste. Ori-cât ar fi de rea viață, om nu se hotărăse să o părăsească.

§ 51. În limba românească deosebim: A. articolul **postpositiv** (articolul *enclitic*); B. articolele **prepositive**: a) art. *adiectival*, b) art. *posesiv*, c) art. *nehotărât*.

Articolul enclitic se aședă în urma cuvintelor. Tóte cele-l-alte se aședă înaintea cuvintelor.

Articolul enclitic

§ 51. **Articolul enclitic** se numesce ast-fel, pentru-că se légă așa de strâns cu vorbele pe lângă cari se pune în cât alcătuesce cu ele un singur cuvint. El are forme deosebite pentru gen, număr și cas.

- { Codrul e mai frumos primăvara: Masculin Sing. *Nominativ*.
- { Șerpele stă ascuns în érbă: Idem.
- { Îmi place să străbat codrul: M. S. *Acusativ*.
- { Am vedut șerpele: Idem.
- { Frunzișul e podóba codrului: M. S. *Genetiv*.
- { Pasărea e ametită de ochii șerpelui: Idem.
- { Spune codrului durerile tale: M. S. *Dativ*.
- { Nu te încrede șerpelui care dórme: Idem.
- { Codrule, de ce ești mânios: M. S. *Vocativ*. 1)

*

- { Codrii sînt podóba munților: Masculin Plural *Nominativ*.
- { Șerpii din țările calde sînt fórté mari: Idem.
- { Focul a distrus toți codrii din acea parte: M. P. *Acusativ*.
- { Omórá șerpii ce întálnesci în cale: Idem.
- { Lupii tráesc în ascundătorile codrilor: M. P. *Genetiv*.
- { Nu e veninosă mușcătura tuturor șerpilor: Idem.
- { Dă codrilor frunđa și cerului păsările: M. P. *Dativ*.
- { Licércă să cânți șerpilor ce-ți es în cale: Idem.
- { Codrilor, primiți-mé în mijlocul vostru: M. P. *Vocativ*.
- { Fugiți, șerpilor, din jurul méu: Idem.

**

1) Substantivele masculine în e n'au formă articulată de vocativ singular.

Mama își iubesc copiii: Femenin Singular *Nominativ*.
 Am vădut pe mama acestui băet: F. S. *Acusativ*.
 Iubirea mamei n'are margini: F. S. *Genetiv*.
 Spune mamei o veste bună: F. S. *Dativ*.
 Mamele bune îngrijesc de copii: F. P. *Nominativ*.
 Copiii, iubiți pe mamele vóstre: F. P. *Acusativ*.
 Copii buni sînt bucuria mamelor: F. P. *Genetiv*.
 Arătați mamelor cel mai mai mare respect: F. P. *Dativ*.
 Mamele, în mîna vóstră stă viitorul patriei: F. P. *Vocativ*.

Prin urmare formele articolului enclitic sînt:

Masculin Singular *Nominativ* și *Acusativ* *l,le*
Genetiv și *Dativ* *lui*
Vocativ *le*

Plural *Nominativ* și *Acusativ* *i*
Genetiv, Dativ și *Vocativ* *lor*.

Femenin Singular *Nominativ* și *Acusativ* *a*
Genetiv și *Dativ* *i*

Plural *Nominativ* *Acusativ* *le*
Genetiv, Dativ și *Vocativ* *lor*.

Dintre cele două forme de singular masculin nom. și acus., cea de a două (*le*) se lipesc numai la cuvintele terminate în *e*; la cele-l-alte tóte se lipesc forma *l*.— Pentru vocativ plural masculin și feminin se întrebunțază forma de genetiv și dativ.

Aceste articole se lipesc la formele corespunđătoare de cas, gen și număr de la substantive.

a)	S.	N.	A.	neart.:	codru,	art.:	codrul
	G.	D.	"	codru,	"	codrului	
	V.	"	codru	"	codrule		
	P.	N.	A.	"	codri,	"	codrii
	G.	D.	V.	"	codri,	"	codrilor

S. N. A.	neart.:	epure,	art.:	epure le
G. D.	"	epure,	"	epure lui
P. N. A.	"	epuri,	"	epuri ă
G. D. V.	"	epuri,	"	epuri lor .

Observare. *I* care era scurt la formă nearticulată devine întreg la cea articulată.

b)	S. N. A.	neart.:	sac,	art.:	sacul
	G. D.	"	sac,	"	sacul ui
	V.	"	sac.	"	sacul e
	P. N. A.	"	sacă,	"	sacă ii
	G. D. V.	"	sacă,	"	sacă lor .

Observare. La substantivele terminate în consonă, la formele articulate apare un *u* care nu se află la cele nearticulate. *I* care era scurt la nearticulat, este întreg la articulat.

c)	S. N. A.	neart.:	casă,	art.:	casă
	G. D.	"	case,	"	case ii
	P. N. A.	"	case,	"	case le
	G. D. V.	"	case,	"	case lor .

Observare. Dacă substantivul e terminat în *ă*, la forma articulată acest *ă* dispăre înainte de *a*.

d)	S. N. A.	neart.:	carte,	art.:	cartea
	G. D.	"	cărți,	"	cărți ii
	P. N. A.	"	cărți,	"	cărți le
	G. D. V.	"	cărți,	"	cărți lor .

Observare. Dacă substantivul feminin e terminat în *e* precedat de consonă, formeză cu articolul *a* diftongul *ea*. *I* care a fost jumătate la nearticulat, este întreg la articulat.

e)	S. N. A.	neart.:	vie,	art.:	via
	G. D.	"	vii,	"	viei
	P. N. A.	"	vii,	"	viile
	G. D. V.	"	vii,	"	viilor

Observare. La subst. fem. term. în *e* precedat de vocală, finalul *e* cade înaintea articolului. La genetiv și dativ singular la forma articulată avem *e* înainte de articol în loc de *i*. *I* care a fost jumătate la nearticulat, devine întreg la articulat.

f)	S. N. A.	neart.:	stea,	art.:	steașă
	G. D.	"	stele,	"	stelei
	P. N. A.	"	stele,	"	stelele
	G. D. V.	"	stele,	"	stelelor

Observare. La subst. terminate în *ea* sau *a* la nom. acus. sing. vedem la forma articulată un *ș* între substantiv și articol.

Excepție. Numai substantivele proprii nume de bărbați primesc articolul *lui* înaintea formei nearticulate în loc să-l primescă în urmă.

N. A. Vasile, Toma.

G. D. lui Vasile, lui Toma.

94. *Exercițiul oral.* Să se spună cari sînt formele articulate ale substantivelor următoare; să se arate ce modificări s'au întîmplat când s'a adaus articolul.

Munte, capăt, socru, lucru, apă, mörte, tãrie, turticã, smicea, nãdejde, noroc, cal, socotelã, trebuintã, sóre, cruce, clipitã, foc, fulger, pörtã, cale, mër, stãpãn, pas, parte, fatã, viclesug, jurãmint, vergea, dinte, praf, pulbere, piele, ochiũ, paloș, nuntã, lume, lunã, furnicã, albinã, minune, saca, ban, veselie, sãrãcime.

95. *Exercițiul scris.* Sã se dea 5 exemple de substantive cari nu suferã nici-o schimbare articulãndu-se; 10 de substantive cari suferã schimbãri (sã se scrie fațã în fațã forma articulată cu cea nearticulată).

Articolul adiectival

§ 53. **Articolul adiectival** se numește așa, fiind, că stă înaintea unui adiectiv, determinând pe substantivul la care se raportează el. Are forme de cas, gen, număr.

Pomul *cel* mare s'a rupt: M. sing. *Nominativ*.
 Am vădut pomul *cel* mare: M. s. *Acusativ*.
 Acesta e craca pomului *celui* mare: M. s. *Genetiv*.
 Aruncă o privire pomului *celui* mare: M. s. *Dativ*.

Pomi *cei* mari s'a rupt: M. plural *Nominativ*.
 Am vădut pomi *cei* mari: M. p. *Acusativ*.
 Acestea sînt crăcile pomilor *celor* mari: M. p. *Genetiv*.
 Aruncați o privire pomilor *celor* mari: M. p. *Dativ*.

* * *

Casa *cea* mare e frumósă: Feminin s. *Nominativ*.
 Am vădut casa *cea* mare: F. s. *Acusativ*.
 Ușa casei *celeii* mari s'a stricat: F. s. *Genetiv*.
 Pune păzitor casei *celeii* mari: F. s. *Dativ*.
 Casele *cele* mari s'a rupt: F. p. *Nominativ*.
 Am vădut casele *cele* mari: F. p. *Acusativ*.
 Ferestrele caselor *celor* mari sînt foarte largi: F. p. *Genetiv*.
 Puneți păzitori caselor *celor* mari: F. p. *Dativ*.

Prin urmare formele articolului adiectival sînt:

M. S. N. A. <i>cel</i>	F. S. N. A. <i>cea</i>
G. D. <i>celui</i>	G. D. <i>celeii</i>
P. N. A. <i>cei</i>	P. N. A. <i>cele</i>
G. D. <i>celor</i>	G. D. <i>celor</i> .

Ele stău înaintea adiectivelor, potrivindu-se în gen, număr și cas cu substantivul și cu adiectivul (de vreme ce acesta se acordă totdeauna cu substantivul).

Articolul posesiv

§ 54. **Articolul posesiv** se numește astfel pentru că stă înaintea cuvintelor cari arată o posesiune. El are forme de gen și număr.

Calul meu e iute Un cal al meu e murg Caii mei sînt neîntrecuți Nisce cai ai mei sînt negri	Casa mea e mare O casă a mea e veche Casele mele sînt înalte Nisce case ale mele s'au dă- rîmat
Calul vecinului e înalt Un cal al vecinului e schiop Caii vecinului merg frumos Nisce cai ai vecinului au fost furați.	Casa vecinului a ars O casă a vecinului e încăpă- tore Casele vecinului sînt frumoase Nisce case ale vecinului s'au surpat

Formele articolului posesiv sînt:

M. S. *al*
P. *ai*

F. S. *a*
P. *ale*

Acestea stau înaintea pronumelor posesive, înaintea substantivelor în genetiv, înaintea pronumelor demonstrative și relative-interogative în genetiv, dacă nu sînt precedate de un cuvînt cu articol enclitic.

Articolul posesiv se potrivește în gen și număr cu substantivul care stă înaintea genetivului său pronumelui.

Articolul nehotărît

§ 55. **Articolul nehotărît** dă determinarea de nehotărîre. Când șicem: *Am călătorit cu un sătén*, înțelegem că e vorba despre un sătén nehotărît, ori-care, despre care nu s'a mai șis nimic mai înainte,—spre de-

osebire de: *Am călătorit cu săténul acela*, prin care înțelegem că e vorba de un anumit sătén despre care se scie ce-va de mai nainte.

Acest articol are forme deosebite de gen, număr și cas.

Un om glumeț e totdeauna plăcut amicilor săi.
Vorba *unuî* om cinstit prețuesce mai mult de cît un înscris.

Când ai ce-va de lucru, adreséză-te *unuî* meșter pri-ceput.

Am călătorit cu *un* sătén.

Nisce asemenea vorbe nu se spun de un copil bine crescut.
Caetele *unor* școlari le-aũ găsit curate.

Adreséză-te *unor* școlari silitori.

Nu vorbesc cu *nisce* asemenea ómeni.

* * *

O femeie e de obiceiũ mai slabă de cît un bărbat.
În timpul *unei* furtuni nu lăsa deschise ferestrele.
Numai *unei* mame se póte spune tot focul sufletului.
Să nu cređi că vei scăpa cu o minciună.

Nisce case ca acestea nu se mai găsesc în tot orașul.
Mirosul *unor* flori se păstréză mai mult.

S'aũ supus *unor* porniri greșite.

Era cu *nisce* cărți la subțióră.

Prin urmarea formele articolului nehotărit sînt:

M. S. N. A. *un*

F. S. N. A. *o*

G. D. *unuî*

G. D. *unei*

P. N. A. (*nisce*)

P. N. A. (*nisce*)

G. D. *unor*

G. D. *unor*

Pentru nominativul și acusativil plural la amândouă genurile se întrebuinteză o formă de pronume nehotărit.

96. *Exercițiu oral.* Să se afle și să se explice articolele din rândurile următoare:

Dacia a fost una din cele mai renumite țări ale

lumiî vechi. — Dacii cei viteji au ținut piept Romanilor. — Vântul desrădăcinază chiar stejarul cel falnic. — Traian, împăratul Romanilor, a învins pe Daci — Învinși fost-au Polonii în codrul Cosminului. — Regele Carol a condus armata la victorie. — Pământul se învârtese în jurul Sorelui. — Ascultă, omule, glasul Patriei care te chemă la luptă! — Românilor, la arme, la luptă acum cu toții! — Viforose erau vremile vechi, dar Românii se nasceau tari. — După sfârșitul celui d'al doilea război dacic, Dacia fu prefăcută în provincie romană. — Românul își iubesc limba lui cea frumoasă. — Începutul epocii celei rele a Fanarioților se socotesc la urcarea pe tron a lui Nicolae Mavrocordat. — În inimile celor drept-credincioși ura nu-și găsește loc. — Din pricina birurilor celor grele, în secolul XVIII țărani români fugiau peste hotare. — Cele patru puncte ale Divanului ad-hoc erau: unirea principatelor, domn străin, autonomia țării, regim constituțional reprezentativ. — Dați Chesarului ce este al Chesarului și lui Dumneșu ce este al lui Dumneșu. — Grigore Ghica a fost unul din cei mai buni Domni ai Moldovei. — Ce poți dori mai mult un om de cât liniștea și mulțumirea? — Să-și împlinescă datoriile: acesta trebuie să fie prima grijă a unui școlar. — L-a lovit cu o furie sălbatică.

97. *Exercițiu scris.* Să se pună articolele potrivite unde lipsesc:

E mai mare eroism să trăiești cu nenorocire de cât să mori din pricina ei. — Corăbiile mari se pot încumeta să meargă în largul mării, dar mici să se ție pe lângă țărmuri. — Risipa e pom cu fructe foarte amare. De multe ori tiner risipitor ajunge cu vremea bătrân sărăcit. — Mai bine ați ou de cât la Paști boi. — Nu face o gropă nouă că să astupi pe veche. — Nu-ți arde casa ca să gonesci șorecii. — Mănăstirea Văcăresci a fost o proprietate principelui Mavrocordat. — De la palat din Bucuresci până la Văcăresci era zidită galerie pe stâlpi și coridor cu gemuri.

2. PRONUMELE ADIECTIVAL

§ 56. Pronumele personale, pronumele relativ-interogativ *cine* și pronumele nehotărîte enumerate mai înainte se numesc cu un nume **pronume substantivale**, pentru că țin totdeauna locul unui substantiv.

Deosebiți de acestea, avem un număr de cuvinte care se numesc **pronume adiectivale**, pentru-că de obicei stau pe lângă substantive determinându-le și numai rar stau singure ținând locul substantivelor.

Acestea sînt: *posesive, demonstrative, interogative și relative, nehotărîte*.

Posesivul

§ 57. **Posesivele** arată persoana ce posedă un lucru. Vasile vorbind despre o casă pe care o stăpînesce va dice: „*casa mea*“; iar noi vom dice: „*casa sa*“.

§ 58. Să vedem formele acestui pronume:

Calul *meu* e negru.
Țara *mea* e frumoasă.

Îubesc pe aprópele *tău*.
Dómnne, scapă seminția *ta*.

Nimeni nu vede cusurul *său*.
Omul nu scie sórta *sa*.

Îubim pe regele *nostru*.   Ce frumos e portul *vostru*!
Soldații apără țara *nóstră*.   Primiți-mă în șcóla *vóstră*.

Nu asculta cuvîntul *lor*.
N'am fost în casa *lor*.

Ce dragi îmi sînt frații *mei*!   Tovarășii *tăi* să fie cinstiți.
Trăesc cu grijile *mele*.   Veți-ți singur greșelile *tale*.

Dintre săraci și-a ales Isus apostoli *săi*.
Domnul va da fie-căruia după faptele *sale*.

Să fim ertători cu inimizii *noștri*.   Nu uitați pe binefăcătorii *voștri*.
Degeaba ne ascundem slăbiciunile *nóstre*.   Măsurăți-vă tot-deauna chel-tuelile *vóstre*.

Soldații să asculte de generalii *lor*.
 Avarii vor lăsa pe pământ averile *lor*.

§ 59. Posesivul se acordă și cu numele posesorului și cu numele obiectului posedat.

Dacă e un singur posesor și un singur obiect posedat, se ȋdice: *Acesta e calul meu*: posesorul *e*, singular; posesiunea *cal*, singular. Dacă avem un singur posesor și mai multe obiecte posedate, se ȋdice: *Acesta e calul nostru*: posesor *noi*, plural; posesiune *cal*, singular. Dacă avem un singur posesor și mai multe obiecte posedate, se ȋdice: *Acest cal e al nostru*: posesor *noi*, plural; posesiune *cal*, singular. Dacă avem mai mulți posesori și mai multe obiecte posedate, se ȋdice: *Acești cai sânt ai noștri*: posesor *noi*, plural; posesiune *cai*, plural.

Prin urmare formele posesivului sânt:

Un posesor, un obiect posedat.

Mai mulți posesori, un obiect posedat.

*meu tĂu sĂu
mea ta sa*

*nostru vostru lor
nostrĂ vĂstrĂ lor*

Un posesor, mai multe obiecte posedate.

Mai mulți posesori, mai multe obiecte posedate.

*mei tĂi sĂi
mele tale sale*

*noștri voștri lor
noștre vĂștre lor*

§ 60. Posesivele primesc articolul *al* cĂnd inaintea lor nu se aflĂ un cuvint cu articol enclitic:

Un cal *al meu* e negru.
Nu cunosc pe acești tovarĂși
ai tĂi.

Dați-mi loc in tr'o casĂ *a*
vĂstrĂ.

Sânt mari aceste moșii *ale lor*.

§ 61. Tot cu articole se in trebuințĂzĂ unele pronu-

mele posesive ca să înlocuască un substantiv. În loc de: „Casa acésta este *a lui Vasile*“, se dice, dacă vorbesce Vasile: „Casa este *a mea*“; dacă ne adresăm lui Vasile: „Casa este *a ta*“; dacă vorbim despre Vasile: „Casa este *a sa*“.

Observație. Pronumele posesive când se lipsesc lângă vorbele: *tată, mamă, soră, noră*, primesc schimbări și ele și substantivele.

Exemple:	tatăl	meu	=	tată-meu, popular: tată-mio
	tatăl	tău	=	tat'tău, popular: tat'-tu
	tatăl	său	=	tat'său, popular: tat'-su
	mama	mea	=	mamă-mea, mumă-mea ¹⁾
	mama	ta	=	mamă-ta, mumă-ta, mă-ta
	mama	sa	=	mamă-sa, mumă-sa, mă-sa
	sora	mea	=	soru-mea, soră-mea sor'-mea
	sora	ta	=	soru-ta, soră-ta, sor'ta
	sora	sa	=	soru-sa, soră-sa, sor'sa
	nora	mea	=	noru-mea, noră-mea, nor'mea
	nora	ta	=	noru-ta, noră-ta, nor'ta
	nora	sa	=	noru-sa, noră-sa, nor'sa

Demonstrativul

§ 62. **Demonstrativele** dau o determinare de arătare, adică par'că s'ar arăta lucrurile cu un semn. Când dicem „*acest om*“ închipuim un om care se arată cu mâna saŭ cu ochii, dacă e de față, saŭ, dacă nu este de față, atunci ne gândim la un om sciut, spus mai înainte. Exemplu: „Vasile e un școlar silitor; el învață totdeauna lecțiile; își ascultă părinții și profesorii. *Acest școlar merită premiū*“. Scim aci că este vorba de Vasile despre care s'aŭ spus mai multe înainte, iar nu de alt școlar.

¹⁾ În loc de *mama mea* și *tatăl meu* se dice în vorbire familiară: *mama* și *tata*.

§ 63. Pronumele demonstrative sînt: *acest*, *acel*, *cel-alt* (celalt, celălalt) *cest-l-alt* (cestălalt).

Se vedem formele acestor pronume.

Vasile e un școlar silitor. *Acest* școlar merită premiū. Cățile *acestuī* școlar sînt totdeauna curate. Dați ajutor *acestuī* școlar, fiind-că e sărac. N'am vėdut niciodatā pe *acest* școlar pierdēnd vremea pe stradā. Dincolo vedem pe Ion și pe Nicolae. *Acești* băeți sînt leneși și de aceea sînt rėu vėduți de profesori. Cățile *acestor* școlari sînt rupte și murdare. Ar fi bine să nu dați nici un fel de ajutor *acestor* școlari. De geaba am sfătuit pe *acești* școlari, căci n'aū voit să înțelėgā

Cămpina e un oraș de munte. *Acestā* localitate e vestită pentru aerul eī curat. Frumusețea *acesteī* localități e sciută de multā lume. De aceea toți daū preț mare *acesteī* localități și petrec vara acolo. Ași dori să vizitez și eū *acestā* localitate. Tot în același județ sînt Bușteni și Predėlul. *Aceste* două sate sînt în timpul veriī fōrte împoporate de lume străină. Renumele *acestor* sate crește din ți în ți. Trimit deci salutări *acestor* sate, căci, în adevėr, frumoșe ore am petrecut în *aceste* sate.

Toți Românii și-aduc aminte de Mihaiū. *Acel* voevod a unit țările sub un singur sceptru. Amintirea *aceluī* voevod va fi vecinic vie în sufletul Romānilor și în totdeauna se vor da onoruri *aceluī* voevod plin de eroism. Să slăvim pe *acel* voevod, căci așa cere datoria patriotică. Și alți Domni aū însă drept la recunoșcința nōstră. Ast-fel Mateiū și Vasile, *aceī* principī cari aū adus limba romānă în biserică, s'aū făcut vrednici de pomenire seculară. Stăruințele *acelor* principī sînt laudabile. Să ne închinăm și *acelor* principī și de *aceī* principī să ne aducem aminte totdeauna.

Cine n'a auđit de soția lui Neagoe-Vodā! *Acea* femeie și-a dat spre vîndare tōte giuvaerurile ca să se termine mănăstirea Argeșului. Bogăția *acelei* mănăstiri a fost vestită. De aceea s'a dat tōtā cinstea *acelei* mănăstiri, făcēndu-se tōte cheltuelile necesare ca s'o restaureze. Regele Carol a restaurat *acea* minunată mănăstire. Aū mai fost în istoria nōstră și alte femei vestite, precum energicele Dómna Chiajna și Muma lui Ștefan. *Acele* femei s'aū ilustrat, fie-care în felul seū. Povestirea *acelor* fapte a fost fă-

cută de nisce scriitori mari ai noștri. Ei au recunoscut *acelor* femei o sumă de calități. Despre *acele* femei vorbesce pe larg istoria noastră.

Cest-l-alt cal e mai frumos de cât calul *cel-l-alt*. Imi place mersul calului *cestui-l-alt*. E frumos perul *celui-l-alt* cal. Da fan *cestui-l-alt* cal. Da orz calului *celui-l-alt*. Sa-mi vind mie pe *cel-alt* cal. Pune la trasura pe *cest-l-alt* cal.

Boii *cesti-l-alti* sint mai frumoși de cât cei pe cari i-am vedut eri. *Cei-l-alti* cai sint mai mari. Cornele boilor *cestor-l-alti* sint mai ascuțite. Imi plac mai mult casele *celor-l-alti* omeni. Spune un cuvint și *cestor-l-alti* prieteni. Nu vorbi *celor-l-alti* calatori. Am intalnit pe *cesti-l-alti* sateni. Intraba pe *cei-l-alti* scolari.

Casa *cesta-l-altă* e incapatoare. Curtea *cea-l-altă* e strimta.

Am fost pana la marginea *cestei-l-alte* moșii. M'am oprit la porta *celei-l-alte* cetati. Acorda un ajutor *cestei-l-alte* femei. Nu te increde *celei-l-alte* betrane. Am vedut pe *cesta-l-altă* sarmana. Ingrijesce mai mult de *cea-l-altă* bolnavă.

Imi aleg casele acestea, caci *cele-l-alte* case sint mai mici. *Ceste-l-alte* carti sint mai frumos legate. Portile *cestor-l-alte* case sint mai largi. Am vedut hainele *celor-l-alte* femei. Nu te supune *celor-l-alte* sfaturi, caci nu sint bune. Da ascultare *cestor-l-alte* plangeri, caci sint drepte. Lasă *cele-l-alte* ocupatiuni si vedi de scola. Am sa parasesc *ceste-l-alte* adunari, caci nu-mi mai plac.

Prin urmare formele pronumelor demonstrative sint:

S. N. A. *acest*   *acesta*   *acel*   *acele*

G. D. *acestui*   *acestei*   *acelui*   *acelei*

P. N. A. *acești*   *aceste*   *acei*   *acele*

G. D. *acestor*   *acestor*   *acelor*   *acelor*

S. N. A. *cest-l-alt* (*cestă-l-alt*)   *cestă-l-altă*

G. D. *cestui-l-alt*   *cestei-l-alte*

P. N. N. *cești-l-alti*   *ceste-l-alte*

G. D. *cestor-l-alti*   *cestor-l-alte*

S. N. A. *cel-alt* (*cel-l-alt, celă-l-alt*) *cea-l-altă*
 G. D. *celui-l-alt* *celei-l-alte*

P. N. A. *cei-l-alți* *cele-l-alte*
 G. D. *celor-l-alți* *celor-l-alte.*

Pronumele *acest* (*acéstă*) și *acel* (*acea*) primesc la urmă sunetul *a*, când stau în urma substantivului. Când se întrebuintează singure ca să ție locul unui substantiv tot asemenea primesc finalul *a*.

Exemple. *Acéstă* localitate e vestită. Localitatea *acésta* e vestită. Care localitate e vestită? *Acésta.*

Acel principe a fost vitéz. Principele *acela* a fost vitéz. Care principe a fost vitéz? *Acela.*

Acea + a dă *aceea*: Femeea *aceea*.

Relativ-interogativul

§ 64. Pronumele adiectivale **relative și interogative** sînt acelea cari se întrebuintează în propozițiile relative și în cele interogative.

Sînt două: *care* și *ce*.

Exemple: Omul *care* e credincios face fapte bune. *Care* om ar vré să-și facă rău? Nu scim *ce* veste ne aduce ora viitoare. *Ce* noutate mi-anunți?

Dintre aceste pronume, *ce* este invariabil, iar *care* variază după gen, număr și cas.

§ 65. Să vedem formele acestui pronume.

Care școlar e mai silitor în clasa *acésta*? Cărțile *căruî* școlar sînt mai curate? *Căruî* școlar să-î dăm premiu? La *care* școlar să ne adresăm? E mai primejdios leul *care* dórme. Leul a *căruî* colivie e slabă, póte scăpa. Să fim recunoscători omului *căruîa* îi datorim situația noastră. Ferice de omul pe *care* il va iubi Domnul!

Care țară e mai frumoasă de cât a noastră? Pămîntul *căreî* țări e mai bogat? *Căreî* țări îi suride un viitor mai ferice?

În *care* țară vom merge de acum încolo? Găina *care* cântă séra diminéța n'are ou. Casa a *cărei* pórtă nu se închide e prada hoților. Să mulțumim femeii *căreia* i-a fost milă de noi. Acésta e casa în *care* m'am născut.

Car soldați au fost mai viteji de cât ai noștri? Puscile *căror* soldați sînt mai bune? *Căror* părinți le-a fost dat să aibă o bucurie mai mare? Pe *car* ómenii îi cunosc mai bine? Caii *car* sînt întrebunțați la alergări nu pot trage greutăți. Copiii ale *căror* fapte nu sînt supraveghéte devin nisce ómenii réi. Tot satul a eșit înaintea soldaților *căror* generalul le dase decorațiuni. Nu-mi plac ómenii *car* se laudă singuri.

Car case sînt mai mari aci în oraș? Ușile *căror* case sînt mai înalte? *Căror* case s'a dat foc? În *car* case te vei muta acum? Cărțile *car* sînt tipărite cu litere mai mari se citesc mai repede. Casele ale *căror* odăi sînt luminoase sînt bune de locuit. Citesc bucuros cărțile *car* co-prind povești frumoase.

Așa dar formele sînt:

Masc. S. N. A. *care*

G. D. *căru*

P. N. A. *car*

G. D. *căror*

Fem. S. N. A. *care*

G. D. *cărei*

P. N. A. *car*

G. D. *căror*

La genitiv-dativ se alipescé finalul *a* când pronumele stă la urma substantivului.

Nehotărîtul

§ 66 Pronumele adiectivale **nehotărîte** sînt: *óre-care*, *óre-ce*, *nes-care*, *nes-ce* (nisce), *nes-care-va*, *ce-va*, *fie-care*, *fie-ce*, *orî-care*, *orî-ce*, *verî-care*, *verî-ce*, *tot*, *cutare*, *alt*, *nici-un*.

Exemple:

Un *óre-care* negustor mergea prin sate să cumpere grâu.

Simțind *óre-ce* căștig se duse în satul cel depărtat¹⁾

¹⁾ Acest pronume e puțin întrebunțat.

Intâlnindu-se cu *nes-carî* ómenî, a stat de vorbă¹⁾.
Nisce hoîi l-aû intâlnit şi l-aû prădat²⁾

Aşi mânca *nes-care-va* bucate³⁾.

Ai *ce-va* póme?

Fie-care om e răspundător de faptele sale.

Fă *fie-ce* lucru la vremea lui.

Nu călători pe *orî-care* drum.

La *orî-ce* trebă pe Stan păşitul întrébă.

Verî-care afacere să fie făcută la timp⁴⁾.

Nu-mî placē *verî-ce* mâncare⁴⁾

Nu *tóte* muscele fac mîere.

Acésta e *aliă* căciulă.

Nicî-o faptă fără plată.

§ 67. Unele din aceste pronume sînt compuse cu un alt pronume şi cu verbe. La acestea variéză numai pronumele, iar tormele de verb rēmân neschimbate⁵⁾.

óre (de la verbul *a voi*) + *care*

óre + *ce*

nes (din latinesce: nu sciū) + *care*

nes + *ce* = *nisce*

nes + *care* + *va* (verbul *a voi*) = *nis-care-va* = *nis-caî-va*

ce + *va*

fie (de la verbul *a fi*) + *care*

fie + *ce*

orî (de la verbul *a voi*) + *care*

orî + *ce*

verî (de la verbul *a voi*) + *care*

verî + *ce*

nicî + *un*

1) In loc de *nes-care* se întrebuintéză de obiceiū *nes-ce* (*nisce*), confundându-se cu înţelesul articolului nehotărit.

2) *Nisce* se întrebuintéză la pluralul masculin şi feminin (nominativ acusativ) al articolului nehotărit.

3) In loc de *nes-care-va* se zice în vorbirea familiară *niscaîva* (*nis-caî-va*).

4) *Verî-care* şi *verî-ce* sînt rar întrebuintate şi numai de unii scriitori. In genere se spune *orî-care*, *orî-ce*.

5) Mai sînt şi alte forme compuse, dar despărţirea lor nu se póte face fără cunoscînţa limbei latine, deaceea elevii le vor considera oa *simple*, cum şi sînt întru cât privescē limba română.

Formele necompuse sînt: *alt*, *cutare* și *tot*.

Formele pronumelui *alt* am văzut (§ 63) că servă la compunerea vorbelor *cel-alt* și *cestă-l-alt*. Cunoștem deci formele lui:

Masc. S. N. A. <i>alt</i>	Fem. S. N. A. <i>altă</i>
G. D. <i>altui</i>	G. D. <i>altei</i>
P. N. A. <i>alți</i>	P. N. A. <i>alte</i>
G. D. <i>altor</i>	G. D. <i>altor</i>

Când ține câte odată locul unui substantiv, atunci primesce adause la sfîrșit. La N. A. singular și plural la ambele genuri primesce articol ca un substantiv; la G. D. primesce *a* ca un pronume adiectival.

Exemple: *Alt* cântec ași dori să aud. Nu știu *altul* (adică *alt cântec*—ține loc de substantiv). Mă duc în *altă* casă. Nu vei găsi *alta* (adică *altă casă*) mai bună. Unii vin, *alții* (*alți ómenî*) se duc. Femeile acestea nu sînt ca *altele* (*alte femeî*). Fă singur: nu lăsa pe sîma *altora* (adică *altor ómenî*).

Cu această regulă se conformă și *nicî-un* când se pune în locul unui substantiv: *nicî-unul*, *nicî-una*, *nicî-unîi*, *nicî-unele*, *nicî-unuța*, *nicî-uneia*, *nicî-unora*.

Cutare se declină ca și *care*:

Masc. N. A. <i>cutare</i>	Fem. N. A. <i>cutare</i>
G. D. <i>cutărui (a)</i>	G. D. <i>cutărei (a)</i>
P. N. A. <i>cutare său cutari</i>	P. N. A. <i>cutare său cutari</i>
G. D. <i>cutăror (a)</i>	G. D. <i>cutăror (a)</i>

Tot are forme pentru amîndouă genurile și pentru amîndouă numerele.

Nu *tot* ce sbóră se mînîncă. *Tótă* pasărea pe limba ei pîiere. Nu te speria de *tot* ce veđi Pune ce-va de o parte pe *tótă* ȕiua. *Toți* mosafirii s'au aședat la masă. Locurile *tuturor* óspeșilor erau însemnate de mai nainte. Dă *tutu-*

ror ómenilor ce li se cuvine. Nu asculta de *toți* lingușitorii. Nu *tóte* muscele fac miere. Curtea *tuturor* caselor să fie măturată. Dacă s'ar supune omul *tuturor* înclinărilor sale, ar fi nenorocit. Am umblat prin *tóte* comunele.

Când pronumele *tot* ține locul unui substantiv, atunci primesce la N. A. articole, iar la G. D. plural finalul *a*.

Exemple: *Totul* (nu însă *tótă*, această formă rămâne neschimbată); *toții*, *tótele* (in expresia : cu *tótele*), *tuturora*.

Observare. Când vrem să exprimăm G. D. singular, ne servim de forme cu prepozițiuni, *a tot*. Ex.: Dumnezeu **A** tot vedătorul.

98. *Exercițiu oral.* Să se alégă și să se decline unele pronume adiectivale posesive, demonstrative, interogative-relative, și nehotărîte din rândurile următoare.

Rótele se alégă una pe alta și nu se ajung niciodată. Tot cănele ese din érnă, dar numai pielea lui scie. Când ești in casa altuia, nu poți ședé cum îți place. Prieten adevărat este acela care te sfătuesce spre bine. Dacă prietenul tée este miere, tu nu căuta să-l mănânci tot. Dă-mi, Dómne, ce n'am gândit, să mă mir ce m'a găsit. Fie-care unde cunósce acolo trage. Vrei să te dăruesc cu ce-va? Piétra care se rostogolesce nu prinde muschiu. Mă aflu la strimtul meu. La copacul fără póme nimeni nu aruncă piétra. Oțetul tare vasul lui își strică. Țiganul când a ajuns împérat întâiū pe tat'seu l-a spánzurat. Omul să stringă pentru vremuri grele și alte ca aceste. Acea pildă trebue să fie cunoscută de toți. Acéstă pornire spre economie e bună; dár să nu o ducem prea departe. Viéta nóstră e scurtă. Păstrați-vé bine banii voștri, dar nu lăcomiți la ai altora. Fie-ce nebun scie să câștigue bani, dar nu-i scie păstra.

99. *Exercițiu scris.* Să se scrie 5 propozițiuni cu exemple de pronume demonstrative; 5 cu exemple de pronume posesive; 3 cu exemple de pronume relative; 3 cu exemple de pronume interogative; 5 cu exemple de pronume nehotărîte.

3. ADIECTIVUL

§ 68. O altă specie de determinare a substantivelor o formeză adiectivul. El arată însușiri de tot felul ale lucrurilor.

§ 69. Adiectivele au de regulă două forme pentru cele două genuri: *bun* (om), *bună* (femea). Cele mai multe se termină în consonă sau *u* întreg ori *semi-*son pentru masculin și în *ă* pentru feminin. Altele au la feminin *e* în loc de *ă*. Puține au terminarea *e* pentru amândouă genurile.

Exemple: *sec-sacă*, *negru-negră*, *noū-nouă*, *albiū*
albie, *vechiū-vechie*, *călător-călătoare*, *verde-verde*.

Excepțiuni: *greū, rău* fac la feminin *grea, rea*. Cele terminate în *el* fac la feminin *ică*: *mititel-militică*.

§ 70. Adiectivele se declină întocmai ca substantivele: cele masculine ca masculinele, cele feminine ca femininele. Cele terminate în *e* pentru amândouă genurile au declinările ambelor genuri.

Fără articol:

S. cal <i>negru</i>	vacă <i>négră</i>	brotăcel <i>verde</i>	fóe <i>verde</i>
	vacă <i>negre</i>		foi <i>verđi</i>
P. cai <i>negri</i>	vacă <i>negre</i>	brotăcei <i>verđi</i>	foi <i>verđi</i>

În declinarea cu articol, când avem unit un substantiv cu un adiectiv, ia articol numai cuvântul care stă înainte.

Cu articol :

<i>calul</i> <i>negru</i>	<i>vacă</i> <i>négră</i>	<i>brotăcelul</i> <i>verde</i>	<i>fóia</i> <i>verde</i>
<i>calului</i> <i>negru</i>	<i>vacii</i> <i>negre</i>	<i>brotăcelului</i> <i>verde</i>	<i>foii</i> <i>verđi</i>
<i>caii</i> <i>negri</i>	<i>vacile</i> <i>negre</i>	<i>brotăceii</i> <i>verđi</i>	<i>foile</i> <i>verđi</i>
<i>cailor</i> <i>negri</i>	<i>vacilor</i> <i>negre</i>	<i>brotăceilor</i> <i>verđi</i>	<i>foilor</i> <i>verđi</i>

Sau :

<i>negrul</i> cal	<i>négra</i> vacă	<i>verdele</i> brotăcel	<i>verdea</i> fôe
<i>negrului</i> cal	<i>negrei</i> vaci	<i>verdelui</i> brotăcel	<i>verzii</i> foi
<i>negrîi</i> cai	<i>negrele</i> vaci	<i>verzii</i> brotăcei	<i>verzile</i> foi
<i>negrilor</i> cai	<i>negrelor</i> vaci	<i>verzilor</i> brotăcei	<i>verzilor</i> foi

100. **Exercițiu oral.** Cari sînt adiectivele din bucata următoare? Ce forme pentru genuri aŭ? Cum se declină fie-care?

Vin valurile albe și marea clocotesc. Copilul nepăsător pe malul ei clădesc cetății cu ziduri grose din nisip și din scoici. Bucuros privesc din vârful ei cum marea rostogolesc valuri spumose. De odată însă vine un val cu repedii sărituri și lasă cetatea dărâmată. Se uită atunci cu inima zdrobită la bieta lui clădire de valuri potopită și plînge. Așa zidim cu toții pe maluri nisipoase palaturi minunate, dar dîile amare le spală urma lor.

101. **Exercițiu scris.** Să se dea 5 exemple de adiective cu terminarea consonantică pentru masculin și *ă* pentru feminin; 5 cu consună sau *u* la masculin și cu *e* la feminin; 5 cu *e* pentru ambele genuri.

102. **Exercițiu oral.** Să se pună substantivele subliniate înaintea adiectivelor și adiectivele înaintea substantivelor.

În *poena tănuită* flórea óspetilor luncii cu grăbire se adună ca să asculte o cântăreță revenită din *străinătatea négră*. Roiu de *flacări ușurate* trec în aer, staă lipite de lumînărele în flóre, răspîndind prin tufe o *văpae albăstrie*. Iată vin pe rînd *bujorelul vioii* cu *năltuța odoléndă...* Iată *frageda sulfină*, *blânde nalbe*, toporași ce se închină *gingașelor lăcrămóre*. Când vine nuférul, *ochesele viorele* se retrag de la el departe. Mai vin încă *elegante floricele*. Vin *mîerle șuerătóre*, *cucul îngâmfat* și *duóse turturele* cu *lung dor*, cu *jale lungă*. Vin și *gândăceii smălțuiți*, fluturii cu *aripiórele pudruite...*

103. **Exercițiu oral.** Să se decline din adiectivele următoare, observându-se ce terminări aŭ pentru genuri: negru, nou, bun, românesc, drag; albiu, cenușiu; luciú, roșiú, vechiú, dibaciú, gălbuiú; dator, călător,

făcător; mititel, tinerel, frumușel; greu, rău; tare, mare, dulce, verde, rece, iute.

104. *Exercițiū oral.* Să se observe la care adiective se întâmplă schimbări de sunete în formarea pluralului și a femininului și cari sînt acele schimbări:

demn, modern, francez, mare, tare; îndrășneț, cules, frățesc, fiert, mălăeț, femeesc, ostășesc; larg, olog, sărac; călare; sdravăn, țepăn, prospăt, tînăr, vînăt; perfect, băt, lat, sătesc, ud, gros, tréz, îngust, albastru, ortodox; môle.

Observare. Schimbări de vocale: a-ă, ă-e, î-i; diftongi și vocale: e-é, é-e, ó-o; consonante; c-ci, g-gi, t-t, d-d, s-s, z-j; grupe de consóne: sc-șt, str-ștr, x-cș; dispariția vocalei: l.

§ 71. Adiectivul fiind numirea însușirilor ce au lucrurile, vorbirea cere să fie potrivire de formă între substantiv și adiectiv: dacă substantivul e masculin și adiectivul e masculin. Determinarea urmază în formă vorba determinată. Potrivirea acésta se numesce *acord*: adiectivul stă în genul, numărul și casul în care stă și substantivul. Ex. *Casă albă, case albe, boi albi, boi alb...*

105. *Exercițiū oral.* Să se spună cum s'au acordat adiectivele subliniate.

În *frumósa* noastră țară luna florilor sosesc. Pe *mădița* mugurie frunzele se desvêlesc. Prin liveți acum s'arată *pălcuri* vesele de lume. Spre ogóre cerul cată cu *ochi binevoitori* și pe *fețele voióse* bucuria pune florí. Jos pe érbă stău întinse *lăicere înflorite* și pe ele se arată *străchinile smălțuite*, *pânea albă* stă alături cu *mălațul auriu*; iar deoparte *marí ulcióre*, *pline* tóte cu rachiū. La o vatră pe cārliche spânzură un *ceaun mare* și alătura așteptă *melesteul țărănesc*.

106. *Exercițiū scris.* Să se facă acordurile unde lipsese:

Nisee curci îmbetrănit, gârbovită și sburlit, stău sub șură tremurând și privind cu pismuire a porumbilor iubire. Abătut de bôlă, leul sta pe vale, abia răsufând. Un cocoș află un rubin lucitóre și fină.

Uliul odată prinde o vrabie mic. Ursul exiléză pe orî-ce animal cornorată. Un catâr crescute în of! și în vai! trăia între nisce cai bun. Leul supérate a gonit pe măgarul mânăniți.

§ 72. Am vădut că pronumele adiectivale se iaă câteodată ca substantive, adică țin loc unui substantiv. Tot ast-fel se întâmplă și cu adiectivele: în loc să se raporteze la un cuvint pe care să-l determine, ele se prefac în substantive.

Exemple: Un om *orb* e nenorocit. Am întâlnit un *orb*. *Orbul* se ajută cu pipăitul. Am un cal *bun*. Tatăl tatălui meu îmi este *bun*. Cunoscî pe *bunul* meu?

Ba unele adiective s'aă întrebuițat așa des ca substantive, încât s'a și uitat că sînt adiective; *neguțător* (om neguțător), *militar* (om militar), *navigator* (om navigator), etc.

107. *Exercițiū oral*. Să se spună cari adiective sînt propriū dis adiective și cari luate ca substantive.

Flecarul vorbește și când nu trebuie. Vorba dulce mult aduce. O slugă flecară e dată afară. Mai avem trei țile și intrăm în dulce. Nepoftitul n'are scaun. Dacă nu ești poftit, nu te duce la petrecere. Popa nu tócă de două orî pentru o babă surdă. Surdul n'aude ce-î spuî. Dumneđeū va trimite pe ómenii păcătoși în Iad. Gura păcătoșului adevăr grăesce. Mincinosul o pate fórte des. Lăudărosul e rău vădut de tótă lumea.

108. *Exercițiū scris*. Să se dea 5 exemple de propozițiuni în cari să fie câte un adiectiv luat ca substantiv.

Comparațiunea adiectivelor

§ 73. Când atribuim aceiași însușire la două lucruri numite prin substantive sau când se atribue două însușiri la un singur lucru numit prin substantiv, ne

servim de nisece forme gramaticale cari se numesc *grade de comparație*.

Rece e *apa* fântânii, *rece* este și *ghéța*. Atribuim aceeași însușire la două obiecte și ne întrebăm: care o are în grad mai mare? Răspundem: *ghéța* e *mai rece de cât* *apa* fântânii.

Apa fântânii e *rece* și *limpede*. Dacă voim să spunem că i se cuvine mai mult însușirea de *rece* și mai puțin însușirea de *limpede*, vom dice: *Apa* fântânii e *mai mult rece de cât* *limpede*.

Une-orî căutăm o însușire la mai multe obiecte și o aflăm în cel mai mare grad la unu numai. *Silitor* e *Vasile*, *silitor* este *Ion*, dar însușirea de *silitor* o are în cel mai mare grad *Dumitru*. Vom dice: *Dumitru* e *cel mai silitor* din toți școlarii.

Deosebim trei grade de comparație: forma simplă a adiectivului se numesce *positiv*; alăturarea a două însușiri față de un obiect sau a două obiecte față de o însușire se numesce *comparativ*; constatarea că un obiect posedă o însușire în gradul cel mai nalt dintre toate de același fel sau față de cele mai multe se numesce *superlativ*.

Exemple:

	positiv: bun	dulce
comparativ de	egalitate: <i>tot atât de</i> bun	dulce
	superioritate: <i>mai</i> bun	dulce
	inferioritate: <i>mai puțin</i> bun	dulce
superlativ relativ	: <i>cel mai</i> bun	dulce
	absolut: <i>förte</i> bun	dulce
(în loc de <i>förte</i> avem și: <i>tare, mult, prea, cu totul, peste măsură</i>).		

109. *Exercițiū oral*. Să se pue adiectivele din exercițiul 103 la gradul comparativ de egalitate; la comparativ de superioritate; la comparativ de inferioritate; la gradul superlativ absolut; la superlativ relativ.

4. NUMERALUL

§ 74. Determinarea de număr, de cantitate, de ordine se numește **numeral**. El poate fi hotărît sau nehotărît.

Numeralul hotărît e de mai multe feluri : cardinal, ordinal, distributiv, multiplicativ și repetitiv.

§ 75. **Cardinalul** arată numărul. Răspunde la întrebarea ; câți ? câte ? De la *unu* până la *zece* avem nume deosebite pentru fie-care număr : *doșe, trei, patru, cinci, șese, șapte, opt, noșe*. De la *zece* până la *doșe-șeci* se formează numeralele cu numele unimilor și cu vorba *zece* legate prin *spre*. De aci până la *noșe-șeci-și-noșe* avem numărul șecilor (*doșe șeci, trei-șeci*) și numărul unimilor (*trei-șeci și unu, și doșe, etc.*). După *noșe-șeci-și-noșe* vine *suta* și merge tot ca de la *unu* până la *doșe sute* și apoi tot asemenea până la *mie*. De aci urmăzează ca de la *unu* înainte. Alte nume noșe mai sînt : *milion, miliard*.

Numărul *unu* și *doșe* variéază după gen ; iar cel d'întâiu și după cas :

Un om, o casă, doi șemeni, doșe case.

Unș om, unei case.

Până la *doșe-șeci* numeralul se pune singur înainte substantivului pe care-l determină : *șapte șemeni, cinci-spre-zece case*. De aci înainte se pune înainte substantivului prepoziția *de* : *trei șeci de case, patru șeci și cinci de șemeni*. La *sute* și *mii* se aplică aceeași regulă ca la *unu* până la *doșe-șeci* : *O sută cinci șemeni, șapte mii șese șemeni, doșe sute doșe șeci și trei de șemeni, șese mii cinci sute patru șeci de capete*. Când avem *sută* și *mie* unite cu *unu* sau *una* se poate șice cu și sau fără *și* : *o sută unu tunuri sau : o sută și un tun (o sută și unu)*.

§ 76. **Ordinalul** arată ordinea saŭ rândul ce ocupă un obiect într'un șir de obiecte de același fel.

Cardinalului *unu* corespunde *întâiul*.

De aci încolo, ordinalul este format din articolul *al* (fem. *a*) + numeralul cardinal + articolul *le* + un întăritor *a*. La cele feminine din doi *a* se face unu :

<i>al doilea</i>	<i>a douaa = a doăa</i>
<i>al treilea</i>	<i>a treiăa = a treiă</i>
<i>al patrulea</i>	<i>a patraa = a patra etc.</i>

al o sută cincizeci și cincilea, *a o sută cincizeci și cincăa* (*cincă*).

Răspunde la întrebările : *al câtelea ? a câta ?*

§ 77. **Distributivele** arată cum sînt grupate lucrurile. Dacă avem o sumă de cai așezați în grupe de 5 cai fie-care, vom dice că ei sînt așezați *câte cinci*. Se formeză deci punënd vorba *câte* înaintea cardinalului.

Exemple : *câte unu*, *câte doi*, *câte două*, *câte cinci*, etc.

Răspunde la întrebările : *câte câți ? câte câte ?*

§ 78. **Multiplicativele** arată proporțiunea : *îndoit*, *întreit*, *însutit* etc. Se formeză din verbele derivate din numerale :

trei : (a întrei) — întreit
sută : (a însuti) — însutit.

De la numerale se formeză și **adverbialele de repetițiune** : odată, de două ori, de trei ori, etc.

Răspund la întrebarea : *de câte ori ?*

§ 79. Numeralesle **nehotărîte** arată numărul în mod nehotărît. Ele sînt : *mult*, *puțin*, *cât-va*.

Ele răspund la întrebarea : *cât ? câtă ?* sau *câți ? câte ?*

Numeralele acestea variază după gen, număr și cas.

Mult porumb e pe lunca acăsta. Am făcut la moșie *mult* grâu. *Multă* lume e și pe pămînt. Nu e bine să mănânci

multă pâne. *Mulți* neroși pase vântul, căutând comori. *Multe* sate n'au școlă. Am cunoscut pe *mulți* de acolo. Nu spun *multe* vorbe. Ochiul *multora* vor fi îndreptați spre tine.

Puțin vânt aduce plóe; mult vânt o gonesce. *Puțină* plóe a cădút dillele acestea. Vreaú *puțin* vin. Dă-mi *puțină* apă. *Puțini* ómení sciú să economisescă. *Puține* vorbe de la un om de trebă prețuesc mai mult de cât o sumedenie ale unui om de nimic. Am aflat *puțini* epuri în pădure. Când e vijelie, pune *puține* lemne în sobă.

Cât-va timp a trecut de la despărțirea noastră. Mí-ar trebui *câtă-va* vreme ca să mă odihnesc. Nu te lua după vorbele *câtor-va* ómení. *Căț-va* pari și *câte-va* nuele alcătuesc un minunat gard.

Formele numeralelor nehotăríte sînt deci :

Masc. S. N. A. <i>mult</i>	Fem. S. N. A. <i>multă</i>
G. D. (<i>multului</i>)	G. D. (<i>multei</i>)
P. N. A. <i>mulți</i>	P. N. A. <i>multe</i>
G. D. <i>multor</i>	G. D. <i>multor</i>

Masc. S. N. A. <i>puțin</i>	Fem. S. N. A. <i>puțină</i>
G. D. (<i>puținului</i>)	G. D. (<i>puținei</i>)
P. N. A. <i>puțini</i>	P. N. A. <i>puține</i>
G. D. <i>puținor</i>	G. D. <i>puținor</i>

Masc. S. N. A. <i>cât-va</i>	Fem. S. N. A. <i>câtă-va</i>
P. N. A. <i>căț-va</i>	P. N. A. <i>câte-va</i>
G. D. <i>câtor-va</i>	G. D. <i>câtor-va</i>

Observare. *Cât-va* n'are forme de G. D. la singular. Formele de G. D. singular la cele-lalte sînt fôrte rar întrebuințate; de aceea s'au pus în parantesă. *Mult* și *puțin* primesc uneori la N. A. Sing. articole (*-l*, *-a*); iar la G. D. Plur. primesc finalul *-a* când se iaú ca substantive.

Tot ca numerale nehotăríte se mai întrebuințéză: *puțintel*, *vre-o-căț-va*, *vre-o doi trei*, *ce-va*, etc.

110. *Exercițiū oral.* Să se alégă numeralele din rândurile următóre și să se spună de ce specie sînt.

Cu o flóre nu se face primăvara. Anul are douăspre-đece luni. Principele nostru Carol a devenit rege în al șese-spre-đecilea an al domniei sale. Soldații merg de obicei cîte patru în rînd. Românii s'au luptat de două ori la reduta Grivița. Omul mulțumit are îndoită putere de lucru. Mai bine puțin cu dreptate de cît mult cu strâmbătate.

111. *Exercițiū scris.* Să se dea 5 propozițiuni cu numerale cardinale; 5 cu numerale ordinale; 5 cu numerale distributive; 5 cu numerale multiplicative; 5 cu adverbiale numerale; 5 cu numerale nehotărîte.

IV

VORBE CARI NUMESC FAPTELE LUCRURILOR DE SINE STĂTĂTÓRE

VERBUL

§ 80. Cuvintele cari arată faptele lucrurilor de sine stătătóre se numesc **verbe**.

Exemple: Vântul *gonesce* norii. Vorba „gonesce“ arată un fapt pe care-l îndeplinesce „vântul“; este deci un verb.

Dumnezeu *este* mare. Vorba „este“ împreună cu „mare“ ne arată un fapt despre „Dumnezeu“, adică felul de a fi; deci e un verb.

Să observăm propozițiile următóre:

Sórele *luminéză*. Leul *mugesce*. Pasérea *cântă*. Vara *este lungă*. Oblasnicul *e nesuferit*. Cernéla *e négră*.

În primele trei propozițiuni predicatul e format dintr'un singur cuvînt: un verb; în cele-l-alte predicatul e format dintr'un verb *este* și un alt cuvînt.

Vedem deci că sînt unele verbe cari forméză singure predicatul și că verbul *este* nu póte forma singur predicatul. Cele d'întâiú se numesc **verbe predicative**; cel-alt se numesce **verb auxiliar**.

§ 81. Am văzut că verbul exprimă un fapt al unui lucru. Dacă acel fapt este o acțiune executată de un lucru de sine stătător asupra altui lucru de sine stătător, avem un **verb transitiv**. Când dicem: „Copilul *rupe* un strugure“, verbul este transitiv, fiind că acțiunea exprimată de el, făcută de *copil* trece asupra lucrului *strugure*. Dacă faptul este o acțiune care nu se poate exercita asupra unui lucru, atunci verbul se cheamă **intransitiv**. Când dicem: „Calul *merge* ıute“, verbul este intransitiv, pentru că avem o acțiune care nu se exercită asupra unui lucru de sine stătător.

Verbul transitiv poate avea obiect direct, pe când cel intransitiv nu poate avea. Când dicem: Copilul *rupe*, ne întrebăm: ce rupe? căci ni se pare că gândirea nu e întregă. Când însă dicem: Calul *merge*, nu ne întrebăm: ce merge? ci saū ni se pare gândirea întregă saū întrebăm: unde? când? cum?

Multe verbe pot fi transitive și intransitive după ıntelesul ce vrem să le dăm.

Calul *alergă* pe câmpie . . . *intransitiv*.

Boul l-a *alergat* până în pădure . . . *transitiv*.

Copilul *alunecă* pe ghetă . . . *intransitiv*.

Alunecă-mi un franc . . . *transitiv*.

Călărețul *incălecă* pe cal . . . *intransitiv*.

Nu pot *incăleca* armăsarul . . . *transitiv*.

Flămândul *dumică* și mănâncă . . . *intransitiv*.

Îa *dumică* pânea acesta în lapte . . . *transitiv*.

Dimineta omul *muncesce* mai cu plăcere . . . *intransitiv*.

Acum el *muncesce* bucata acesta de pământ . . . *transitiv*.

112. *Exercițiu oral*. Să se spună în cari propozițiuni verbele sînt transitive și în cari intransitive.

Vizirul pâra pe Brâncovenu. Brâncovenu căta pe ferestră. Căuta armele. Ne a ınconjurat pașa. Turciū năvălesc în casă. Pe toți mi-ı prindea. În turn zac fețe domnesci. Sultanul ıi aducea la judecată. Dumnedeū scie. Doi gealați veniaū cu săbiile. Ei mergeaū

spre robii. Tacii, drăguță, nu mai plânge. Pe Ștefan l-a plâns totă Moldova. Morii în legea ta. Gealații înaintați. Pe ofițeri i-a înaintat. Nu mai bocii, căci nu poți învia morții. De geaba-l bocescii. Ai auzit să fi înviat vre-un mort? Ostea a tăbărit la Cotroceni. Soldații au tăbărit pe el. Turcii rideau de ei. În zadar au încercat să-l ridă. Nu căsca gura la mine. Când ți-e somn, cascii.

113. *Exercițiu scris*. Să se dea 5 propozițiuni în cari să fie un verb predicativ ; 3 propozițiuni în cari să fie verbul auxiliar.

114. *Exercițiu scris*. Să se dea 5 propozițiuni cu un verb intransitiv ; 5 cu un verb transitiv ; 2 în cari să figureze același verb odată luat ca transitiv și odată ca intransitiv.

§ 82. La verbele transitive avem deci o lucrare îndeplinită de un lucru de sine stătător și suferită de alt lucru. Într'o propoziție în care stă un verb transitiv trebuie să avem un subiect (exprimat sau sub-înțeles), un predicat și un complement. Exemplu : *Soldatul îmbracă mantaia*. Subiectul *soldatul*, care îndeplinește acțiunea, predicatul *îmbracă* (acțiunea), complementul *mantaia*, care suferă acțiunea.

Verbul transitiv care exprimă o acțiune ce trece de la subiect la obiect se numește **activ**.

Am pute însă să ne gândim la *manta* și despre dînsa să spunem ceva : *Mantaia e îmbrăcată de soldat*. Subiectul : *mantaia*, care suferă acțiunea ; complementul : *soldat*, care face acțiunea. Avem aceleași părți ca în exemplul I, dar rolul lor e schimbat.

Verbul care exprimă o acțiune pe care o suferă subiectul de la complement se numește verb **pasiv**.

Putem să ne gândim și altfel. Soldatul pune pe el mai multe haine ; dicem atunci : *Soldatul se îmbracă*. Aci subiectul *soldatul* face acțiunea (îmbracă) și această acțiune o suferă tot *soldatul* ; de aceea se întrebuintează

pronumele *se*. În loc de *soldatul îmbracă pe soldat*,
 dicem : *Soldatul se îmbracă*.

Verbul care arată că acțiunea e făcută și suferită de
 subiect se numește **reflexiv**.

115. **Exercițiu oral**. Să se spună cari sint active, pa-
 sive, reflexive din verbele subliniate și să se explice.
 Sticletele *s'a prins* în laț. Ciocârlanul *dicea* că sti-
 cletele este nătărău. Soldatul *învêrtia* sabia. Ciocârlan-
 ul *se învêrtia* pe lângă sticlete. Cine *înțelege* limba
 dobitócelor ? Lucrul acesta *se înțelege* lesne. E bine
să plimbî caii înainte de a le da grăunțe. Igiena reco-
 mandă *să te plimbî* după masă. Profesorul *laudă* pe
 școlarul silitor. Nu-mi place *să mă laud* singur, dar
 nu mă supăr când *mă laudă* alții. Îmi place *să mă odih-
 nesc* sub un stejar umbros. *Voiă pofti* pe mai mulți
 amici la o vânătoare. Dacă nu *sînt poftit*, nu mă duc
 la masă. Acest vânător scie *să pórte pușca*. Copilul
 bine crescut scie *să se pórte* bine cu totă lumea. Domni
 fanarioți obicinuiău *să se pórte* de subțiori de către
 boeri. Unii ómenî se lasă *să fie purtați* de nas de alții.
 Servitorul caută *să mulțumescă* pe stăpânul seú. Omul
 sărac trebuie *să se mulțumescă* cu puțin.

116. **Exercițiu scris**. Să se dea 5 propozițiuni cari
 să aibă un verb activ ; 5 cari să aibă un verb pasiv ;
 5 cari să aibă un verb reflexiv ; 3 propozițiuni în cari
 același verb să fie activ, pasiv, reflexiv.

§ 83. Scim că verbul exprimă un fapt. Ideea de
 fapt o găsim în partea statornică a înțelesului. Acésta
 nu e niciodată singură, ci însoțită de alte idei : Ce per-
 sónă face acțiunea ? o persónă saú mai multe o fac ?
 în ce timp se face acțiunea ? în ce mod ? Se vede de
 aci că partea variabilă saú secundară a unui verb ne
 arată *persónă, număr, timp și mod*. Când dicem : *lucrez*
 înțelegem că e vorba de o lucrare a persónei I, că e
 o singură persónă, deci numărul singular, că acțiunea se
 face în timpul de față, în present, că modul este hotărît,
 indicativ. Schimbarea terminării, de și ar lăsa neatinsă

idea verbală (faptul, înțelesul principal) ar aduce una sau mai multe schimbări secundare : *lucrarăm* arată că persoana e tot I, dar numărul e plural, timpul e trecut, iar modul tot indicativ, adică exprimând în mod hotărît faptul.

Persónele sînt trei : I, care vorbește ; II, cu care vorbim ; III, despre care se vorbește.

Numerele sînt două : singular și plural.

Timpurile sînt trei : present, trecut și viitor.

Modurile sînt opt : indicativ, conjunctiv, condițional sau optativ, imperativ ; infinitiv, participiū, gerundiū și supin.

Țicem că verbul e la *indicativ* când ni se spune faptul în mod hotărît : *lucrez, lucrăm, voiți lucra.*

Țicem că verbul e la *conjunctiv* când ni se arată faptul ca supus altuia, ca dependent de altul : vreaū *să lucrez.*

Țicem că e la *condițional* (sau optativ) când ni se arată faptul ca supus unei condițiuni sau ca exprimând o condițiune ori o dorință : *ași lucra* dacă *ași avé* timp ; *ași merge* și eū la preumblare.

Țicem că e la *imperativ* când faptul ni se arată ca expresiunea unui îndemn, a unei rugăciuni, a unei porunci : *lucréză ! ajulă-ne, Dómne !*

Când verbul se află în unul din aceste patru moduri, se schimbă după persoană : *eū lucrez, tu lucrezi, etc. ; eū să lucrez, tu să lucrezi, etc. ; eū așa lucra, tu ai lucra, etc. ; lucréză tu, lucreze el, etc.* De aceea *indicativul, conjunctivul, optativul și imperativul*, se numesc **moduri personale**.

Țicem că verbul e la *infinitiv* când ni se arată lucrarea ca nedefinită : *a lucra.*

Țicem că verbul e la *participiū* când ni se arată lucrarea sub forma unui adiectiv : *lucrat* (dulap bine lucrat, casă bine lucrată).

Țicem că verbul e la gerundiū când ni se arată acțiunea sub formă de adverbii : *lucrând* (l-am vădut lucrând).

Țicem că verbul e la *supin* când ni se arată numai cu singura hotărîre de trecut, sfîrșit, fără altă lămurire : *lucrat*.

Când verbul se află în vre-unul din aceste moduri nu se schimbă după persónă. De aceea *infinitivul*, *participiul*, *gerundiul* și *supinul* se numesc **moduri ne-personale**.

117. *Exercițiū oral*. Să se spună în ce mod, timp, număr, persónă stau verbele subliniate.

Era o dată un negustor care *moștenise* multe moșii. El era cunoscut că *póte să înțelegă* limba dobitócelor. *Dorind* o dată a *visita* una din moșii, el *auși* pe un măgar *vorbînd* cu un boi. Aceștia *n'ar fi cređut* nici o dată că un om îi *va înțelege*. *Ascultă !* *dicea* boul către măgar. Tu *estî* fericit că *n'ar* nimic de lueru pe când eü *muncesc* fórte mult ; eü *trag* plugul și carul și tótă nóptea *stau culcat* în gunoiü. Noi măgarii, *respunse* celă-l-alt, sîntem slabi și *ne supunem* omului, pentru-că *n'avem* ce *face* ; dar voi boii *sînteți* proști, pentru-că *vă puteți apêra* și *răbdați* tóte nevoile.

118. *Exercițiū scris*. Să se dea 6 propozițiuni : una în care verbul să fie la indicativul present persóna III singulară ; una în care verbul să fie la indicativ viitor persóna I plurală ; una în care verbul să fie la indicativ trecut persóna I singulară ; una în care verbul să fie la condițional present persóna II singulară ; una în care verbul să fie în modul conjunctiv timpul present persóna II plurală ; una în care verbul să fie la imperativ persóna II singulară.

119. *Exercițiū scris*. Să se dea 4 propozițiuni în cari să fie câte un verb în unul din modurile ne-personale.

Conjugarea

§ 84. Am vădut (§ 27) că schimbările ce încercă verbul prin partea secundară a înțelesului se numesc cu un singur cuvînt *conjugare*.

Pentru ca să se țină mai bine minte regulele privitoare la verbe, s'a uî împărțit tóte în patru grupe numite *conjugări*. Semnul deosebitor s'a ales să fie ultima vocală din infinitiv. Acéstă vocală a căpétat numele de *caracteristica conjugării*.

Verbul *a lucra* are ca vocală ultimă *a*; prin urmare *a* este caracteristica acestui verb; el face parte din conjugarea I. *Caracteristica conjugării I este a*.

Verbul *a tăcé* are ca vocală ultimă diftongul *é*; prin urmare *é* este caracteristica acestui verb; el face parte din conjugarea II. *Caracteristica conjugării a II este é*.

Verbul *a ȃice* are ca vocală ultimă *e*; prin urmare *e* este caracteristica acestui verb; el face parte din conjugarea III. *Caracteristica conjugării III este e*.

Verbul *a fugi* are ca vocală ultimă *i*; prin urmare *i* este caracteristica acestui verb; el face parte din conjugarea IV. Tot din conjugarea a patra fac parte și alte verbe, precum *a urí*; acesta are ca vocală ultimă *í*. *Caracteristica conjugării IV este i și í*.

Ori-ce verb românesc se póte așéda în una din aceste patru grupări.

120. *Exercițiu oral*. Să se spună de ce conjugare sînt verbele subliniate și de pe ce se cunosc.

Ascultă-mé dar: când o veni plugarul să te înjuge, împotrivesce-te și nu te lăsa, arată-ți mânia, năvălesce asupra-í și îl împunge cu córnelé și dá din picióre. Cu acest chip dobórá-l, sue-te deasupra lui și fíi tu stăpánul lui. Aceste vorbe le spuse măgarul către boú; dar stăpánul lor, care ședea tăcênd și asculta și înțelegea vorbele lor, a pus a doúă ȃi la plug pe măgar în locul bouluí. Ast-fel măgarul care vru se vâre intrigí a pătít-o, căci era aprópe să fie omorít de greutatea muncii celei noué.

121. *Exercițiu scris*. Să se dea 5 exemple de verbe de conjugarea I; 5 de conjugarea II; 5 de conjugarea III; 10 de conjugarea IV.

§ 85. Să luăm mai multe forme de verb : *lucrez, lucrăm, am lucrat, ași lucra, să fi lucrat, voiți lucra*. Vedem că unele sînt formate dintr'un singur cuvînt (*lucrez, lucrăm, etc.*), acestea se numesc **timpuri simple**. Altele sînt formate din două sau mai multe cuvinte (*voiți lucra, voiți fi lucrat, ect.*) acestea se numesc **timpuri compuse**.

Timpurile simple

§ 86. Presentul indicativului este un timp simplu. Să luăm exemple.

Conjugarea I.

Bucuros *umblu* pe acest drum.
 Tu nu *umbli* niciodată singur.
 Copilul mic *umblă* de a bușile.
 Ce *umblăm*, ce căutăm, nu dăm sēma la nimeni.
 Voi *umblați* prea iute.
 Hoții *umblau* să ne înșele.

Aci nu *las* nimic.
 Pe cine nu-l *lași* să mōră nu te lasă să trăesci.
 Nu te tocni cu el, nu-ți *lasă* nici-o lescae.
 Rēu facem dacā *lăsăm* uitate datoriile nōstre.
 Dacā vē *lăsați* în partea acēsta, se strică banca.
 Inundațiile *lasă* totdeauna un nomol bun pentru plante.

Conjug. II.

Când nu sciū ce-va, mai bine *tac*.
 Dacā *taci* la vreme, ești fórtē cāștigat.
 Cine *tace*, merge în pace.
 Când începe musica, noi *tăcem*.
 Dacā *tăceți* acum, veți asculta lucruri frumōse.
 Copiții *tac* când vorbese ómenii cei mari.

Conjug. III.

Eū *dic* că ar fi bine să plecăm.
 Cristos a răspuns judecătorului : Tu *dicți*.
 Cine *dice* vorbă mare, totdeauna se căesce.
 Noi *dicem* una, voi *diceți* dece.
 Nu sciū ce *dic* ei.

Conjug. IV.

E întunec ; *pipăi* ca să pot înainta.
 De ce mai *pipăi* când e lumină ?
 Doctorul *pipăe* pulsul bolnavului.
 Noi *pipăm* cânele bolnav.
 Acum *pipăiți* zadarnic.
 Orbii *pipăe* când merg.

Mor de dorul lui.
 În satul acesta *mor* de urît.
 Invidiosul *móre* de necaz când vede pe altul mulțumit.
 Pentru țară *murim* bucuros.
 Să nu credeți că *murii*.
 Mulți ómeni *mor* în rěsbóe.

Dobor acum copacul cel mare.
 Degeaba *dobor* gardul.
 Zăpada *dobórá* casa.
 Îl *doborim* dacă putem.
 Nu *doborâți* lesne stejarii.
 Sînt așa multe mere în cât *dobórá* pomul ¹⁾.

Vedem deci că terminările prezentului indicativului sînt :

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV		
<u>u</u> —	—	—	<u>u</u>	—	—
i i	i	i	i	i	i
ă ă	e	e	e	e	ă
ăm ăm	em	em	im	im	im
ați ați	eți	eți	iți	iți	iți
ă ă	—	—	e	—	—

1) Școlarii vor scrie pe tablă cuvintele subliniate în ordine ca să se pótă lesne extrage terminările.

Observări. 1. Verbele cari aũ rădăcina sfârșită în consónă, n'aũ terminare specială pentru persóna I singulară. La conjugarea I sînt unele verbe terminate în *u* întreg, altele în consónă. Persóna III plurală este la fel cu persóna III singulară.

2. La conjugarea II și III verbele fiind terminate în consónă, persóna I nu are terminare specială. Să se observe că pluralul persónei I și II este la conj. II cu accent pe terminare, la a III cu accentul înainte de terminare. Persóna III plurală e la fel cu I singulară.

3. La conjugarea IV deosebim trei feluri de verbe : unele cari aũ caracteristica *i* și cu o vocală înainte de *i*; altele cu caracteristica *i* și cu o consónă înainte de acésta; altele cu caracteristica *î*. Cele cu caracteristica *i* precedată de vocală aũ la persóna I terminarea *ă*. Persóna III plurală e la fel cu persóna III din singular. Cele cu caracteristica *i* precedat de consónă n'aũ terminare specială la persóna I singulară. Persóna III plurală e la fel cu I singulară. Cele cu caracteristica *î* n'aũ terminare la persóna I singulară. Persóna III plurală e de regulă la fel cu a treia singulară, dar mulți din scriitorii cei buni o fac la fel cu I singulară.

4. Sînt câte-va verbe de conj. IV cu caracteristica *i* cari aũ la persóna III terminarea *ă* (în loc de *e*) : *acoperă*, *curăță*, *suferă*, *descoperă*.

122. *Exercițiu oral.* Să se spună cari anume din observările precedente se întîlnesc la verbele subliniate.

Bețivul *suferă* mult din pricina beției. — Când dă mană, viile nu *produc* struguri. — Omul rămâne de multe orî cu ce *apucă* de mic. — Privesce pe unde *apucă* ómenii aceia! — Nu *înțelegem* ce ne spune cine-va, dacă nu ascultăm cu băgare-de-sémă. — Dacă *turburați* apa dintr'o puțină, *ridicați* sus depozitele primejdioase din fund. — Cu instrumentele perfecționate de ađi *vedem* stele cari altă dată erau necunoscute. —

Medicii *cunosc* starea bolnavului după bătăile pulsului. — M'am deprins să vorbesc de o chestiune numai când o *cunosc* bine. — În curtea unde *șed* eu măi *șed* patru chiriași. — Când *suiu* o scară, ostenesc curând. — Unii oameni *sue* foarte repede scara măririlor. — Calul de munte *sue* pe potecile cele mai alunecoase. — Mulți oameni *pier* din pricina beției. — Cloșca *acoperă* ouele cu aripele sale.

123. *Exercițiū scris*. Să se dea 3 propozițiuni cu verbe de I conjugare în prezentul indicativului; 2 cu verbe de II conjugare în persóna a II-a singulară a prezentului indicativului; 2 cu verbe de conj. III în prezentul indicativului persóna II plurală; 2 de conjugarea IV cu caracteristica *î* în același timp persóna III plurală.

§ 87. De la prezentul indicativului se formeză **prezentul conjunctivului**.

Acesta are de regulă înainte conjuncțiunea *să*. Ea se aședă înaintea indicativului, iar terminarea se schimbă numai la persóna III singulară: unde a fost la indicativ *e*, se face conjunctiv *ă* și unde a fost *ă*, se face *e*.

dic	să dic	las	să las
dicî	să dicî	lași	să lași
dice	să dică	lasă	să lase
dicem	să dicem	lăsăm	să lăsăm
diceți	să diceți	lăsați	să lăsați
dic	să dică	lasă	să lase.

Persóna III plurală este totdeauna la fel cu III singulară.

Observare. La unele verbe de conjugarea IV rămâne la conjunctiv tot *e* la persóna III singulară: *a mântui*, ind. *mântue*, conj. *să mântue*; *a țiuu*, ind. *țiuu*, conj. *să țiuu*; *a țirî*, ind. *țirî*, conj. *să țirî*; *a sui*, ind. *sue*, conj. *să sue*; *a sudui*; ind. *sudue*, conj. *să sudue*.

§ 88. **Imperativul** se formeză de la indicativ present, de la conjunctiv present și de la infinitiv present.

Imperativul n'are formă pentru persóna I singulară.

Persóna II este de regulă la fel cu persóna III a indicativului present :

el lasă   lasă !

Persóna III singulară și cele trei ale pluralului se iaă fără modificare de la prezentul conjunctivului (lăsându-se numai conjuncțiunea, afară de persóna I plurală unde se păstrează și acésta).

să lase   lase !

să lăsăm   să lăsăm !

să lăsați   lăsați !

să lase   lase !

La multe verbe nu urméză imperativul regula acésta pentru persóna III singulară. La unele, persóna II singulară e la fel cu persóna II singulară a indicativului : *mergi!* (*tu mergi*)...

De la verbele a *ține*, a *face*, a *duce* imperativul este : *ține, du, fă*, iar cele-l-alte persóne urméză regula.

Acesta este imperativul afirmativ. Cel negativ adaugă negațiunea *nu*, iar la persóna II singulară în loc să împrumute forma de la indicativ, o împrumută de la infinitiv.

Indic. pres.	Conj. pres.	Imper. afirm.	Imper. negativ
eū las	să las	—	—
tu lași	să lași	lasă !	nu lăsa
el lasă	să lase	lase !	să nu lăse !
noi lăsăm	să lăsăm	să lăsăm !	să nu lăsăm !
voi lăsați	să lăsați	lăsați !	nu lăsați !
eī lasă	să lase	lase !	să nu lase !

124. *Exercițiu oral.* Să se spună cari verbe sînt la conjunctiv în rândurile următoare ; să se conjuge acest timp al cător-va din ele.

Pe omul rău de geaba cerci să-l astêmperi cu vorbe.—
Dacă vrei să scâpați de sărăcie, lăsați-vă de beție.—
Copilul trebuie să mERGă la școlă.—La școlă învățăm
să citim, să scriem și să calculăm.—Omul harnic nu
se lasă, caută să încerce de toate spre a isbuti.—Șco-
larii să alerge și să sară în timpul recreației, dar să
ședă cu minte în timpul lecțiilor.

125. *Exercițiū oral.* Să se spue imperativul de la
următoarele verbe: a tăcé, a vedé, a zăcé, a mâné, a
rămâné, a trece, a merge, a veni, a dormi, a muri,
a eși, a fugi, a sui, a pieri, a sări, a auzi.

126. *Exercițiū scris.* Să se pună verbele subliniate
la prezentul conjunctivului:

N'am boi ca *a* î *înjuga* la plug. Le-am cerut *a-mi*
împrumuta un plug ca *a ara*. Ași dori *a merge* la luptă.
Vreaū *a vedé* mai curând țara. Nu putem *a face* nimic.
M'am hotărit *a porni* la dușmanī și *a fugi* cu un plug
de acolo.

127. *Exercițiū scris.* Să se pue verbele subliniate la
imperativ afirmativ:

Măi Rômâne, *a spune* nouă cum te chémă. *A trăi*,
dacă n'ai témă. *A veni* îndată (el). *A pleca* (ei). *A jura*
(noi) că vom lupta pentru scăparea țării.

128. *Exercițiū scris.* Să se pue verbele subliniate la
imperativ negativ.

Spune-ne ce ai auzit. *Vorbesc* cu îndrăsnélă. *Înșe-*
lați-mé!

§ 89. Să observăm următoarele verbe. *A lucra* și
a găsi să le conjugăm la indicativ present în com-
parație cu alte verbe de conjugarea I și IV *a lăuda*
și *a mirosi*.

laud	lucr-ez	miros	găs-esc
laud-î	lucr-ez-î	miroș-î	găs-esc-î
laud-ă	lucr-éz-ă	mirós-e	găs-esc-e
lăud-ăm	lucr-ăm	miros-im	găs-im
lăud-ați	lucr-ați	miros-iți	găs-iți
laud-ă	lucr-éz-ă	miros	găs-esc.

Întâlnim aceleași terminări ca la celelalte verbe, numai că între rădăcină și terminare aflăm intercalată silaba *ez* la conjugarea I și *esc* la conjugarea IV la toate persoanele, afară de I și II din plural.

Aceste intercalări le aflăm și la timpurile formate din prezentul indicativului: la conjunctiv present, la imperativ.

Conj. pres.	Imperat.	Conj. pres.	Imper.
lucrez		găsesc	
să lucrez		să gălesc	—
să lucrezi	lucrează!	să gălesc	gălesc!
să lucreze	lucreze!	să gălescă	gălescă!
să lucrăm	să lucrăm!	să găsim	să găsim!
să lucrați	lucrați!	să găsiți	găsiți
să lucreze	lucreze!	să gălescă	gălescă.

Verbele de conjugarea I cari intercalază silaba *-ez-* și cele de conj. IV cari intercalază silaba *-esc-* se numesc verbe *cu amplificare*.

129. *Exercițiu oral*. Să se spună cum este format prezentul indicativului la următoarele verbe:

a înveseli, a străluci, a vesti, a birui, a încăleca, a pleca, a răsună, a îndrăgini, a spumega, a mușca, a striga, a trăi, a auzi, a chină, a trage, a vedea, a opri, a grai, a necăji, a găsi, a alege, a merge, a zări, a ara, a aduce, a chema, a stăpâni, a cutremura, a desființa, a grebla, a îmbărbăta, a creșta, a cădea, a scădea, a aprinde, a boi, a călăuzi.

130. *Exercițiu oral*. Să se spună cari din verbele următoare au amplificare și cari nu; să se explice:

veghez, înglobez, întrupez, cutez, învecinez, înviorez, botez, înserez, nechez, împănnez, înseninez, întrebuițez, retez.

§ 90. Imperfectul este un timp trecut; el se găsește numai la indicativ.

Conj. I

Dacă-l *lăsam* să intre, era
mai bine.
De ce *lăsaî* să curgă apa din
doniță?
El *lăsa* toate lucrurile neașe-
date.
Suindu-ne în tren, *lăsam* în
urmă orașul.
Voi *lăsați* în urmă pe mulți
călători.
Romaniî nu-î *lăsaî* pe creș-
tinî să-se închine lui Dum-
neșu.

Conj. II

Mergeam și *tăceam*.
Dacă *tăceaî*, filosof rămâneai.
Sărmanul acusat *tăcea*.
Tăceam cu toți de frică.
De ce nu *tăceați* atunci?
Soldații așteptau semnalul și
tăceaî.

Conjugarea III

Mergeam cu frică pe drumul cel strâmt.
Te-am vădut când *mergeai* spre școlă.
A fost descoperit; cu minciunile lui nu mai *mergea*.
Ce frumos era când *mergeam* pe cărările munților!
Ce aveați erî, de *mergeați* amândoi tăcuți și gânditori?
Cruciații *mergeai* să cucerească locurile sfinte.

Conjugarea IV

Nu *vorbiam* dacă nu sciam că e târziu.
Odată *vorbiai* bine franțuzesce.
Oratorul *vorbia* cu multă căldură.
Ședeam în chilie și *vorbiam* cu bătrânul călugăr.
Voi *vorbiați* limba românească curată cum se aude la țară.
Mulți Domnitori de ai noștri *vorbiau* numai grecesce.

La toate conjugările întâlnim terminările următoare:
— *am*, — *ai*, — *a*, — *am*, — *ați*, — *aū*. Acestea se lipesc la
forma infinitivului dând naștere la ôre-cari modificări:
conj. I: *lăsa* + *am* = *lăsam*; conj. II: *tăcé* + *am*
= *tăceam*; conj. III: *dice* + *am* = *diceam*; conj. IV:
fugi + *am* = *fugiam*.

Observare. La conj. I se contrag doi *a* într'unul; la
conj. II *a* din diftongul *ea* se contrage într'unul cu
a din terminare; la conj. III *e* face diftong cu *a*; la

conj. IV *i* se scurtéză. La cele cu caracteristica *î*, acest *î* dispăre: a *doborî*: *doboram*, *doboraî*, etc.

131. *Exercițiū oral*. Să se spună ce verbe se găsesce la imperfect în rândurile următoare:

Multe popóre streine cunosceaū faptele lui Mihaiū-Vitézul. — Turçii credeaū că vor schimba religia lui Brâncovénu. — În curs de mai multe secole Românii se serviaū în biserici de limba slavonă. — Unde ședeai ascuns când luptam cu nevoile? — Noi Românii nu mai puteam răbda jugul Fanarioților; de aceea ne am ridicat cu Tudor Vladimirescu.

132. *Exercițiū scris*. Să se pue verbele subliniate la imperfect.

A călări (eū) pe un falnic armăsar și *a ținé* în mână o ghiógă, care când o *a învîrti*, *a culca* la pămînt dușmanii, câte opt pe loc *a turti*. Pe atunci nu mă *a teme* de nimic. Bine vorba nu *a sfârși* și deodată se *a pomeni* că asupra lui *a sări* mulți ostași, îl *a lega* și-l *a fereca*.

§ 91. O altă formă de trecut este **perfectul simplu** care se găsesce numai la modul indicativ. Avem două feluri de perfect simplu: în *î* și în *seî*. La cele mai multe verbe, aflăm perfectul în *î* la tóte conjugările. Numai un număr mic de verbe de conjugarea III (a *șice*, a *merge*, etc.) și numai două verbe de conjugarea II (a *mâné* și *rêmâné*) aū perfectul în *seî*.

Perfectul în *î*

Conj. I

Aci *lăsaî* pe amicul meū¹⁾
Bine făcuși că-l *lăsați* în pace
Plóea *lăsă* lacuri mari peste
tot.
Lăsarăm acolo uneltele și ple-
carăm.
Nu sciurăți câte *lăsarăți* în
urmă.
Cu multă greutate ne *lăsară*
să intrăm.

Conj. II

Cât *ședui* acolo, tăcuî.
Cât *ședuși* la țară?
Ședu și el de joi până mai
apoi.
Ședurăm o lună împlinită.
De ce nu *șelurăți* și voi?
Acolo *ședură* soldații înainte
de a pleca.

¹⁾ Elevii vor scrie formele.

Conj. III

Nu făcu^ă nimic astăzi.
 Făcu^{și} vre-o trebă?
 Făcu o afacere strălucită.
 Drumul acesta îl mai făcurăm
 odată.
 Făcură^{ți} numai gălăgie și alt
 nimic.
 Regimentele acestea făcură
 multe isbândi.

Conj. IV

Vorbii puțin cu el.
 De ce nu vorbi^{și} și tu?
 Atunci vorbi și el.
 Degeaba vorbirăm și noi.
 Vorbiră^{ți} și voi?
 Delegații vorbiră cu regele.

Terminările perfectului simplu în *i* sint :

S. *i*, *și*,
 P. *răm*, *ră^{ți}*, *ră*.

Acestea se adaugă la rădăcina infinitivului (după ce s'a lăsat la o parte caracteristica), intercalându-se între acea rădăcină și terminare, vocala *a* la conj. I, *u* la conj. II și III, *i* și *î* la conjugarea IV :

a lăsa — lăs — lăs + a + *i*

a ședé — șed — șed + u + *i*

a face — fac — făc + u + *i*

a vorbi — vorb — vorb + i + *i*

a urî — ur — ur + *î* — *i*

La persóna III singulară ne fiind terminare specială, rămâne ca sfârșit numai vocala intercalată. Acesta se modifică la conjugarea I, devenind *ă*:

lăs-a = lăsă.

Perfectul simplu în *sei*

Înlăturî! *disei* soldaților.
 Nu scii ce *diseși*.
 Spune-mi ce *dise* amicul meu.
 Sîntem amici, *diserăm* noi.
 Degeaba *diserăți* cuvintele acelea.
 Să ne scăpăm țara! *diseră* cavalerii.

Terminările perfectului simplu în *sei* sînt:

sei, seși, se, serăm, serăți, seră;

adică tot terminările de la celălalt perfect numai că între infinitiv și terminări figurază silaba *se*; iar consoana de la finele rădăcinii a cădută.

a *dice* — *di(c)* — *di* + *se* + *i*
di + *se* + *și*
di + *se*
di + *se* + *răm*
di + *se* + *răți*
di + *se* + *ră*.

133. *Exercițiu oral*. Să se spună perfectul simplu de la următoarele verbe: a turna, a înota, a fermeca, a căde, a cerne, a vindé, a cóce, a scóte, a tóree, a cóse, a stóree, a rade, a retrage, a sparge, a róde, a șterge, a muri, a pogori, a despărți.

134. *Exercițiu scris*. Să se pună verbele subliniate la perfectul simplu:

După ce *trece* Dunărea, Vizirul *dă* comanda avangardei unui pașă, iar la ariergardă *orânduiesce* pe altul. La 11 August Sinan *pornesce* spre București. Turcii *conăcesc* într'un sat ruinat. Călărimea *înainteză* până la intrarea strimtorii. Voi *isbutiți* să-i goniți din țară. Eu *merg* înaintea hoților și le *spun* să se oprescă.

§ 92. Plusquamperfectul indicativului este tot un timp trecut.

Plecasem mai de vreme de cât trebuia.

*Lra*u acolo când *plecase*și tu. Amicul meu *plecase* fără să-mi dea de scire.

Noi *plecasem* înainte de răsăritul sôrelui.

Am venit, dar voi *plecase*și.

Soldații *plecase* cu comandantul lor.

Așa *disesem* eu, dar în zadar. Tu *disese*și altfel.

Nu știu ce *disese* amicul meu.

Noi *disesem* că e prea târziu.

Voi *disese*și că e încă timp.

Toți trecătorii *disese* că nu l-au vădu.

Terminările plusquamperfectului sînt :

sem, seși, se, sem, seși, se

carî se adaogă la perfect simplu după ce s'a lăsat la o parte terminările acestuia (*i, și, -răm, răți, ră*). Finalul *a* de la conj. I nu se maiface *ă*.

135. *Exercițiu oral* Să se spună plusquamperfectul de la verbele din exercițiul Nr. 133.

136. *Exercițiu scris*. Să se pue verbele subliniate la plusquamperfectul indicativului:

A trece multă vreme de la întâmplarea aceea. Nu mai *a vedé* pe amicul meu de când *a trăi* cu el în acea vară la băi. Câte fapte se *a întâmpla* în acest restimp! *A primi* (tu) vre-o scire de la mine?

§ 93. Presentul infinitivului este un timp nepersonal. Forma obicînuită o cunoscem:

A vorbi e mai bine une-orî de cât *a tăcé*.

Pe lângă această formă scurtă, mai este și una lungă terminată în *re*: *lăsare, tăcere, facere, vorbire, doborîre*. Acesta nu se întrebuintează astă-dî de cât numai ca substantiv.

§ 94. Alte forme simple ale verbului sînt: participiul, gerundiului și supinul.

Participiul este o formă de verb care se potrivește cu un adiectiv, variază după gen, număr și cas.

De la *a lăsa*: E un om *lăsat* uitării
E o câmpie *lăsată* în părăsire
Bieții copii, erau *lăsați* pe drumuri.
Am vădut perdelele *lăsate*.

§ 95. **Supinul** sémănă cu forma de masculin singular a participiului, dar nu variază.

De la *a vorbi*: Acésta nu e vorbă de *vorbit*.
Noi n'am *vorbit* cu el.
Ele ar fi *vorbit* frumos.

§ 96 **Gerundiul** are înțeles de adverbii:

Picând, picând, baltă se face.
Șețând nu câștigă bani.
Mergênd încet, departe ajungî.
Audînd acésta, smeul se sculă.

El se formeză de la infinitiv lăsând afară caracteristica și punênd terminarea *nd* la tóte conjugările, însă intercalând între ele: la conj. I *â*, la II și III *ê*, la IV *i* sau *î*.

a lăs-a	lăs-â-nd
a tăcé	tăc-ê-nd
a face	făc-ê-nd
a fugi	fug-i-nd
a urî	ur-î-nd

137. **Exercițiū oral.** Să se spună infinitivul, participiul supinul și gerundiul de la următoarele verbe:

îmbărbătez, hotărăesc, jertfesc, cumpăr, ridic, smulg, arunc, dobor, încerc, ajung, întorc, rănesc, aprind, cred, ved, bat, schimb, trag, fug, privesc, sdrobesc, pierd, poruncesc, aștept, însciințez, las, odihnesc, răspund, încep, câștig.

138. *Exercițiū scris.* Să se pună verbele subliniate la infinitiv:

Doresc să *sciū* ce s'a întâmplat. Dacă ar *puté* omul să *facă* ce ar voi, fără să *ție* sémă de ceilalți semenī ai sēi, dīlnic ar fi certuri și neînțelegeri.

139. *Exercițiū scris.* Să se pună verbele subliniate la participiū.

Se vedeau pe câmpul de bătae capete a *sfărăma*. Dușmanul l-a lov t pe a *tăcé*. Am dat peste un car cu patru boi a *înjuga*. M'am mirat când m'am întâlnit cu ea: o *sciam* a *duce*.

140. *Exercițiū scris.* Să se pună verbele subliniate la supin:

Acestea nu sînt vorbe de a *vorbi*. Asemenea fapte sînt vrednice de a *pedepsi*. Sătenilor li s'a dat loc de a *ar*. E departe satul; mai ai mult de a *merge*. Ori- ce ași fi a *dice*, era în zadar. Nu *sciū* dacă a a *ședé* vre-odată acolo.

141. *Exercițiū scris.* Să se pună verbele subliniate la gerundiū:

Nu trebuie să *vorbeci*, a *nu sci* bine despre ce este vorba. A *ajuta* pe săraci, îți *deschiđi* drumul la Cer.

142. *Exercițiū oral.* Să se conjuge timpurile simple de la verbele din No. 129.

143. *Exercițiū scris.* Să se pună verbele subliniate la timpurile însemnate în parantesă.

Unde, o omule, îți a *străluci* (perf. simplu) mai întâiū lumina sórelui ceresc; unde a *vedé* (perf. simplu) mai întâiū stelele a *scânteia* (gerundiū) pe cer; acolo este pămîntul tēu cel a *řubi* (participiū), acolo este patria ta.

Unde mai întâiū te-ai plimbat prin liveđile a *înflori* (participiū), unde ai cules mai întâiū floricele primăvara; acolo e pămîntul a *řubi* (participiū) al patriei tale.

Când sórele se *apleca* (ind. pres.) spre apus, când amurgul serii a *incepe* (ind. pres.) se *destind* (infinitiv) treptat peste pustiī, farmecul tainic al singuratății a *cresce* (ind. pres.) și mai mult în sufletul călătorului.

Un bordeiū a *acoperi* (participiū) cu paie, o cétă de dulăi țepeni a *lătra* (gerundiū) cu înverșunare și în tótă împrejurimea un miros greū de óe, de cépă

și de rachiū; iată adăpostul și străja ce le *a puté* (ind. pres.) oferi baciul. Din acestea vânătorii *a căta* (ind. pres.) *a-și întocmi* (conj. pres.) culcuș și cină, dacă n'au avut grijă *a-și aduce* (conj. pres.) merinde și așternut.

O liniște adâncă se *a întinde* (plusquamperfect) peste tot. Dulăii *a culca* (participiū) toți la pământ, *a dormi* (imperfect) duși la târlă. Vânătorii își *a uita* (plusquamperfect) grijile dilei și se *a culca* (plusquamperfect) și ei ca *a se odihni* (conj. present).

Timpurile compuse

§ 97. Am vădūt că unele timpuri ale verbului sînt simple, altele compuse. Am cercetat pe cele d'întăiū; acum să vedem pe cele-l-alte.

Perfectul compus al indicativului este un timp trecut compus.

N'am ȕis nimic.

Ai ȕis ce-va?

Christos *a ȕis* să ne iubim unii pe alții.

Când am vădūt acésta, *am ȕis* că e primejdie.

De geaba *ați ȕis* așa, căci nimeni nu v'a ascultat.

Mulți medici *au ȕis* că apa rece e binefăcătore.

El se forméază decī din Indicativul present al verbului auxiliar *a avé*: *am*, *ai*, *a*, *am*, *ați*, *au* și din supinul verbului ce se conjugă:

a lăsa: *am lăsat*, a tăcé: *am tăcut*, a ȕice: *am ȕis*.

a fugi: *am fugit*, a urī: *am urīt*.

144. *Exercițiu oral*. Să se conjuge perfectul compus de la verbele din No. 133.

145. *Exercițiu scris*. Să se pună verbele subliniate la perfectul compus.

Și eū *a cresce* pe câmpul Bărăganului. Și eū *a vedé* cărdurile de dropii. Și eū *a trăi* cu Tămădaenii, vânători de dropii, care ném de némul lor *a rătăci* prin Bărăgan, umblând după vânat. Spune-mi dacă *a schimba* (el) haïnele acelea. Când erasă mă trimit pe cea-l-altă lume, *a auȕi* deodată o trâmbiță sunând așa de ciudat în cât *a începe* a ride și *a scăpa* de supărare.

§ 98. **Perfectul conjunctivului** este de asemenea un timp compus.

Să fi știut acésta, veniam și eü.

Cred că n'ai fi ȃs așa, *să fi știut* adevărul.

M'ar fi ajutat, *să fi știut* el cât sînt de sărac.

Am fi venit și noi, *să fi știut* că sînteți acolo.

Ne ați fi însoțit, *să fi știut* ce frumos e drumul.

N'ar fi vorbit ei așa, *să fi știut* cine sîntem.

Vedem deci că are o formă pentru tóte persónele din singular și din plural. Se forméază din conjunțiunea *să*, din verbul *fi* (de la verbul *a fi*) și din supinul verbului ce se conjugă.

§ 99. **Plusquamperfectul conjunctivului** e un timp care se întrebunțéază mai rar. Are o singură formă pentru tóte persónele. E alcătuit din perfectul conjunctivului de la verbul *a fi*: *să fi fost* și din supinul verbului care se conjugă: *să fi fost știut*.

146. **Exercițiü oral.** Să se spună plusquamperfectul conjunctivului de la verbele din No. 133.

147. **Exercițiü scris.** Să se pună verbele subliniate la perfectul conjunctivului:

A nu *exista* eü, n'ar fi existat nici toporul, nici cîocanul, nici atâtea alte unelte de cari se servește omul. *A vorbi* voi numai un cuvînt, l-ați fi potolit îndată. *A încerca* și noi, póte că isbütiam. *A bate* pomii aceștia la vreme, ai fi avut mai multe póme. *A lucra* tótă ȃiua, ei ar fi isprăvit jococul.

§ 100. **Viitorul I** este de asemenea un timp compus al indicativului.

Când mé veți chema, *voiü veni* în mijlocul vostru.

Sper că *veți veni*.

Dacă *va veni* la vreme, va fi primit.

La chemarea țării, *vom veni* toți cu grabă.

Nu știü dacă *veți veni*.

Credem că *vor veni* timpuri mai bune.

Se formeză deci cu prezentul indicativului de la verbul auxiliar *a voi*: *voiū, vei, va, vom, veți, vor* și cu infinitivul verbului ce se conjugă.

a lăsa: *voiū lăsa*, a tăce: *voiū tăcé*, a dice: *voiū dice*, a fugi: *voiū fugi*, a urî: *voiū urî*.

În vorbirea familiară, auxiliarul se scurtază:

oiū veni

ei veni

a veni sau *o veni*

om veni

eti veni

or veni

Pe lângă forma I a viitorului I, avem o altă formă tot compusă, formată cu verbul *a ave* și cu conjunctivul verbului ce se conjugă.

În loc de *voiū veni se dice* am să viū

vei veni

ai să vii

va veni

are să vie

vom veni

avem să venim

veți veni

aveți să veniți

vor veni

aș să vie

Acésta este forma II a viitorului I. În vorbirea familiară ea suferă scurtări la auxiliar:

În loc de *am să viū se dice a să viū sau o să viū*

ai să vii

a să vii

o să vii

are să vie

a să vie

o să vie

avem să venim

a să venim

o să venim

aveți să veniți

a să veniți

o să veniți

aș să vie

a să vie

o să vie

148. *Exercițiū oral.* Să se conjuge viitorul I forma I, apoi forma familiară; viitoru II forma II, apoi forma familiară de la verbele din No. 133.

149. *Exercițiū scris.* Să se pună verbele subliniate la viitor I forma I.

A *veni* o vreme când toți ómenii vor da socotélă de faptele lor. Cu judecata nu *a isbuti*; caută mai bine să te învoesci cu el și *a folosi* mai mult. *Îmi a face* singur datoria; nu *a aștepta* să mă îndemne alții. Luați acești bani; *a cinsti* mai încolo câte un pahar de vin sau *a întrebuița* banii cum *a pofti*.

150. *Exercițiū scris.* Să se pue verbele subliniate la viitor I form. II.

Multă apă *a trece* pe gârlă până când se va termina lucrarea acésta. Acolo *a suferi* voi mult, dar și gloria ce vă *a încorona* va fi mare. Câți *a ajunge* acasă din toți acești flăcăi? *A lovi* și eu în drépta și în stânga până mi-oiu face loc. Nu știu, póte *a căde* dar îmi voi plăti scump pielea.

§ 101. Viitorul al doilea (sau *exact*) se forméază din viitorul I al verbului *a fi* (*voiū fi, veī fi, va fi, vom fi, veți fi, vor fi*) și din supinul verbul ce se conjugă.

Voiū fi venit.

Veī fi venit.

Va fi venit.

Vom fi venit.

Veți fi venit.

Vor fi venit.

151. *Exercițiū oral.* Să se conjuge viitorul II de la următórele verbe:

a dice, a ședé, a scóte, a prinde, a uita, a cunóscé, a mânca, a spune, a ajuta, a purta, a plesni, a pricepe, a vorbi, a duce, a găsi, a aprinde, a învăța a opri, a merge, a umbla, a începe, a cânta.

152. *Exercițiū scris.* Să se pună verbele subliniate la viitor II.

Când acéstă scrisóre *a ajunge* la biétă mama, eu póte voiū fi mort. Voiū pleca când *a sfârși* tot ce am de făcut. Când *a suna* cornul, voiū alerga cel d'intăiū în luptă.

§ 102. **Presentul Condiționalului (optativului)** e un timp compus.

Ași veni și eă, dacă *ași* poté.
 Dacă *ai veni* și tu, mi-ai face mare plăcere.
 Ar fi bine de *ar veni*.
 Mai bine *am veni* de cât am sta aci.
 Dacă v'ași chema, *ați veni*?
Ar veni să vă róge. dar n'aú îndrăsnélă.

Se forméză din auxiliarul: *ași, ai, ar, am, ați, ar*, și din infinitivul verbului ce se conjugă.

§ 103. **Perfectul Condiționalului** se forméză din condiționalul present al verbului *a fi* și din supinul verbului ce se conjugă.

<i>ași</i> fi venit	<i>am</i> fi venit
<i>ai</i> fi venit	<i>ați</i> fi venit
<i>ar</i> fi venit	<i>ar</i> fi venit

153. *Exercițiú oral*. Să se conjuge presentul și perfectul optativului de la verbele din No. 151.

153. *Exercițiú scris*. Să se pună verbele subliniate la condițional present.

Dacă omul *a poté* să se mulțumescă cu puțin, nu *a întâlni* atâți nenorociți în vieță. Ce *a folosi* omul dacă *a cunósce* viitorul? Póte că *a suferi* atunci mai mult de cât ađi.

154. *Exercițiú scris*. Să se pună verbele subliniate la condiționalul perfect.

Nu *a muri* atâți soldați, dacă nu *a căde* atâta zăpadă și dacă gerul nu *a ținé* atâtea zile. *A folosi* noi mult mai mult, dacă *a asculta* povețile aceluí bătrân. *A poté* vedé bine tot muntele, nu ne *a teme* de plóe.

§ 104. **Infinitivul perfect** se forméză din infinitivul verbului *a fi* și din supinul verbului ce se conjugă:

a veni	a fi venit

155. *Exercițiu oral.* Să se conjuge timpurile compuse de la verbele din No. 151.

156. *Exercițiu oral.* Să se spună la ce timp și mod sînt verbele subliniate.

Tipați și faceți gălagie de m'ați *asurdit*. *Ași lucra* mai bine, *să nu fi stat* voi alături de mine. De unde *ai eșit*, măi păcală? *Aveți să vedeți* că eū am avut dreptate. Nu *voiū* mai *rîde* nici odată de tine. Când *vei fi vędut* că *ai greșit* va fi prea târziu. Nu te *voiū* lăsa să-ți bați joc de mine. Nu te-*ași fi ascultat*, dacă n'-*ași fi cređut* că ai ce-va folositor să-mi spui. Spune-mi, *ar puté* să trăescă lumea fără mine? De *deceđile n'au męncat* nimic. Eū *ași đice* să lăsăm cetatea. Nu *va đice* lumea că o cetate *s'a arătat* înaintea lui Sobieschi fără *să o fi cucerit*. *Vom lua-o* cu mânilé. Spune-ne ce *ai vędut* la Iași. *Aū prădat* bisericile și mănăstirile. *Aū trimis* răspuns că *or face* mănăstirea praf. Mai bine *a căde* sub ziduri și apoi lumea *va judeca* între ei. *Aū purces* pe Bahluiū în sus. *Aū gęndit* că *or găsi* de tóte. *A ascuns* prin grópă grăul și orzul. *Va lăsa* libertatea garnisónei. Mai bine *ar merge* înainte. Dacă-*ı ospăta* și tu cu noi, n'o fi mare minune. *Să fi cunoscut* omul viitorul, *ar fi trăit* în mai mari frămăntări sufletesci.

157. *Exercițiu scris.* Să se pună verbele subliniate la timpul însemnat în parantesă.

Ei *a mântui* (perf. compus) curând męcarea. După multă stăruință, *a primi* (perf. comp.) și ei. Tu *a męcna* (perf. compus) două păné. Dacă *a ajunge* (condițion. perf.) eū mai nainte, *a căștiga* (cond. perf.) mai mult de cât tine. Cred că judecata *a găsi* (viitor I forma II) că eū am dreptate. De *a judeca* (viitor forma I) și Dumneđeu tot așa, apoi vai de lume. Câte bucăți *a męcna* (condiționalul perf.) d-ta? *A puté* (condiț. pres.) să-mi deslușesci cum s'a întămplat? Voi *a pleca* (viitor I forma I) când eū *a ajunge* (viitor II) departe. *A curge* (viitor I forma II) încă multă apă pe gărłă. Și nu se *a întămpla* (viitor I forma I) ce doresci tu. Nu sciam *a sosi* (infinitiv perfect) el înaintea mea.

Notă. Afară de formele obicinuite ale verbelor, se mai întrebuintează une ori și altele.

1. În locul *perfectului compus* obicinuit se întrebuintează un *perfect compus cu gerundiul și cu verbul a fi*:

Nu m'am dus acolo, fiind-că *am fost sciind* (am sciut) ce s'a întâmplat.

Mi-a spus cine-va că *ai fost mergend* (ai mers) în jos pe luncă.

A scăpat, fiind-că *a fost vedend* (ai vedut) primejdia.

Se conjugă astfel: am fost vedend
 ai fost vedend
 a fost vedend
 am fost vedend
 ați fost vedend
 au fost vedend

2. Când vrem să exprimăm că o acțiune a fost pe punctul de a se îndeplini, dar nu s'a îndeplinit, se întrebuintează o formă compusă din imperfectul verbului *a fi* și din *conjunctivul* verbului ce se conjugă:

Toceamă *eram să plec* când ai venit tu.

Erai s'o pățesci, dacă nu fugiai la timp.

A fost așa de bolnav încât *era să moră*.

Se conjugă ast-fel: eram să plec
 erai să pleci
 era să plece
 eram să plecăm
 erați să plecați
 erau să plece

saū pentru tóte persónele: *era să . . .*

3. Când vrem să exprimăm putința îndeplinirii unei acțiuni în present, întrebuintăm o formă compusă din viitorul verbului *a fi* și din *gerundiul* verbului ce se conjugă:

Nu vorbi așa: *voiă fi sciind* (póte că sciū) și eū ceva.

Veī fi dorind (póte că dorescī) să faci lucruri bune, dar nu faci nimic.

Amicul meū *va fi trecēnd* (póte că trece) acum pe pod.

Se conjugă ast-fel: voiū (oiū) fi trecēnd
 veī (eī) fi trecēnd
 va (a), o fi trecēnd
 vom (om) fi trecēnd
 veți (eți) fi trecēnd
 vor (or) fi trecēnd

4. Când vrem să exprimăm putința îndeplinirii unei acțiunii în trecut, întrebuițăm forma viitorului II, însă formele auxiliarului *a voi* cu scurtarea familiară:

Vasile *o fi ajuns* (póte că a ajuns) acum în sat.

Se conjugă deci: oiū fi ajuns
 eī fi ajuns
 o fi ajuns
 om fi ajuns
 eți fi ajuns
 or fi ajuns

Unii întrebuițeză tot pentru același sens o formă compusă: *voiū fi fost ajungēnd, veī fi fost ajungēnd, vor fi fost ajungēnd, vom fi fost ajungēnd, veți fi fost ajungēnd, vor fi fost ajungēnd.*

5. Pentru exprimarea ideii că o faptă s'a raportat de altă persoană ca petrecută, fără a o confirma și noi, se întrebuițeză uneori o formă verbală compusă din *condiționalul* verbului *a fi* și gerundiul verbului ce se conjugă.

Inimicii *ar fi învingēnd* (se dice că înving) pe soldații voștri și *ar fi intrānd* (se dice că intră) în cetate.

Pentru trecut se întrebuițeză tocmai forma *condiționalului perfect*.

Inimicii *ar fi învins* (se dice că aū învins) pe soldați și *ar fi intrat* (se dice că aū intrat) în cetate.

Unii se servesc de o formă: *am fost învingând, ai fost învingând, a fost învingând, am fost învingând, ați fost învingând, au fost învingând* care se întrebuintează și ca perfect compus.

6. Unii întrebuintează și formă de *gerundiū trecut*, compusă cu verbul *a ave* (la gerundiū) și cu *supinul* verbului ce se conjugă:

Având aflat că ești în capitală, am venit să te ved.

Cei mai mulți obicinuesc a dice: *aflând că ești în capitală...*

Verbele neregulate

§ 105. Sint o sémă de verbe cari nu urméză la tóte timpurile regulile ce am vădut la conjugarea verbelor. Acelea se numesc **verbe neregulate**. Iată aci lista lor cu conjugarea timpurilor ce presintă neregularitățî.

Conj. I. **a da**. Ind. pres. *daū, dai, dă, dăm, dați, dau*.— Imper. *dam, dai, da, dam, dați, dau* sau *dădeam, dădeai, dădea, dădeam, dădeai, dădeaū*.— Perf. simplu *dădui, dăduși, dădu, dădurăm, dădurăți, dădură* sau *dedei, dedeși, dede, dederăm, dederăți, dederă* sau *detei, deteși, dete, deterăm, deterăți, deteră*.— Plusquamperf. *dedesem, dedeseși, dedese, dedesem, dedeseși, dedese*, sau *dădusem, dăduseși, dăduse, dădusem, dăduseși, dăduse*.— Conj. pres. *să dai, să dai, să dea* (sau *să dee*), *să dăm, să dați, să dea* (sau *să dee*).— Imperativ. *dă, să dea, să dăm, dați, să dea*.— Gerundiū *dând*.— Participiū și supin. *dat*.

a sta. Ind. pres. *stai, stai,*

stă, stăm, stați, stai.— Imperf. *stam, stai, sta, stam, stați, stai* sau *stăteam, stăteai, stătea, stăteam, stăteai, stăteaū*, sau *steteam, steteai, stetea, steteam, steteai, steteaū*.— Perf. simplu. *stătuī, stătuși, stătu, stăturăm, stăturăți, stătură*, sau *stetei, steteși, stete, steterăm, steterăți, steteră*.— Plusquamperf. *stătusem, stătuseși, stătuse, stătusem, stătuseși, stătuse*, sau *stetsem, steteseși, stetese, stetesem, steteseși, stetese*.— Conj. pres. *să stai, să stai, să stea*, (*să stee*). *să stăm, să stați, să stea* (*să stee*).— Imperativ: *stai* sau *stăi, să stea, să stăm, stați, să stea*.— Gerundiū *stând*.— Participiū și supin. *stat*.

a la Ind. pres. *laū, lai, lă, lăm, lați, laū*.— Imperf. *lam*.

laș, la, lam, lași, laș, — Perf. simplu lăuș, lăuș, lău, lăurăm, lăurăși lăură. — Plusquamperf. lăusem, lăuseși, lăuse, lăusem, lăuseși, lăuse. — Conj. pres. să laș, să laș, să lea, (să lee), să lăm, să lași, să lea. (să lee). — Imperativ. lă, să lea, să lăm, lași, să lea. — Gerundiu. lând. — Participiū și supin. lăut.

a lua. Ind. pres. *iaș, ieș, ia, luăm, luași, iaș, — Imperf. luam, luaș, lua, luam, luași, luaș. — Perf. simplu. luat, luași, luă, luarăm, luarăși, luară. — Plusquamperf. luasem, luaseși, luase, luasem, luaseși luase. — Conj. pres. să iaș, să ieș, să ia (să iee), să luăm, să luași, să ia (să iee). — Imperativ ia, să ia, să luăm, luași, să ia. — Gerundiu luând. Participiū și supin. luat*

Conj. II. **a avé.** Ind. pres, *am, ai, are, avem, aveți, ai* — Imperf. *aveam, aveai, avea* *aveam, aveai, aveaș. — Perf. simpl. avui, avuși, avu, avurăm, avurăși, avură sau avusei, avuseși, avuse, avuserăm, avuserăși, avuseră. — Plusquamperf. avusem, avuseși, avuse, avusem, avuseși, avuse sau avusesem, avuseseseși, avusesese, avusesem, avuseseseși, avusesese. — Conj. pres. să am, să ai (să aibi), să aibă, să avem, să aveți, să aibă. — Imper. ai (negativ să n'ai), să aibă, să avem, aveți, să aibă. — Gerundiu*

avënd. — Participiū și supin. avut.

a vré. Ind. pres. *vreaș, vrei, vrea, vrem, vreiși, vor sau vreu, vraș, vra, vrem, vreiși, vrait sau vroș, vrei, vrea. vrem, vreiși, vor. — Imperf. vream, vreaș, vrea, vream, vreași, vreaș. — Perf. simplu. vrui, vruși, vru, vrurăm, vruși, vrură sau vrusei, vruseși, vruse, vruserăm, vruserăși, vruseră. — Plusquamperf. vrusem, vruseși, vruse, vrusem, vruseși, vruse sau vrusesem, vruseseseși, vrusesese, vrusesem, vruseseseși, vrusesese. — Conj. pres. să vreaș, să vrei, să vrea (să vree), să vrem, se vreiși, să vrea (să vree). — Imperativ. să vrei, să vrea, să vrem, să vreiși, să vrea. — Gerundiu vrënd. — Participiū și supin. vrut.*

a bé. — Ind. pres. *beăș (beș), beș, bea, bem, beși, beăș, (beș), Imperf. beam, beaș, bea, beam, beași, beaș. — Perf. simplu. beui, beuși, beu, beurăm, beurăși, beură. — Plusquamperf. beusem, beuseși, beuse, beusem, beuseși, beuse. — Conj. pres. să beăș, (să beș), să beș, să bea (să bee), să bem, să beși, să bea (să bee). — Imperat. bea, să bea, să bem, beși, să bea. — Gerundiu bënd. — Participiū și supin. beut.*

Conj. IV. **a fi.** — Ind. pres. *sînt (s, îs), ești, este (e, i, îi), sîntem, sînteți, sînt (s, îs). — Imperf. eram, erai, era, eram,*

erați, erañ sau eream, ereai, erea, eream, erați, erañ. — Perf. simpl. *fuți, fuși, fu, furam, furăți, fură sau fuseți, fuseși, fuse, fuseram, fuserăți, fuseră.* — Plusquamperf. *fusem, fuseși, fuse, fusem, fuseți, fuse sau fusesem, fuseseși, fusese, fusesem, fuseseți, fusese.* — Conj. pres. *să fiți, să fiți, să fie, să fim, să fiți, să fie.* — Imperativ: *fiți, să fie, să fim, fiți, să fie* — Gerundiū *fiind.* — Participiū și supin. *fost.*

a sci. — Ind. pres. *sciți, sciți, scie, scim, sciți, sciți.* — Imperf. *sciam, sciați, scia, sciam, sciați, sciați.* — Perf. simpl. *sciți, sciți, sciți, sciu, sciuram, sciurăți, sciură.* — Plusquamperf. *sciusem, sciuseși, sciuse, sciusem, sciuseți, sciuse.* — Conj. pres. *să sciți, să sciți, să scie, să scim, să sciți, să scie.* — Imperativ *sciți, să scie, să scim, să sciți, să scie* — Gerundiū *sciind.* — Participiū și supin *sciut.*

158. **Exercițiū oral.** Să se conjuge plusquamperf. indicativul de la verbele *a sci, a bé, a fi, a vré, a da, a sta, a avé, a lua, a la*; să se spună pers. III singulară a perfectului simplu de la aceleași verbe; să se conjuge imperativul, prezentul indicativului, participiul, gerundiul, imperfectul, prezentul conjunctivului de la aceleași verbe.

159. **Exercițiū scris.** Să se pună verbele subliniate în timpul însemnat în parantesă.

Nu *a fi* (ind. pres.) om fără cusur. Limba óse nu *a avé* (ind. pres.) și óse sfăramă. Dacă nu *a sci* (ind. pres.) să vopsesci, nu te pune să mânjesci. De nu *a fi* (condiț. pres.) în lume hoții, nu *a fi* (condiț. pres.) nici pușcării. Omul la nevoe își *a lua* (ind. pres.) inima în dinți. Fuge de plóe și *a da* (ind. pres.) în noróie. Nimenia nu dice: *a lua* (imperat.) -mă, Dómne, ci: *a da* (imperat.) -mă. Dómne. De geaba mă *a da* (perf. simpl.) cu capul de pėreți. Când l-am întâlnit, i-am dis: *a sta* (imperativ). Ađi trebuie *a la* (conj. pres. pers. I sing.) pe toți copiii. Când *a vré* (ind. pres.) omul, multe póte.

Conjugarea reflexivă

§ 106. Am vădut că după înțeles, verbele transitive pot fi: active, reflexive și pasive. Am vădut conjugarea activă. Trecem la cea reflexivă.

Dicem că un verb e reflexiv când acțiunea exprimată de verb e făcută de subiect și suferită tot de subiect. Ex. „e^u *duc* o sarcină în spinare“ — activ; e^u „*mă duc*“ — reflexiv, adică e^u (subiect) *duc pe mine* (obiect). Subiectul poate să fie subînțeles, iar obiectul este totdeauna exprimat prin pronume cari și poartă numele de forme reflexive (vezi § 44).

Nu orî-ce verb însoțit de pronume personal este reflexiv. Trebuie să observăm dacă pronumele este în aceeași persoană ca verbul și apoi dacă subiectul este în același timp și obiect.

Exemple. „Codrul *se plécă*“ — reflexiv, pentru-că *se* este în persoană III ca și *plécă*, iar acțiunea e făcută de *codru* și suferită de *codru* (Compară: *Vântul plécă codrul*).

„Soldații *se duc*“ — reflexiv, pentru-că *se* este în persoană III ca și *duc*; iar acțiunea e făcută de *soldați* și suferită de *soldați*. (Compară: *Soldații duc puscile*).

„Vântul *mă plécă*“ — activ, pentru-că *mă* este în persoană I, iar *plécă* în persoană III.

„Vântul bate în codru și-*l plécă*“ — activ, pentru-că, de și *l* este în persoană III ca *vânt*, dar nu e formă de pronume reflexiv, iar acțiunea e făcută de *vânt* și suferită de *codru*.

§ 107. Verbele reflexive sînt de două feluri: *reflexive* cu *acusativ* și *reflexive* cu *dativ*.

Îată conjugarea reflexivelor cu *acusativ*.

Indic. present	Imperfect	Perf. simplu	Perf. compus
mă duc	mă duceam	mă dusei	m'am dus
te duci	te duceaî	te duseși	te ai dus
se duce	se ducea	se duse	s'a dus
ne ducem	ne duceam	ne duserăm	ne am dus
vă duceți	vă duceați	vă duserăți	v'ați dus
se duc	se duceau	se duseră	s'aū dus

Pluquperf.	Viitor I forma I	Viitor I forma II
mă dusesem	mă voiŭ duce	am să mă duc
te duseseseși	te vei duce	ai să te duci
se dusesese	se va duce	are să se ducă
ne dusesem	ne vom duce	avem să ne ducem
vă duseseseși	vă veți duce	aveți să vă duceți
se dusesese	se vor duce	au să se ducă

Viitor II

Conj. pres.

mă voiŭ fi dus	să mă duc
te vei fi dus	să te duci
se va fi dus	să se ducă
ne vom fi dus	să ne ducem
vă veți fi dus	să vă duceți
se vor fi dus	să se ducă

Conj. perfect

Conj. plusquperf.

să mă fi dus	să mă fi fost dus

Conj. pres.

Condit. perf.

Imperativ

m'ași duce	m'ași fi dus	du-te
te ai duce	te ai fi dus	să se ducă
s'ar duce	s'ar fi dus	să ne ducem
ne am duce	ne am fi dus	duceți-vă
v'ați duce	v'ați fi dus	să ne ducem
s'ar duce	s'ar fi dus	

Infinitiv present

a se (mă, te, ne, vă, se) duce

Infinitiv perfect

a se (mă, te, ne, vă, se) fi dus

Gerundiū present

ducēndu-mě (te, se, ne, vĕ, se)

Gerundiū perfect

fiindu-mě (te, se, ne, vĕ, se) dus.

§ 108. Conjugarea verbelor reflexive cu **dativ**.

Ind. pres.	Imperfect	Perf. simplu
îmi spĕl	îmi spĕlam	îmi spĕlai
îȚi speli	îȚi spĕlai	îȚi spĕlaȚi
îȚi spală	îȚi spĕla	îȚi spĕlă
ne spĕlăm	ne spĕlam	ne spĕlarăm
vĕ spĕlaȚi	vĕ spĕlaȚi	vĕ spĕlarăȚi
îȚi spală	îȚi spĕlaũ	îȚi spĕlară
Perf. compus	Plusquamperf	Viitor I forma I
mî-am spĕlat	îmi spĕlasem	îmi voiũ spĕla
Ți-aî spĕlat	îȚi spĕlaseȚi	îȚi vei spĕla
Ți-a spĕlat	îȚi spĕlase	îȚi va spĕla
ne-am spĕlat	ne spĕlasem	ne vom spĕla
v'aȚi spĕlat	vĕ spĕlaseȚi	vĕ veȚi spĕla
Ți-aũ spĕlat	îȚi spĕlase	îȚi vor spĕla
Viitor I forma II	Viitor II	Conj. p es.
am să-mî spĕl	îmi voiũ fi spĕlat	să-mî spĕl
aî să-Ți speli	îȚi vei fi spĕlat	să-Ți speli
are să-Ți spele	îȚi va fi spĕlat	să-Ți spele
avem să ne spĕlăm	ne vom fi spĕlat	să ne spĕlăm
aveȚi să vĕ spĕlaȚi	vĕ veȚi fi spĕlat	să vĕ spĕlaȚi
aũ să-Ți spele	îȚi vor fi spĕlat	să-Ți spele

Conjunctiv perfect

să-mî (-Ți, -Ți, ne, vĕ, -Ți) fi spĕlat

Conj. plusquamperf.

să-mî (-țî, -șî, ne, vĕ, -șî) fi fost spĕlat

Cond. pres.	Cond. perf.	Imperativ
mî-așî spĕla	mî-așî fi spĕlat	
țî-aî spĕla	țî-aî fi spĕlat	spală-țî
șî-ar spĕla	șî ar fi spĕlat	să-șî spele
ne-am spĕla	ne am fi spĕlat	să ne spĕlăm
v'ațî spĕla	v'ațî fi spĕlat	spĕlați-vĕ
șî-ar spĕla	șî-ar fi spĕlat	să-șî spele

Infinitiv present

a-șî spĕla (-mî, -țî, ne, vĕ, -șî)

Infinitiv trecut

a-șî (-mî, -țî, ne, vĕ, -șî) fi spĕlat

Gerundiū present

spĕlându-mî (țî, șî, ne, vĕ, șî)

Gerundiū trecut

fiindu-mî (-țî, -șî, ne, vĕ, -șî) spĕlat.

Pasivul

§ 109. Am vĕđut că pasivul arată o acțiune făcută de obiect și suferită de subiect. „Calul *duce* căruța“ — activ; „căruța *se duce* de cal“ — pasiv; „căruța *e dusă* de cal“ — pasiv.

În limba română sînt două forme pentru pasiv: *forma reflexivă* și *forma perifrastică*.

Forma reflexivă a pasivului este tocmai reflexivul cu acusativ; **forma perifrastică** este conjugarea verbului *a fi* cu participiul verbului care se conjugă.

Exemple :

Activ	Pasiv reflexiv
Dumnezeu <i>mă vede</i> (pe mine)	Eu <i>mă văd</i> de Dumnezeu.
Păcatul <i>te pasce</i> (pe tine).	Tu <i>te pasci</i> de păcat.
Cânele <i>mușcă</i> pe trecător.	Trecătorul <i>se mușcă</i> de câne.
Durerea <i>ne doboră</i> (pe noi)	Noi <i>ne doborim</i> de durere.
Căldura <i>vă obosesc</i> (pe voi).	Voi <i>vă obosiți</i> de căldură.
Păcatul <i>ispitesc</i> pe oameni.	Oamenii <i>se ispitesc</i> de păcat.

Pasiv perifrastic

Eu *sînt văduț* de Dumnezeu.
 Tu *ești păscut* de păcat.
 Trecătorul *este mușcat* de câne.
 Noi *sîntem doborîți* de durere.
 Voi *sînteți obosiți* de căldură.
 Oamenii *sînt ispitiți* de păcat.

Pasivul reflexiv nu se deosebește de loc în formă de reflexivul propriu-*dis*, ci numai după înțeles.

§ 110. Iată conjugarea pasivă perifrastică:

I dic pres.	Imperfect
sînt văduț (văduță)	eram văduț (ă)
ești văduț ”	erași văduț
este văduț ”	era văduț
sînteți văduți (vădute)	eram văduți (e)
sînteți văduți ”	erați văduți
sînt văduți ”	erau văduți
Perf. simplu	Perf. compus
fui văduț (ă)	am fost văduț (ă)
fuși văduț	ai fost văduț
fu văduț	a fost văduț
furăm văduți (e)	am fost văduți (e)
furați văduți	ați fost văduți
fură văduți	au fost văduți.

Plusquamperfect

fusesem vĕđut (ă)
 fusesesî vĕđut
 fusese vĕđut
 fusesem vĕđuṭî (e)
 fusesesî vĕđuṭî
 fusese vĕđuṭî

Viitor I forma I

voiŭ fi vĕđut (ă)
 veî fi vĕđut
 va fi vĕđut
 vom fi vĕđuṭî (ă)
 veṭî fi vĕđuṭî
 vor fi vĕđuṭî

Viitor I forma II

am să fiŭ vĕđut (ă)
 ai să fiî vĕđut
 are să fie vĕđut
 avem să fim vĕđuṭî (e)
 aveṭî să fiṭî vĕđuṭî
 aŭ să fie vĕđuṭî

Viitor II

voiŭ fi fost vĕđut (ă)
 veî fi fost vĕđut
 va fi fost vĕđut
 vom fi fost vĕđuṭî (e)
 veṭî fi fost vĕđuṭî
 vor fi fost vĕđuṭî

Conj. pres.

să fiŭ vĕđut (ă)
 să fiî vĕđut
 să fie vĕđut
 să fim vĕđuṭî (e)
 să fiṭî vĕđuṭî
 să fie vĕđuṭî

Conj. perf.

să fi fost vĕđut (ă)
 să fi fost vĕđuṭî (e)
 (Plusquamperfectul
 conj. nu se întrebuintează)

Condiț. pres.

așî fi vĕđut (ă)
 ai fi vĕđut
 ar fi vĕđut
 am fi vĕđuṭî (e)
 aṭî fi vĕđuṭî
 ar fi vĕđuṭî

Cond. perf.

așî fi fost vĕđut (ă)
 ai fi fost vĕđut
 ar fi fost vĕđut
 am fi fost vĕđuṭî (e)
 aṭî fi fost vĕđuṭî
 ar fi fost vĕđuṭî

Infinitiv present	Infinitiv perfect
a fi vădut (ă, î, e)	a fi fost vădut (ă, î, e)
Gerundiu pres.	Gerundiu perf.
fiind vădut (ă, î, e)	fiind fost vădut (ă, î, e)

160. *Exercițiū oral.* Să se conjuge următoarele verbe în formă reflexivă:

cu acusativ: a întrista, a nasce, a supăra, a ținé, a învăța, a purta, a duce, a sili, a apuca, a îndrepta; —
cu dativ: a mărturisi, a scóte, a număra, a spune, a lăsa, a ținé, a stränge, a lega, a face.

161. *Exercițiū oral.* Să se conjuge în formă pasivă perifrastică următoarele verbe:

a întinde, a privi, a trențui, a arăta, a vedé, a întreba, a clăti, a crede, a găsi, a prinde, a supăra, a întrista, a nasce, a ținé, a învăța, a purta, a duce, a sili, a apuca, a îndrepta, a lăsa, a stränge, a lega.

162. *Exercițiū scris.* Următoarele propozițiuni active să se schimbe în pasiv reflexiv și în pasiv perifrastic (în trei colóne):

Să-ți fac eu un lucru. — Cum l-ai îmbrobodit? —
 Baba i-a șoptit aceste cuvinte. — Hoțul i-a tăiat gâtul. — Moșierul a cumpărat calul. — Soldații ascultară aceste cuvinte. — Românii aleseră Domn pe Cuza în ambele principate. — Să nu ascundem mărul discordiei. — Voi să goniți pe streini! — Lumea va glorifica acéstă faptă patriotică.

163. *Exercițiū oral.* Să se transforme următoarele propozițiuni active în propozițiuni pasive, spunându-se care din cele două forme (reflexivă și perifrastică) este potrivită:

Boerii ascultău slujba cu evlavie. — M'au prins hoții și m'au bătut. — Ai vorbit lucruri minunate. — Vom alunga aceste nevoi. — Acești streini nu cunosc bine limba românească. — Ați cutreerat multe țări streine. — Nu m'au lăsat să plec. — Prietenii noștri ne iubesc. — Fiind bolnav te au dus cu scaunul. — Locuitorii din partea locului nu cunosc aceste plante.

— Tata mă va erta. — Norocul să te găsească. — Chelărăsa o vedu. — Fata împăratului găsi un cățel.

164. *Exercițiu oral.* Să se explice din următoarele propozițiuni cu formă reflexivă, cari au înțeles reflexiv, cari au înțeles pasiv.

Tatăl său se supărase. — Fugi de aci; să nu te atingi de mine. — Atacul acesta s'a hotărît de consiliul generalilor. — Odaia se dereticase și se curățise frumos în ziua aceea. — Cămara nu se lasă deschisă. — Omul harnic nu se lasă niciodată pe seama altuia. — Rănitul se făcuse mai bine. — Se făcuse de către soldați un zid de apărare, dar nu era de ajuns. — Meritele lui s'au lăudat de toți cunoscuții. — Acești lucrători s'au lăudat de geaba, căci nu sînt buni la treabă. — Bucate bune se pregătiră de către bucătari. — Soldații se pregătiră să plece la război. — Se aședară bucatele pe masă și toți mosafirii se aședară pe la locurile lor. — În locul acela s'a găsit o comoră. — S'a găsit cu prieteni și a întârziat.

În vremea veche nu se făceau asemenea bucate. — Mosafirii se făceau că mănâncă. — Se ridică împăratul și vorbi. — Se puseră pe veselie, iar bucatele se puseră pe masă. — Acest tablou se arată vizitatorilor mănăstirii de către un bătrân călugăr care stă de pază la ușă. — Mihaiu se arată în fruntea oștirii și dușmanii tremură. — Fluturii se prind de copii cu nise coșulețe inadins făcute. — Mă prind să-ți isprăvesc casa într'o lună. — Pânzele spălate, se întind pe câmp ca să se usuce. — Crăcile acestui pom se întind până la strășină.

165. *Exercițiu oral.* Să se spună cari din verbele însoțite de pronume sînt reflexive și cari nu.

Să te duci de la mine să nu te mai ved. — Tatăl, cu această vorbă, îi închise gura și o lăsă plângend. — Își luă un rând de haine proște și plecă. — Îndată îi spuse ce are să facă. A vedut-o că-i prindea mâna la frământat. — Nu s'a ivit nici o cârtelă din partea, nimenui. — Voinicul și-a ales un cal bun. — El m'a supărat pe mine și acum el s'a supărat. — Tata ne-a întrebat cum îl iubim. — M'au gonit din casă și m'au lăsat pe drumuri. — Când a vedut acesta, el s'a rușinat. — Degeaba l-ai rușinat, căci nu înțelege. — Nu-mi

găsesc vreme. — Nu-ți gășia nimeni nici o vină. — Ce-mi pasă de vorba lui? — Cine mă chemă? — Mă numesc Vasile. — L-au îmbrăcat pe el, s'au îmbrăcat și ei. — Te duci să te examineze profesorul? — Nu mă scie nimeni. — Mă sciū fără nici o vină. — Vă treceți cu gluma. — Podarul nu vă trece pentru acest preț. — M'am înțeles cu el. — Mă mir că nu m'a înțeles. — Dumnezeu v'a dăruit cu minte. — Nu mă dau pe dece ca el. — Nu mă dau baniî afară din casă. — Să vă fac să înțelegeți bine. — Vă faceți că nu înțelegeți. — Te duci și d-ta? — Veți cum te duce apa!

Formele inverse

§ 111. Formele de verb pe cari le-am vădut până acum sînt forme directe; adică la cele compuse și cele conjugate cu pronume, auxiliarul și pronumele stau înaintea verbului. *Am vădut, ași vedé, voiî vedé, voiî fi vădut, ași fi vădut* au auxiliarul înainte; *mă duc, m'ași duce, se duce, mi-am spēlat, și-a mâncat* au pronumele înainte.

Uneori în vorbire întorcem această ordine și punem înainte verbul și apoi auxiliarul sau pronumele. În loc de *am vădut* dicem *vădut-am*, în loc de *voiî vedé* dicem *vedé-voiî*, cu auxiliarul în urmă; în loc de *m'ași duce* dicem *duce-m'ași*, în loc de *mi-am spēlat* dicem *spēlatu-mi-am*, cu pronumele pus în urmă. Aceste forme se numesc **forme inverse**.

Inversiunea acésta e supusă la óre-cari regule.

La indicativ present:

Direct

Invers

Mă rog lui Dumnezeu
Te rog de mine
 El *se rógă* de toți sfinții
 Astăzi *ne rugăm* cu totă inima.
 În zadar *vě rugați*
 Ei nu se mai *rógă*.

Rogu-mě
 (Nu se pôte face invers).
Rógă-se.
Rugămu-ne
 (Nu se pôte dice).
Rógă-se.

îmi spël	spëlu-mî
îți spelî	speli-ți
își spală	spală-și
ne spëlăm	spëlămu-ne
vë spëlați	spëlați-vë
își spală	spală-și

La indicativ present, dacă verbul e terminat în conșonă sau în *u* semison, când se pune pronumele în urmă, se adaugă un *u* întreg după conșonă, iar *ă* devine întreg: *më suiă* invers *suiu-më*.

În vorbirea de ađi se întrebuinteză numai forma inversă a persoanei I.

Observare ortografică: *La formele inverse pronumele și auxiliarul se legă de verb cu liniuță.*

Imperfectul, perfectul simplu și plusquamperfectul nu au forme inverse.

Perfectul compus are forme inverse. Dacă este numai verb și auxiliar se pune auxiliarul în urmă:

am đis	đis-am	am đis	đis-am
ai đis	đis-ai	ați đis	đis-ați
a đis	đis-a	au đis	đis-au

Dacă e și un pronume, atunci se pune în urmă pronumele urmat de auxiliar și la verbul terminat în conșonă apare un *u*:

m'am dus	dusu-m'am
te ai dus	dusu-te-ai
s'a dus	dusu-s'a
ne am dus	dusu-ne-am
v'ați dus	dusu-v'ați
s'au dus	dusu-s'au.

mî-am spălat	spălatu-mî-am
țî-ai spălat	spălatu-țî-ai
șî-a spălat	spălatu-șî-a
ne-am spălat	spălatu-ne-am
v'ați spălat	spălatu-v'ați
șî-au spălat	spălatu-șî-au.

Viitorul I la forma inversă pune auxiliarul în urmă, iar dacă e și un pronume, atunci pronumele urmat de auxiliar se pune în urmă :

voiî merge	merge-voiî	mă voiî duce	duce-mă-voiî
vei merge	merge-vei	te vei duce	duce-te-vei
va merge	merge-va	se va duce	duce-se-va
vom merge	merge-vom	ne vom duce	duce-ne-vom
veți merge	merge-veți	vă veți duce	duce-vă-veți
vor merge	merge-vor	se vor duce	duce-se-vor

Viitorul II inversază numai auxiliarul, lăsând la locul lui verbul principal :

voiî fi mers	fi-voiî mers
vei fi mers	fi-vei mers
va fi mers	fi-va mers
vom fi mers	fi-vom mers
veți fi mers	fi-veți mers
vor fi mers	fi-vor mers
mă voiî fi dus	fi-mă-voiî dus
te vei fi dus	fi-te-vei dus
se va fi dus	fi-se-va dus
ne vom fi dus	fi-ne-vom dus
vă veți fi dus	fi-vă-veți dus
se vor fi dus	fi-se vor dus ¹⁾

1) Forme rar întrebuințate.

Conjunctivul present n'are formă inversă când e la activ; numai în formă reflexivă inversază pronumele, lăsând la o parte pe *să* însă numai la persoana III. Acesta se întrebuițeză ca imperativ.

să se ducă

ducă-se

Conjunctivul perfect și plusquamperfect n'au forme inverse.

Condiționalul present are forme inverse. Când se pune în urmă auxiliarul, se schimbă și forma verbului; în loc de infinitiv scurt se pune infinitivul lung. Când e pronume, atunci infinitivul scurt rămâne neschimbat.

ași merge	mergere-ași	m'ași duce	duce-m'ași
ai merge	mergere-ai	te-ai duce	duce-te-ai
ar merge	mergere-ar	s'ar duce	duce-s'ar
am merge	mergere-am	ne-am duce	duce-ne-am
ați merge	mergere-ați	v'ați duce	duce-v'ați
ar merge	mergere-ar	s'ar duce	duce-s'ar

mî-ași spëla	spëla-mî-ași
ți-ai spëla	spëla-ți-ai
și-ar spëla	spëla-și-ar
ne-am spëla	spëla-ne-am
v'ați spëla	spëla-v'ați
și-ar spëla	spëla-și-ar

Condiționalul perfect face inversiunea numai la auxiliar :

2) Forme rar întrebuițate.

ași fi mers	fire-ași mers
aî fi mers	fire-aî mers
ar fi mers	fire-ar mers
am fi mers	fire-am mers
ați fi mers	fire-ați mers
ar fi mers	fire-ar mers

m'ași fi dus	fi-m'ași dus
te-aî fi dus	fi-te aî dus
s'ar fi dus	fi-s'ar dus
ne-am fi dus	fi-ne-am dus
v'ați fi dus	fi-v'ați dus
s'ar fi dus	fi-s'ar dus ¹⁾

mî-ași fi spelat	fi-mî-ași spelat
ți-aî fi spelat	fi-ți-aî spelat
și-ar fi spelat	fi-și-ar spelat
ne-am fi spelat	fi-ne-am-spelat
v'ați fi spelat	fi-v'ați spelat
și-ar fi spelat	fi-și-ar spelat ¹⁾

Observare : Gerundiul cu pronume are numai formă inversă chiar în conjugarea directă : *spălându-mă* (*mă spăl*), *ducându-mă* (*mă duc*) nu : *mă spălând*, *mă ducând*.

166. *Exercițiu oral*. Să se spună cari forme sînt inverse din cele subliniate.

Brâncoveanu *se scula*. La icône *se'nchina*. Armele *ni le gătiți*. *Facă-se* ȕiŭă, *nală-se* sórele ! *Ai vrut* să te despartî de împărație. *Văđut-aî* ce a făcut ? Nu *mă las* de legea mea. Multe *am suferit*. *Fost-aŭ* leșuri tătăresci. *Vom avé* răsplată în cer. *Puté-vom* răbda până la sfîrșit ? *Dice-va* cine-va că nu se póte. Nu *mî-ași* schimba credința. *Ai fi scăpat*, dacă *mă ascultaî*. *Ai*

1) Forme rar întrebuintate.

vré să mori. *Fi-ți-ar* de bine! *Fire-ai* fericit! *Vedere-ași* sfârșitul acestei cetăți. *Ruga-m'ași* de Dumnezeu, dar *l-am părăsit*. De acum *te ține* bine și *încrede-te* în mine. *Așterne-te* drumului. *Tăiatu-m'ai* tâlhăresce, *fugitu-mi-ai* mișelesce. De *te-ași prinde* în mâna mea, *șile tu n'ai mai avé*. Din fugă *mi-l tăia*. *Te grăbesce*, alergă, fugi! Toți boerii *s'aũ adunat* și pahare *aũ închinat*. Dumnezeu *mă-a ajutat*. Vîndătorul de armaș *fost-a* gol legat de cođi de epe. Mulți tătari *tu m'ai stricat!* *Fost-a* fost un crăișor. *Mers-a* el pân' la un loc și-a aprins un mare foc. Pe câmpie *răsărit-aũ* florile. *Înaltă-te* Dómné! O năframă *face-ți-oiu*.

167. *Esercițiũ scris*. Să se copieze propozițiunile următoare, punendu-se tóte verbele în formă inversă.

Urma *li se șterge*. *Se ațin* pe aici haiduci. Ianuș *se veselesce*. *Vă grăbiți* să-l ajungeți. *Va fi* așa cum am đis. Cine *v'a mánat*, capul *v'a máncat*. *Ași închina* și n'am cui. *Voiũ închina* ulmilor. *Îți dă* mânia după spate. *Te ași prinde* în mâna mea. *Mé voiũ supune* sórtei. Când voiũ ajunge acolo, *mé voiũ fi învățat* cu nevoile. *Î-ași spune* dorul meu. *L-ai văđut* și tu?

Verbele unipersonale

§ 112. Sînt unele verbe cari exprimă acțiunii ce nu pot fi făcute de cât de persóna III de singular. Când đicem: *fulgeră*, *tună*, *trăsnesce*, *plouă*, etc. nu ne putem gîndi nici la persóna I nici la II. Nu pot đice: *eũ fulger*, *tu tuni*, *noi trăsnim*, *voi plouați*. Tóte verbele acestea cari arată fenomene din natură se conjugă numai la persóna III, adică sînt unipersonale sau impersonale (pentru-că aũ formă de o singulară persónă, — pentru că nu se schimbă după persónă).

Mai sînt și alte verbe cari în unele construcțiuni sînt unipersonale. Verbul *a pără* este personal când đicem: *pari mulțumil*, *noi pãrem triști*; dar când zicem: *îmi pare bine*, este unipersonal, pentru-că la celelalte persóne avem: *îmi pare bine*, *vẽ pare bine*, *le pare bine*,

adică se schimbă numai pronumele, iar verbul rămâne tot în persóna III de singular.

Tot unipersonale sînt alte verbe cu pronume: *se dice*, *se spune*, *se aude*, *se crede*, etc.

168. *Exercițiū oral*. Să se spună cari verbe din cele subliniate sînt unipersonale propriū *disse* și cari sînt numai cîte odată unipersonale.

Era în murgul serii și sórele sfințise. — Când e mult, mult *se cheltuesce*. — *Se spune* că a fost odată un om fórte bogat. — Mai ușor *se vorbesce* și mai greu *se face*. — Când *plouă* prea mult, gránele se strică. — *Așa-mă vine* uneori să mă suiū la munți cu flori. — Dacă n'ar fi, nu *s'ar povesti*.

169. *Exercițiū oral*. Să se spună la verbele din fiecare grupă ce schimbări de sunete se întîmplă în conjugare:

1. a apropia (apropiem), descheia, incheia, descuia, infuria, incheia, incovăia;

2. a alerga, (alérgă), deștepta, însemna, apleca, freca, reteza, aștepta, înceta, pleca, cuteza, înneca, seca, chema, înșela.

3. a cocoța (cocóță), despoia, înnota, desnoda, învirtoșa, îndopa, înflora;

4. a purta (port), muia, turna, însura, înturna, ruga, scula, strecura;

5. a apesa (apeși, apasă), desfesa, desbera, imbeta, versa, spela, apera;

6. a apera (aperi), asemenea, capeta, cumpera, lepeta;

7. adaug (adaugi, adaug), rog, merg, șterg, îndrug, trag, fug;

8. store (storci, stóree), apuc, duc, judec, impac, plac, prefae, tac, aplec, trec;

9. afund (afunđi), arăt (arăți), apes (apeși), cânt, las, es, cad, ved, impart, caut, cred, întind, pot, rad, asud, șed, bat, pierd, scot, simt, prind, aud, ucid;

10. acaț (acațam), adaug, bag, capet, car;

11. cunosc (cunosci, cunosce), nasc, pasc, întregese, cresc;

12. a vedé (věd);
13. a vinde (vînd);
14. a gusta (guști);
15. a mustra (muștri);

Notă 1. *apropiăm* = *apropiem*, *ă* se face *e*: 2. *e* se face *é*; 3. *o* se face *ó*; 4. *u* se face *o*; 5. *ě* se face *e* și *a*; 6. *ž* se face *e*; 7. *g* se face *ge*, *gi*; 8. *c* se face *ce*, *ci*; 9. *d*, *t*, *s* se face *z*, *ț*, *ș*; 10. *a* se face *ă*; 11. *sc* se face *scî*, *sce*; 12. *e* se face *ě*; 13. *i* se face *î*; 14. *st* se face *șt*; 15. *str* se face *ștr*.

V

VORBE CARİ ARATĂ DETERMINĂRI ALE FAPTELOR

ADVERBIUL

§ 113. Am vădut (§ 21) că a patra categorie de vorbe o forméză acelea cari arată determinări ale faptelor. Ele se numezc **adverbiî**: calul *fuge* **îute**; școlarul *scrie* **bine**; amicul *a sosit* **acum**; lupul *a fost ucis* **acolo**.

Un fapt ori-care se întâmplă într'un *loc*, într'un *moment* óre-care, într'un *fel* óre-care. Acestea sint determinările principale ale faptului exprimat în vorbire prin verb. *Vasile a sosit acum repede de la stână*. Aci ni se arată locul de unde a sosit: *de la stână*; timpul când a sosit: *acum*, adică în momentul în care rostesc gândirea saŭ cu totul aprópe de acel moment; modul cum a sosit: *repede*, adică felul cum s'a petrecut faptul sosirii în raport cu momentul plecării.

170. *Exercițiū oral*. Să se arate adverbiile din exemplele următoare, spunându-se care arată locul, care timpul, care modul. Cu ce întrebare ne servim ca să le aflăm.

Erna e mai bine să stai înăuntru de cât afară. — Nu lăsa pe mâne tréba pe care o poți face astăzi. — Nu umbla și aici și acolo, ci veđi unde găsești de lucru. — An scuipam în érbă și estimp scuip în barbă. — Nu căuta să faci două trebī odată. — Ghicesce: sus tună, jos răsună, ciorile s'adună. — Omul simplu e mulțumit pretutindeni. — L-am întâlnit deunăđi. — Când omul se mulțumescce cu puțin, atunci póte dice că e fericit. — Cu omul rău nu merge împreună pe drum. — Când simți vre o bólă, du-te numai de cât la medic. — Via era plină de bálării și pe alocurea se vedeau butucī ruptī. — O sumă de Români din Transilvania au trecut dincóce în țara românescă.

171. *Exercițiū scris*. Să se copieze punându-se în locul punctelor adverbiile potrivite.

Cine nu vrea să mérgă.... rămâne înapoi. — Când ești poftit la vre-o masă, plécă sătul de.... — Orbului.... îi spuī că s'a făcut diuă. — Omul gálcevitor, când aude că altul zice...., el dice... — De.... trandafir și de.... borș cu știr.

172. *Exercițiū scris*. Să se formeze propozițiuni cu adverbiile următoare: deasupra, îndărăt, alătura, încóce, încotro, aiurea, încă, adeseori, apoi, adică, bună-óră, cum, cât.

§ 114. Adverbiile arată determinări ale faptelor precum adiectivele arată determinări ale lucrurilor. De aceea multe adiective se prefac în adverbiū, fie schimbând numai înțelesul, fie schimbând și forma. Când đicem: „Calul *frumos* merge cu vioiciune“, vorba *frumos* e adiectiv, pentru că arată o determinare a substantivului *cal*. Când đicem însă: „Calul merge *frumos*“, vorba *frumos* e adverbiū pentru-că determină pe verbul *merge*. Aci s'a schimbat numai înțelesul, forma nu. Când đicem: „Îmi place untdelemnul *greccesc*“, vorba *greccesc* e adiec-

tiv, fiind-că arată o determinare a substantivului *untdelemn*. Când însă dicem: „Nu știu să vorbesc *grecesce*“ vorba *grecesce* e adverbii, fiind-că determină pe verbul *vorbesc*. Aci vedem că adiectivul a suferit și o schimbare de formă: s'a adaus un *e* la sfârșit.

De la adiectivul *bun* adverbiul este *bine*.

171. *Exercițiū oral*. Să se spună în cari propozițiuni cuvintele subliniate sînt adverbii și în cari sînt adiective — și pentru ce.

Omul *delicat* e plăcut tuturor, căci el știe să se porțe *delicat* cu totă lumea. — Sînt și ađi ținuturi în cari omul e *sălbatic*. — Am vedut în sat un copil *frumuseșel*. — Fetele acestea știu să cósă *frumuseșel*. — E un om *mărunțel*, care scrie *mărunțel*. — La țară e bine să ai un căne *țepăn*; căci, chiar dacă vine lupul, il apucă *țepăn* de cefă. — Imi trebuie un caet *curat*. — Școlarul trebuie să se îmbrace *curat*.

172. *Exercițiū scris*. Să se formeze cîte 2 propoziții cu fie-care din vorbele următoare: una în care să fie adiectiv, alta în care să fie adverbii: *vecinic, încetișor, ușor, cinstit, des, greș, rău, dulce, rece*.

173. *Exercițiū scris*. Să se formeze adverbii din adiectivele următoare, formându-se pentru fie-care cîte o propoziție: *boeresc, copilăresc, lupesc, muntenesc, turcesc, păstoresc*.

174. *Exercițiū oral*. Să se formeze propozițiuni cu următoarele adverbii: *förte, mult, puțin, prea, cam, abia mai, numai nicidecum*; — *pöte, dör*; — *öre, nu cum va*.

Observare. Tot în clasa adverbiilor intră vorbele cari arată grad și măsură; și acelea cari se rapörtă nu la un singur verb, ci la o gândire întregă, afirmând-o, negând-o, punënd-o la îndoelă sau întrebând.

§ 115. Adverbiile determină uneori și pe adiective și pe alte adverbii.

Exemple :

Am înnotat într'o apă *forțe* adâncă.
 Îmi place lapte *puțin* dulce.
 Vreaă apă *mai* rece.
Mult doritori sînt selavii de libertate.
 Mî-e frică de riul *prea* repede.
 Pomii sînt *abîa* îmmuguriți.
 Apa acêsta e *numai* bună.
 Așî vrea să am *măcar* atît.
 Sosesc *negreșit* mâne.
 Vom ajunge *tocmai* la nôpte.
 Dacă nu e loc, pot să dorm *chiar* afară.

175 *Exercițiu scris*. Să se dea 3 exemple de propozițiuni în cari să avem adverbii determinând pe alte adverbii.

§ 116. În loc de adverbii ne servim adesea de alte vorbe cari îndeplinesc tocmai rolul unui adverbii. In loc de: „A intrat *acolo*“ putem dice: „A intrat *în casă*“. Vedem că vorbele *în casă* arată tocmai locul ca și adverbii. Avem aici un substantiv cu o prepozițiune. In loc de: „Vom sosi *atunci*“, putem dice: „Vom sosi *Duminică*“. Vedem că vorba *Duminică* arată timpul tocmai ca un adverbii; avem un substantiv fără prepoziție.

Determinările pe cari le pôte da omul unei fapte sînt așa de multe și felurite în cât ar fi fost greu să se facă și să se țină minte un număr așa mare de adverbii; de aceea Românul a recurs la asemenea combinări de vorbe cari să facă funcțiune de adverbii. *Ori-ce cuvînt saū unire de cuvinte care ține loc de adverbii se numesce adverbial saū locuțiune adverbială.*

176 *Exercițiu scris*. Să se dea 5 propozițiuni cari să aibă câte o locuțiune adverbială.

§ 117. Am ȃis cã adverbiile sînt determinãri ale verbelor. Precum unele adiective sînt calitãti ale lucrurilor, asemenea unde adverbii sînt calitãti ale faptelor. Cãnd ȃicem: „Calul meũ merge *repede*“ avem o calitate a faptului calului, cu alte vorbe: calul îndeplinesce faptul într'un fel óre-care, aici: *repede*. Același fapt de *mergere* póte fi îndeplinit de alt cal și într'alt fel. Am ȃice deci: „Calul teũ merge *mai repede*“. Și dacã am afla un cal care sa îndeplinescã faptul într'un chip superior celor-l-alti, am ȃice: „Calul cutare merge *fórt*e *repede*“.

Prin urmare adverbiile pot avé **grade de comparație** ca și adiectivele și anume aceleași grade: *positiv*, *comparativ* și *superlativ*.

Exemple:

Boul merge *încet*

Bivolul merge *mai încet*.

Eũ stãu *aprópe* de bariera.

Amicul meũ stã *mai aprópe* de barierã.

Vasile stã *fórt*e *aprópe* de barierã.

Comparativul cu *mai* corespunde comparativului adiectivelor.

Superlativul cu *fórt*e corespunde superlativului absolut.

Superlativul relativ se aratã cu *mai... de cãt toți (tóte)*. Exemplu: Roibul acela alérgã *mai repede de cãt toți* caii — Apa acésta curge *mai repede de cãt tóte* apele din partea locului.

177. *Exercițiũ scris*. Sã se scrie 5 propozițiuni cu adverbiul în gradul pozitiv; 4 cu adverbiul în comparativ; 3 cu adverbiul în superlativ.

VI

VORBE CARI ARATĂ LEGĂTURI ȘI RAPORTURI

1. PREPOZIȚIUNEA

§ 118. Afară de cuvintele propriu zise, cari arată numele lucrurilor din natură (lucruri de sine stătătoare, determinări, fapte), am vădut că gândirea are nevoie și de alte cuvinte, cari arată raporturi și cari légă între ele cuvintele propriu zise, înlesnind ast-fel exprimarea cugetării. Acestea sînt **prepozițiunile și conjuncțiunile**.

Când dicem: „*Am vădut un borcan pe masă*“, prepozițiunea *pe* este necesară pentru exprimarea gândirii, arătând raportul între vorba *masă* și verbul *am vădut*: unde am vădut? *pe masă*. Ne încredințăm de acésta, schimbând prepozițiunea: *Am văzut un borcan sub masă, ... lângă masă*. Cu fie-care schimbare, aflăm alt înțeles.

Când dicem: *Am trecut rîu*, înțelesul nu e deplin; el se va hotări cu punerea unei prepozițiuni: *Am trecut peste rîu*; și se va schimba cu schimbarea prepozițiunii, căci alt-ceva este ce am dis aici și alt-ce-va dacă dicem: *Am trecut pe lângă rîu, dincolo de rîu, pe aproape de rîu, pe departe de rîu*.

Tot asemenea: *Am găsit un cal drum* n'are înțeles deplin; cu o prepoziție înțelesul se hotărăsece și cu schimbarea prepoziției se schimbă: *Am găsit un cal pe drum, lângă drum, dincolo de drum, dincóce de drum, departe de drum*.

Du-te munte; du-te până la munte, pe munte, lângă munte, aproape de munte, departe de munte.

Așa dar prepozițiunile arată raportul între două cuvinte dintre cari unul are în prepozițiune un rol dependent.

§ 119. Observând prepozițiunile din exemplele de mai nainte, vedem că unele sint **simple** (*de, peste, lângă, pe, etc.*); altele **compuse** (*departe de, aproape de, pe departe de, dincolo de, etc.*).

Ca prepozițiunii servesc și alte vorbe; mai des adverbii și uneori substantive sau adiective însoțite de prepozițiuni. Când dicem: „S'a uitat *îndărăt*“, vorba „îndărăt“ este adverbiu; când dicem: „S'a oprit *îndărătul* muntelui“, vorba „îndărăt“ (care a primit articol enclitic) este prepozițiune. În propozițiunea: „M'am oprit *peste drum de biserică*“ avem o prepozițiune compusă din două prepozițiuni (*peste, de*), și din substantivul *drum*.

Unirile de vorbe cari au rol de prepozițiuni se numesc **locuțiuni prepoziționale**.

2. CONJUNȚIUNEA

§ 120. Când dicem: *viu la tine dacă sfârșesc lucrarea*, conjunțiunea *dacă* e necesară pentru exprimarea gândirii, arătând legătura între gândirea *vin la tine* și gândirea *sfârșesc lucrarea*. Neexprimând-o, nu mai înțelegem gândirea, căci *vin la tine sfârșesc lucrarea* poate avea mai multe înțelesuri după schimbarea conjunțiunii. Alt-ceva este: „Viu la tine *dacă* sfârșesc lucrarea“, alt-ceva: „viu la tine, *căci* sfârșesc lucrarea“, alt-ceva: „Viu la tine *când* sfârșesc lucrarea“.

Exprimarea gândirilor fără conjunțiune este totdeauna nesigură și uneori cu totul neînțelesă.

„Nu se scie a sosit regele“ poate avea mai multe înțelesuri după conjunția ce punem: „nu se scie *că* a sosit regele“, — „*dacă* a sosit“, — „*când* a sosit“, — „*cum* a sosit“.

„Să-mi dai porumb grâu“ nu e sigură, din cauza lipsei conjunțiunilor, căci putem dice: „porumb *sau* grâu“, — „porumb *și* grâu“, cu două înțelesuri foarte diferite.

Conjuncțiunea arată legătura între două vorbe ori vorbiri de același fel sau între o propozițiune secundară și una principală.

§ 121. Când dicem: „N'am unde dormi, *de aceea* plec“ legătura între cele două propozițiuni o formeză conjuncțiunea *de aceea*. Vedem că ea e compusă din o prepoziție (*de*) și un pronume (*aceea*).

Unirile de vorbe cari îndeplinesc funcțiunea de conjuncțiune se numesc **locuțiuni conjuncționale**.

178 *Exercițiū oral*. Să se alégă prepozițiunile și conjuncțiunile din rândurile următoare. Să se spună cari prepoziții sînt simple și cari sînt compuse. Să se arate locuțiunile prepoziționale și conjuncționale.

Nimeni nu era mai fericit ca ea. I se secase ochii plângend, dar fetița nu se mai întorcea. O porni la drum lung. Merse până-î eși în cale Întunerecul. Ți-o voiū arăta, dacă-mi vei cânta tóte cântecóle. Cântă printre suspine. Merse ce merse și dete peste o răs-pântie. Ia-mă la sîn ca pe copila ta. Muma nu se uită la țepele lui și-l strânse la sîn până spinul înverđi, iar el îi arătă calea. Arată-mi drumul spre casa Morții. Îți voiū arăta cu plăcere. Vreaū să-mi umplu matca cu mǎrgăritarele ochilor tēi. În cale dete peste un munte prăpăstios și fără potecă. Dă-mi cǎrja ta ca să urc muntele. Mama își smulse o frumusețe de pēr. Ajunse la pórtă Raifului unde hălăduia mórtea. Vrea să ajungă lângă copilul ei. S'a luat după sfatul lui. Căđu sub povara somnului. Intre toți acei copii găsi pe al seū. Se îndreptă către locul sciut. Nu mai putea de durere. Ar fi făcut orī-ce sacrificiū pentru copila ei. Băeții se jUCAU de a soldații. Nu-și putea da sémă cât trecuse de la plecarea ei. A cules flori de dincolo de rîu. Vedenia dispăru deodată din fața nenoroцитеi mame. Nu putea trece din cauza imbulzelii. În fruntea óstei era generalul. Aū inaintat până prinprejurul satului. Copila ta este printre aceste flori, însă veđi să nu smulgi alta în locul ei. Nu se opri, ci inaintă până la pórtă cea mare Vrei aur sau argint? Ștefan e la bătae, deci tu nu ești fiul meū.

Dă-mi ce-ți cer, căci alt-fel nu vei intra. Credea că n'are să mai ajungă. Silește-te, de vrei să reușești. Domnița era tristă, pentru-că soțul ei plecase la bătae. Nu scia când se va întorce. De vreme ce nu mă ascuți, nu-ți mai spun nimic.

179. *Exercițiu scris.* Să se pună prepozițiunile potrivite unde lipsesc.

Armata moldovenescă se împărția timpii cei mai vechi arcași sau infanterie și călărași sau cavalerie. Arcul moldovenesc era dimensiuni mari; dar ostașul îl mânua atâta artă încât întrecea vântul repediciunea sborului. Numai renumiții arcași englezi ar fi putut intra rivalitate arcașul moldoven. Nu era aproape nici-un Moldoven care să nu fi avut acéstă armă și să nu se fi exercitat ea așa dicând légăn. Arce, infanteria moldovenescă mai avea ciomege. Erau subțiri mănunchi, gróse și ghintuite cue la capetul opus. Acéstă armă țeranul era deprins mic. Unele părți infanterie erau înarmate cósé cari loviau inimi. Cavaleria se compunea toți proprietarii pământ. Caii erau străpunși nări înlesnirea răsufării. Erau vestiți nu mărime, ci repediciune.

180. *Exercițiu scris.* Să se pună conjunțiunile potrivite unde lipsesc.

Se numia vale, era un loc închis între munți; se numia sécă, pâriul ce și-a făcut cale prin mijlocul văii era sec. Primejdie de înec este primăvara, se topește zăpada de pe munți. Atunci riurile vin mari rup ce le ese în cale. Ar fi bine astă năpădire ar ține numai scurtă vreme; apa rămâne pe vale, formând locuri de adăpost nemului broscănesc, în locul granelor cresc richite și sălcii. Ei sciū atunci apa vine mare. Nu cresce grâu porumb meu. Mă mulțumesc să-mi dai parale bucate. Gardurile sînt de prisos, n'au ce îngrădi.

VII

FRĂNTURÎ DE VORBE ȘI DE CUGETARI

INTERJEȚIUNEA

§ 122. Între părțile vorbirii se socotesc și **interjecțiunile**. Ele arată gândiri nedesăvârșite, simțiri, sau imită sunete ori sgomote din natură. *Vai!* arată durerea; *bre!* arată mirare; *fi!* imită sgomotul pe care-l fac aripele unei păsări.

Îată o listă din cele mai întrebuițate interjecțiuni:
 ha! ho! huideo! na! pîs! st! buf! chiu! fiș! haț!
 hop! mîr! pic! țîșt! sbîrn! ah! au! aoleu! ba! bravo!
 de! ha!! o! of! ura! valeu!

FORMAREA CUVINTELOR

NOTIUNI GENERALE

---

§ 123. Am văzut (§ 10) că fie-care cuvînt are un înțeles, aratînd un lucru din natură: fie un lucru care se pôte constata cu simțurile nóstre, fie un lucru pe care-l închipue mintea ca lucru de sine stătător; fie o faptă a unui lucru, fie o însușire a lucrului de sine statător, fie o însușire a faptului. Tóte aceste lucruri de sine stătátóre, fapte și determinări ale lucrurilor saũ ale faptelor, sînt fórté multe și se înmulțesc mereũ pe măsură ce se înmulțesc trebuințele omului, cunoscințele lui, ideile lui. Dacă pentru fie-care lucru la care ne gîndim am avé un cuvînt anume, ar trebui să avem un nesfirșit numér de cuvinte: ne-ar figreũ să le ținem minte. Din pricina acésta, când avem să arătăm un înțeles nou nu facem totdeauna un cuvînt de tot nou. Obiectul format dintr'o bucată de lemn învêtită și cu spițe cari unesc centrul cu cercul și care servește ca să misce un car, se numesce *rótă*. Rótele se fac de un om. Pentru a numi pe acela care se ocupă cu

facerea roților nu am scornit un cuvînt de tot nou, ci am adus ceva la cuvîntul celalt și am ținut pentru a numi pe cel ce lucrăză rôte: *rotar*.

După ce s'a vădūt și s'a dat nume animalului *furnică*, s'a observat că aceste animale aū un loc în pămînt, în care se ascund; acela s'a numit: *furnicar*. Va să țină un s'a scornit din nou o vorbă cu totul necunoscută, ci s'a adaus ce-va la cuvîntul celălalt.

Când fac un nod la o sfóră, țin că *innod*; dacă des-fac nodul și vreaū să spun acésta, nu întrebuițez un cuvînt cu totul nou, ci zic *desnod*, adică adaug ceva la cuvîntul celălalt.

Când a fost să se scornéscă un nume pentru o pasere care trăesce pe lângă baltă nu s'a căutat o vorbă cu totul nouă, ci s'aū luat vorbe cunoscute *buhaiū* și *baltă* și s'aū împreunat în cuvîntul: *buhaiū-de-baltă*.

Așa dar vedem că unele cuvinte sînt formate de la altele, fie adăugēndu-se în urma cuvîntului ori înaintea lui o silabă sau două cari singure n'aū înțeles (*rot-ar*, *furnic-ar*; *des-nod*) sau lipindu-se două ori mai multe cuvinte cari și singure aū înțeles (*buhaiū-de-baltă*).

1. DERIVAREA

§124. Primul fel de formare a unui cuvînt din altul este: lipirea la urmă a unei silabe sau a două silabe, cari singure n'aū înțeles. *Silaba sau silabele cari se lipsesc la sfîrșitul unui cuvînt spre a forma un alt cuvînt se numesc sufix.*

Formarea unui cuvînt din altul prin lipirea unui sufix se numesce derivare.

Sufixul schimbă înțelesul cuvîntului cu totul. Alt-ceva este *rôtă* și cu totul alt-ceva e *rotar*. Alt-ceva e geam și cu totul alt-ceva geamgiū. El se lipesce la partea statornică a înțelesului, după ce s'a lăsat la o parte

înțelesul schimbător. Când dicem: *rôtă*, înțelesul statornic e *rôt* — și *ă* înțelesul schimbător. Ca să formăm un alt cuvânt, adăogăm la *rôt* sufixul *-ar*; ast-fel avem *rotar*.

Exemple:

țară — țar + ă — țăr + ișoră.
 boer — boer — boer + ime.
 piétră — piétr + ă — piétr + ar.
 oraș — oraș — orăș + an.
 umed — umed — umed + élá.
 drept — drept — drept + ate.
 verde — verd + e — verd + éță.
 cer — cer — cer + ese
 mijloc — mijloc — a mijloc + i.
 fer — fer — a fer + eca.
 chior — chior — chior + iș.

181. *Exercițiū oral*. Să se spună cum se chémă:
 un nepot mic, un lucru care nu e tocmai frumos,
 un lucru care nu e tocmai mare, un lichid care nu
 e tocmai cald, un lucru care nu e tocmai tare, un
 cântec mic, un inger mic, un nasture mic, un săpun
 mic, un scaun mic; — colórea care sémăna cu cenușa,
 care sémăná cu fumul, care e ca vișina, ca portocala,
 ca trandafirul; — un fruct care se cóce tómnă, care se
 cóce vara, un vânt care bate primăvara, un lucru de
 érnă; — un lucru rămas de la părinți, un lucru care
 e al omului, care e al Românului, care e al Grecu-
 lui, al Francezului, al Englezului, al Turcului, al O-
 landezului, al Portugezului, al Rusului, al Némțului,
 al Germanului.

182. *Exercițiū oral*. Să se pună vorbele potrivite în
 locul liniilor.

Carul are patru — Cel ce face róte se chémă — O
 rôtă mică se numesce — Când cine-va se învêrtesce
 în jurul unei róte se dice că se — Rótele mici ase-
 date la picíórele scaunelor se numesc —

183. *Exercițiu oral.* Formați substantive derivate din vorbele următoare:

bucată, — nuntă, — crud, — scurt, — lat, — a se căi, — ușor — scobit, — amestecat, — frânt, — a greși, — a cheltui, — iute, — prost, — măcelar, — Banat, — călător, — sat, — armă, — slujbă, — fier, — bărbat.

184. *Exercițiu oral.* Formați adiective derivate din vorbele următoare:

aur, — albastru, — limbă, — os, — mustăți, — supăr, — negru, — somn, — laudă, — lung.

185. *Exercițiu oral.* Formați verbe derivate din vorbele următoare.

preț, — frunză, — slugă, — môle, — parte, — ciur, — ghem, — léc, — păr, — șerpe, — târg, — martur.

186. *Exercițiu oral.* Formați adverbi derivate din vorbele următoare:

bărbătesc, — boeresc, — prostesc, — turcesc, — chior, — față, — cruce, — omenesc, — mörte.

187. *Exercițiu oral.* Să se explice cum s'aü format cuvintele următoare:

brădet, porumbiște, tufiș, boerime, fumărie, bucătar, ostaș, lăcătuș, tutungiu, drumet, muntén, degetar, albuș, frăție, umedélă, învățătură, vânătore, credință, jurămint, țipet, mărimé, dreptate, verdétă, creștinism, subțirel, roșior, draguț, cêresc, osos, auriu, tomnatic, casnic, măreț, furiș, băețel, morișcă, îngeraș, vițeluș, căluș, Petrache, cățelandru, mueroiu, țaran, birtaș, dorință, florărie, bătrânețe, lătăreț.

2 COMPOZIȚIUNEA

§ 125. Al doilea fel al formării cuvintelor este punerea înainte a unei silabe sau mai multor silabe cari singure n'aü de obiceiü înțeles.

Vorba *cânt* are înțelesul ei (scóterea unor sunete plăcute dintr'un instrument sau din gură); dacă punem înainte silaba *des*, avem vorba *descânt*, care are alt înțeles (spunerea unor vorbe ca să trecă o hólă).

Silaba sau silabele cari se lipsesc înaintea unui cuvînt ca să dea nascere altuï cuvînt pörtă numele de prefix.

Exemple :

prins — de + prins-deprins.
 scriu — pre + scriu — prescriu.
 bat — răs + bat — răsbat.
 duc — con + duc — conduc.
 meridian — post + meridian — postmeridian.
 duc — tra + duc — traduc.

§ 126. Se mai formază cuvinte și prin lipirea a două sau mai multe cuvinte cari au înțeles și ele separat. Din *drept* și *credincios* se formază *dreptcredincios*; din *bine* și *făcător* se face *binefăcător*.

Exemple :

érbă + mare — érbă-mare.
 codă + alb — codalb
 Tîrg + Jiü — Tîrgu-Jiü.
 Curte + de + Argeș — Curtea-de-Argeș.

Formarea cuvintelor cu prefixe sau din două ori mai multe cuvinte cari au înțeles și separat se numește compozițiune.

188. *Exercițiü oral* Să se spună cum vom numi: ceea-ce nu móre nici odată, — un fruct care nu e copt, — un lucru care nu e cugetat.

189. *Exercițiü scris*. Să se formeze cuvinte compuse cu vorbele următoare:

surdesc, — cânt, — plin, — cos, — leg, — bat, — cred, — ființă, — fac, — om, — greșit, — vechiü, — bun, — pör, — roșesc, — pun, — sucesc.

§ 127. Vorbele compuse din două sau mai multe cuvinte cu înțeles, uneori lipsesc așa de mult cele două sau trei elemente încât formază în adevăr un singur cuvint și când se declină iaü terminări la urmă.

Exemple :

Untdelemn (cutia untdelemnului) = unt + de + lemn
 Codalb (penele codalbei paseri) = cod + alb.
 Târgu-Jiū (porta Târgu-Jiului) = Târg + Jiū.
 Sântămărie (postul Sântămăriei) = Sântă + Maria.
 fărădelege (numărul fărădelegilor) = fără + de + lege

Alteori elementele vorbei compuse nu se lipsesc pe deplin, ci numai stau alături, și când e nevoie de declinare, atunci se declină numai vorba principală nu și cea subordonată.

Exemple :

Curtea-de-Argeș (Intrarea Curții-de-Argeș) =
 Curte + de + Argeș.

Rimnicul-Sărat (Prefectul Rimnicului-Sărat) = Rim-
 nic + Sărat.

§ 128. Vedem din acestea că vorbele se formeză în două feluri: prin derivare și prin compunere.

De la vorba *pace* se formeză prin derivare *paci + nic*; prin compunere *îm + pacă, paci + fica*; de la acest din urmă cuvânt prin derivare: *pacificator*.

Cuvintele: *împăca, pacifica, pacificator, pacinic* sînt formate de la vorba *pace*.

Cuvintele formate prin derivare și prin compunere de la un același cuvânt alcătuiesc o familie de cuvinte.

190. *Exercițiū oral*. Să se explice cum s'aū format cuvintele cari alcătuiesc familia vorbei *mare*:

Mare lucru ai spus! — Elefantul întrece în *mărime* pe toate animalele. — Când copilul e *mărișor*, îl pot lăsa singur. — Au fost *mărete* dilele când Româniū aū ținut piept imperiului turcesc. — Dilele se *măresc* eu începutul primăverii. — S'a adresat la *maī marele* locului.

191. *Exercițiū oral.* Să se explice cum s'aū format cuvintele cari alcătuesc familia cuvintului „*ghéță*“ :

Copiii se dau bucuros pe *ghéță*. — Se făcuse pe vale un *ghetș*, de nu puteai trece, fără să-ți frângi un picior — În munții Alpî sînt *ghetari* de o lungime colosală. — În *ghetărie* se păstrează bine lucrurile în timpul verii. — A *înghețat* de frig. — Când vine primăvara se *desghetă* riurile și adesea se produc *înecuri*.

192. *Exercițiū oral.* Idem pentru familia verbului *dic*: Unul *dice* una, altul *dice* alta. — Acest orator are o *dicțiune* foarte frumoasă. — Am observat o *contradicțiune* în ce ai spus. — Cunoști *dicătorea* acésta? — Împrumută-mi un *dicționar* român-frances. — Gîndesce-te bine înainte de a vorbi ca să nu te *desdici*.

193. *Exercițiū oral.* Idem pentru familia cuvintului *di*.

E o *di* frumoasă. — Tótă *diulica* am bocit. — *Dilnic* ne vine pesce prospăt din Galați. — *Astădi* se împlinesc dece ani de la venirea mea în acest oraș. — *Deunădi* mă întâlnisem cu amicul meu și stam de vorbă în grădină. — O să plecăm spre *mează-di*. — Copiii nu trebuie să citescă *diare*. — *Diaristii* trebuie să fie în curent cu tot ce se petrece în tóte țările. — *Diaristica* e o ocupațiune foarte grea. — Bufnițele, cucuvăile sînt răpitoare nocturne, pe când vulturul și șoimul sînt păseri răpitoare *diurne*.

194. *Exercițiū oral.* Idem pentru familia cuvintului *bun*:

Bun lucru! — *Nebunul* una scie. — *Străbunii* noștri și-aū apėrat țara cu prețul sîngelui lor. — Doctorul *îmbunéză* pe bolnav cu vorba pînă să-i dea medicamente. — *Bunicul* era om foarte milos. — Adesea *îvingi* cu *bunătatea* unde cu rėutatea ești *învins*.

195. *Exercițiū scris.* Să se formeze frase cu câteva din vorbele următore:

Duc, conduc, reduc, reducere, conductor, reduțiune, aducător.

Obraz, obraznic, obrăjor, neobrazat, obraznicie.

Negru, a înegri, negrișor, a ponegri, negriū.

Grabă, grăbesc, grabnic.

Dos, dosnic, a dosi.

Nasc, născut, născător, născătoare, a nasce, renasce, renăscut.

Sciū, știință, știutor, a nu ști, nesciutor, conștiință, conștient, inconștient, inconștiință.

Cunosc, cunoștiință, cunoscător, necunoscător, recunoștiință, recunoscător.

3. SCHIMBAREA FUNCȚIUNII GRAMATICALE.

§ 129 Am vădut că sînt două modurile principale de formare a cuvintelor. Și în compoziție și în derivare se făceaū în cuvinte ore cari schimbări de formă: două cuvinte devin unu, un cuvînt adaugă o silabă la început sau la sfîrșit.

Am mai vădut însă (§ 114) că unele adiective pot îndeplini funcțiunea de adverbiu, că unele adiective îndeplinesc funcțiunea de substantive. Când dîcem. „Mî-a cusut *rēū* haîna“ vorba *rēū* se face adverbîu din adiectiv cum e de obiceiū („Am un cîne *rēū*“). Este decî un cuvînt cu înteles nou, dar n'are nici o schimbare de formă, ci *schimbă* numai funcțiunea gramaticală. Când dîcem: „*Nemułtumorulu* i se ia darul“ vorba *nemułtumorulu* se face substantiv din adiectiv cum e de obiceiū („Ești un copil *nemułtumor*“). Este și aci un cuvînt nou, fără schimbare de formă, dar cu *schimbarea funcțiunii gramaticale*.

Așa dar *al treilea fel de formare a vorbelor este schimbarea funcțiunii gramaticale*.

Principalele schimbări de acest fel sînt:

Adiective schimbate în adverbiu

Oū *tare*.

Un soldat *călare*.

Cîne *sdravēn*.

Brad *verde*.

Un riū *repede*.

L-a lovit *tare*.

Merg *călare*.

L-a apucat *sdravēn*.

Î-a spus *verde* în ochi.

Merge *repede*.

Adiective schimbate în substantive

- Dă ce-va *flămândului* câne. Sătulul nu crede *flămândului*
 Unele mâncări se gătesc cu Mi-am cumpărat un *negru* care
 piper *negru*. mănâncă foc.
 Ce cer *senin* e ađi! Când voiú maí vedé un ase-
 menea *senin*!
- Bětránul* pustnic îi deschise *Bětránul* nu maí are dinúí,
 uşa.
- Ai vorbit un cuvânt *înțelept*. Impăratul asculta de un *în-*
țelept îmbětrănit în slujba
 Statului.
- Cu omul *prost* nu face prie- *Prostului* nici să-í faci nici să-
 tenie ți facă.
- Apa acésta e *înghețată*. Nu e bine să mănânci multă
înghețată.

Infinitive schimbate în substantive

Infinitivul lung se întrebuintéază de obiceiú numai cu înțeleș de substantiv :

- a mânca, *măncare*: Páne cu sare e gata *măncare*.
 a dice, *diccre*: Adiectivul e o *dicere* variabilă.
 a duré, *durere*: Am simúit o *durere* la mână.
 a aduna, *adunare*: Ce *adunare* strălucită!
 a moșteni, *moștenire*: Are să-í rěmână o *moștenire* în-
 semnată.

Participii schimbate în adiective

Participiile nici nu se întrebuintéază altfel de cât ca adiective.

- Acesta e un drum *bătut*
 Să nu mănânci prune *stricate*.
 Este o persónă *însemnată*.
 Omenii de sciință sînt maí adesea *tăcuți*.

Participii schimbate în substantive

a) *Cu forma de masculin*:

Cailor li se pune nóptea *așternut* de paie.

Aștept un *rěspuns* favorabil de la amicul meu.

Cu muncă și economie și-a făcut un *venit* frumos.

Tot *începutul* e greu.

Frumos este *apusul* sórelui pe mare!

Țăranii se ocupă cu *căratul* paielei.

b) *Cu forma de feminin*:

Spune-mi ce *dată* are scrisórea acésta.

Primiți acésta mică *mulțumită* de la mine.

E plăcut să stai de vorbă cu un om cu *judecată*,

La *Sărata* sînt băi minerale.

Sciï să joci *bătuta*?

Și-a pierdut *sărta*.

Adverbiî schimbate în substantive

M'am uitat *bine* la el.

Datori sîntem *toți* a lucra
pentru *binele* obștesc.

Am stat *aprópe* de el.

Să ajutăm pe *aprópele* nostru

Substantive schimbate în adverbiî

Tómna e fórté bună în țara *Tómna* se culeg strugurii.
noastră.

Anul acesta e un *an* bun. *An* se făcuse mai multe bu-
cate.

Fuga e rușinósă. *Du-te fuga*.

Séra e plăcută în timpul veriî. Să nu pleci *séra* la drum.

4 SCHIMBAREA SENSULUI

§ 130. Cuvintele unei limbi se înmulțesc încă prin **schimbarea sensului**.

Prin vorba *frunte* înțelegem o parte din ósele cra-
niului, care se află în față deasupra ochilor. Cu a-
cest înțeles o găsim în vorbirea: „E frumos să aibă
cine-va *frunte* lată“. Acesta e înțelesul *cel d'întâiu*
sau înțelesul *propriu*. Noi Românii întrebuintăm cu-
vîntul acesta ca să exprimăm și alte idei. Când di-
cem: „Comandantul merge în *fruntea* armatei“, vorba
își schimbă înțelesul, însemnáz: *înainte, în față*.

Vedem că pentru două idei una exprimând un *os*, alta *un loc* între mai mulți omeni, avem un singur cuvânt: *frunte*. E o idee nouă exprimată cu un cuvânt vechiu.

Cuvintele pot avea un înțeles primar sau propriu și unul sau mai multe înțelesuri secundare sau figurate.

Vorbe *scaun* înseamnă „o mobilă pe care ședem“, ca în vorbirea: „În odaia acesta sînt numai trei *scaune*“. Același cuvînt îl găsim însă cu alte înțelesuri: „Mihaiu, îndată ce s'a suit pe *scaun*, a hotărît să taie pe Turcii din țară“. Aci *scaun* înseamnă *tron*. „A adus boul la *scaun* ca să-l taie“. Aci *scaun* = *măcelărie, loc de tăiere, abatoriu*. „Acest om are *scaun* la cap“. Aci *scaun* = *cumpănire, rațiune*.

Vorba *gură* înseamnă prima parte a aparatului digestiv, cuprîndînd cavitatea bucală cu dinții, limbă, etc., ca în vorbirea: „Bătrânii nu au dinții în *gură*“.

Același cuvînt are și alte înțelesuri secundare.

„Sedeala lângă *gura* cuptorului“. Aci *gură* = *deschidătură, partea pe unde se pun lemne*. „Amicul meu e bun de *gură*“. Aci *gură* împreună cu vorbele celelalte înseamnă că *vorbesce multe*. „Vasile e o *gură rea*“. Aci *gură* împreună cu vorbele celelalte înseamnă că *vorbesce rău de omenii ce-l-alți*.

Vorba *lume* înseamnă propriu *univers*, ca în vorbirea: „Dumnezeu a făcut *lumea* din nimic“. Are și înțelesuri secundare, precum: Columb a descoperit *lumea* nouă. „*Lume* = *continent, o parte din pămînt*. „Multă *lume* este pe pămînt“. *Lume* = *omeni*.

146. *Exercițiul oral*. Să se explice înțelesul cuvintelor subliniate, deosebindu-se înțelesul primar de cele secundare.

1. Omenii au două *brațe*.
2. Am dat boilor un *braț* de fân.
3. Un *braț* de mare desparte Sicilia de Italia.
4. În timp de război agricultura e lipsită de *brațe*.

A. Satul acesta are câte-va sute de *case*. — Nu se face negoț în *Casa Domnului*. — Are o *casă de copii*. — Toți ai *casei* mele te doresc. — Regele Carol se trage din *casa de Hohenzolern*.

B. Bogații au nevoie de *casă de fier*. — Casierul încheie *casa*.

*

1. *Pământul* e cam umflat la ecuator și turtit la poli.
  2. Viermi locuiesc în *pământ*.
  2. *Pământul* negru e bun pentru flori.
- A intrat în *pământ*. — Fuge mâncând *pământul*.

*

1. Păsările au corpul acoperit cu *pene*. — Nu te împodobi cu *pene* streine.

2. Tăetorul de lemne sparge trunchiul cel gros cu *pene*.

3. Unii gastronomi țin mult să mănânce *pană de somn*.

*

A. 1. Are o *față* frumoasă. 2. Creștinii cred că Dumnezeu are trei *fețe*. — 3. Pentru tipar se scrie pe o singură *față* a hârtiei. — 4. Am vorbit cu o *față bisericăscă*.

B. Ne am plimbat prin *fața* casei. — În *fața* noastră n'a țin nimic.

C. Am dat zidului o *față* albastră.

*

1. Poveștile spun că în vechime trăiau oameni cari aveau numai un *ochi*. — Invidiosul se uită cu *ochi răi* la totă lumea.

2. A făcut ferestra cu două *ochiuri*.

3. Am mâncat *ochiuri*.

4. Bêtrâna a greșit un *ochi*.

*

1. Brutarul *frământă* pâinea.

2. Grija acesta m'a *frământat* totă noaptea.

*

1. A *apucat* toporul.

2. Mă *apucă* frigurile.

3. Nu *apucați* pe drumul acesta, căci vă înfundăți. — *Apucă* înainte, că vii și eu.

4. *N'apuc* să es din casă și mă ved înconjurat de cersători. — *Mă apuc* de lucru.

5. Așa *am apucat* de la strămoși.

A. 1. Omul *mănâncă* ca să trăească, nu trăește ca să mănânce. — Rugina *mănâncă* fierul.

2. In doi ani acest risipitor și-a *mâncat* averea.

3. Amicii l-au *mâncat* fript.

4. Mi-a *mâncat* urechile.

B. 5. *Mă mănâncă* pielea.

A. 1. *Légă* boul de par. — *M'am legat* la cap. — *Am legat* snopul cu sfără 2. *A se lega* de cine-va. 3. *A lega* pe cine-va la gard.

B. Ca să păstrezi bine cărțile, trebuie să le *legi*.

C. Dulceța acesta nu e bine *legată*.

D. Vița n'a *legat* bine anul acesta.

F. *M'am legat* să-i fac această îndatorire.

197. **Exercițiū scris.** Să se formeze 3 vorbiri în cari cuvîntul *mână* să aibă înțeles: 1) membru al corpului, 2) cantitatea cât se ia într'o mână, 3) om de încredere.

198. **Exercițiū scris.** Să se formeze 6 vorbiri în cari cuvîntul *codă* să aibă înțeles: 1) apendice la partea posterioară a unor animale, 2) pèrul capului legat în anumit fel, 3) partea dinapoi a rochiei, 4) cometă, 5) o flóre, 6) partea din afară a ochiului.

199. **Exercițiū scris.** Să se formeze 7 vorbiri în cari cuvîntul *prinde* să aibă înțeles: 1) a apuca, 2) a se murdări, 3) a înțelege, 4) a ocupa loc, 5) a începe, 6) a fixa prin cuie, 7) a cöse.

200 **Exercițiū scris.** Să se formeze 6 vorbiri în cari cuvîntul *a bate* să aibă înțeles: 1) a lovi, 2) a învinge, 3) a da jos din pom fructe, 4) a face monetă, 5) a merge, 6) a se apleca.

ORTOGRAFIE ȘI PUNCTUAȚIE

REPETIȚIUNEA REGULELOR DIN CLASA I

---

*

ORTOGRAFIE ȘI PUNCTUAȚIE

(Repetițiunea regulelor din clasa I)

No. 1.

Să se copieze rândurile următoare, îndreptându-se greșelile de ortografie.

Doi ursari sosiră de cu seara într'un orășel și traseră la un han ca să mîie acolo. Hangiul, care în ajun vînduse porculă său, închise ursul în cocina porcului vîndut. La mîesul nopții se strecură pe furiș în curte ună hoțu, ca să fure porcul. Deschise încet ușa cocinei, intră în întunecime și apucă pe urs în loc de porc. Ursul scoase un mormeit îngroșitor care umplu de spaimă pe hoțu. După aceea ursul se ridică în două labe și apucă pe hoț de gît. Acesta se simți sugrumat și începu să strige ajutor. Hangiul și ursarii sîriră și prinsră pe hoț.

No. 2.

Să se copieze rândurile următoare, îndreptându-se greşelile de ortografie.

Oamenii bătrîni ştiu mai mult de cît copiii. — Să dé Dumneseu să trăieşti încă multe vreme între noi şi să te duci mai tîrziu ca să culegi acele roduri cereşti. — Nişte ţărani ântilnire pe drum pe o femeie sërmană. — Agricultura a suferit mult din cauza ploilor. — Doamne, fie mă ânchin ca să ajuţi la toată lumea şi nouă. — Constantinopolul e dîdit pe şapte coline, ca şi Roma. — Când suferi un refuţ, greu mai âncerci a doua oară. — Agricultura este avuţia de cępetenie a ţerii noastre. — Pentru a putea cultiva cu folos o plantă, trebuie să facem analiza pămîntului ân care vrem s'o semănăm. — Grędinile cu gârđavaturi aduc venituri bune. — Livezile semădate trebuie cosite, cęci nu e bine să lęşem vitele să pască. — Ce frumos e spectacolul mării ântr'o noapte de vară! — Nu departe de cetăţue Neamţu se afla o bisericuţă de lemn dîdită de Alexandru-cel-Bun în cinste sfântului Ion. — Multe biserici vechi s'aũ dęręmat. — Sępęndu-se adęnc ân pămęnt s'a dat peste peseri cu oase omeneşti. — Văzînd acele schelete aţi faci idee de męrimea animalelor ce trăiaũ pe acele vremuri. — Prin oraşe nu se lasă nici un mormânt lîngă biserică. — Cînd se taie pędurę fęrę nici o regulę, se pricinueşte mare pagubę.

No. 3.

Se vor îndrepta greşelile.

Trebuie să respectăm şi pe cel din urmă copac din pędure, ferindune de aĩ face rău rupęnduĩ cręcile. — Turcii se repeziră cu furie; dar aĩ noştri ţinură piept

șii goniră. — Copiii mici plîng lesne și rîd lesne. — Mam pomenit într-o lume pe care nici nu visasem. — Căpitanul mîa dat toate lămuririle necesare. — Să fi fost lingă mine, lași fi aruncat în dunăre. — Această țară altădată cu totul necunoscută mie mîe azi foarte dragă. — Oprinduse vaporul, mă hotărîi a mă coborî și amî ântre rupe cělătoria. — Mă pregătiam amî apăra zilele ânpotriva fiarelor. — Am rugat pe domnul consul să mîi ânlesnească drumul pînă acolo. — Cu această cărută ai face un drum de care ței aduce aminte căt ai trăi, ânsă ținete bine.

No. 4.

Se vor îndrepta greșelile.

Mă hotărîi amî cęuta loc de odihnă. — Pornii țin- dumî sacul de drum într-o mină și avînd drept toveră- șie un escadron de cîni cemî arătau dinții lor ascuțiți. — Incepusem amî descărca minia asupra cînilor. — In- dreaptămă, te rog, la vreo casă. — Se depertă fere amî da măcar vreme ai mulțumi. — Iatēmēs de a doua oară într-o pozițiune critică; dar numî pierdui cumpătul de astădată. — Mă oprii șil măsurai cu ochii de cîteva orî, voind al face să ântelegă că numî era frică de el. — Miar fi peste putință să vevă spun cum a fost. — Mi-a pri- cinuit mare bucurie vederea orașului. — Eū sânt omulî de care ția fost milă și vreaū să ții mulțumesc. — Spu- nemî ceai făcut? Am băut un ceai. — Mină, visitiū, și dune repede la gară. — Cu acest neam de oameni ne- am deprins să trăim bine. — Naș voi să te supăr, fiind- că miești naș. — Nu știū dacē saū dusū la stîne saū la arie. — Bătrînii mîaū arătat calea. — S'a bolnăvit și fratele saū la dus la spital. — E mai greū la dus de cit la ântors. — Vremurile acelea numai sânt. — Am străbătut numai șapte poște.

REGULE DE ORTOGRAFIE

- Dacă în flexiune saü în derivare se găsește în loc de ä un a saü e (vocale curate), atunci scriem ä saü ë. Dacă nu se găsește o vocală curată, se scrie ä. La sfirșitul cuvintelor se scrie totdeauna ä.*
- La pronumele tëü, sëü, vë, nouë la numeralele douë, nouë, și la prefixul rës și rë scriem totdeauna cu ë.*
- Scriem ä, ê saü î după cum în flexiune saü în derivare găsim vocalele curate a, e, i; dacă nu găsim vocală curată, scriem cu ä; la începutul vorbelor scriem totdeauna î.*
- Verbele de conjugarea IV cu caracteristica î, cum și câteva cuvinte ce se vor învăța prin us se scriu cu î.*
- Scriem é și ó când în flexiune saü în derivare avem un e saü o curat; când nu avem, scriem cu amândouë vocalele. Scriem ea la cuvintele la cari a este o terminare saü articol... Scriem ea unde aceste vocale se pronunță deosebit.*
- Scriem ð dacă în flexiune saü derivare aflăm în locul lui un ð curat; dacă aflăm același sunet, scriem z. În neologisme, când sunetul z se află între între două vocale și în unele chiar când e la sfirșit, scriem s, dacă în limba din care e luat cuvîntul se scrie cu s.*
- Dacă în flexiune saü derivare aflăm sc, scriem sc (fără semn sub s); dacă aflăm șt, scriem tot șt. În vorba sciü și derivatele ei, în numirile de localități terminate în esci și în pronumele nisce, scriem cu sc.*
- Pronunțarea pe jumătate a lui i se însemneză în scris prin semnul scurțării (i), rămânend ca i întreg să se scrie cu punct. Inșă la sfirșitul cuvintelor terminate în iü precedat de o vocală (formând câteși trele o singură silabă), se scrie cu punct, de și se aude pe jumătate (semison).*

Pronunțarea pe jumătate a lui **u** se arată în scris prin semnul scurtării (**ü**). Tot cu acest semn ne servim pentru **u** final care nu se aude de loc în vorbele terminate cu **iü**.

Cuvintele mici formate numai dintr'o literă, vocală scurtă sau consónă, neputându-se pronunța singure, de vreme ce nu formeză silabă, se lęgă printr'o liniuță sau cu vorba precedentă sau cu cea următoare.

Lipsa unei litere se arată prin apostrof.

No. 5

Să se pună punct unde trebuie.

Ion Albușor era un gospodar chîabur tot satul Văleni îl cunoscea ca om de trebă el își agonisise avere bunică, muncind cinstit și fugind de cârciumă de la o vreme Ion a început să dea pe la cârciumă ași beu puțin, mâne mult până când ajunse bețiv cunoscut de tot satul rachiul l-a prăpădit a căduț bolnav și după un an s'a îndurat cel de sus și l-a mântuit de chinuri vedeți unde duce beția.

No. 6

Să se pună punct unde trebuie.

De la întroducerea tutunului în Europa s'a răspândit foarte mult obiceiul de a fuma fumatul este ași una din cele mai mari plăceri ale tinerimii cei mai mulți încep a fuma numai ca să imiteze pe cei bătrâni une ori se ved chiar copii de șapte opt ani cu țigara în gură acest obicei este și urit și vătămător sănătății fumul tutunului intrând în plămâni produce iritațiuni cari cu timpul se transformă în bóle foarte serioase mai toți fumătorii suferă de dureri de gât, sint răgușiți și tușesc mereu tu-

tutul strică pofta de mâncare din care cauză cei mai mulți fumători se hrănesc rău pe lângă aceste neajunsuri igienice, tutunul mai are și neajunsuri economice tutunul trebuie cumpărat ba mai trebuie și alte dichisuri hârtie de țigară, tabachere și chibrituri nu fumați bătrâni și mai ales nu fumați voi tinerilor.

No. 7

Să se pună virgulă unde trebuie.

Rău faci rău găsești.—Dintre toate viețuitoarele nici una nu se poate aclimata mai lesne ca omul.—Maimuța crocodilul elefantul nu vor pute trăi nici-o dată în clima noastră căci nu pot îndura frigul.—Eschimoșii locuitorii polului au figura turtită lătareță rotundă și arămie închisă.—Mulțumesc domnule învățător pentru sfaturile bune ce mi-ai dat.—Moș Gheorghe să-ți aduci nepoții la școală.—Statul pentru a respândi cât mai mult învățătura silește pe oameni să-și trimită copiii la școală.

No. 8

Să se pună virgulă unde trebuie.

Ce e viața noastră în sclavie ore? nopțe fără stele ziua fără soare.—Vă deșteptați acum din vechile morminte nemuritori eroi.—Grație vouă mandatarii ai nației cari sciurați a vă învinge toate pasiunile a călca peste toate interesele egoiste s'a realizat mărețul act al unirii.—Acum tot e gata pentru îngropare acum ridic trupul pe mâni de soldați cinste hotărâtă acelor care mor pentru împărați.—Sarea se găsește în formă de bucăți mari în formă de pulbere și topită în apa mărilor.—Horia Cloșca și Crișian conducătorii revoluției din 1784 au fost arși pe roțe.—Când mergeam la cârciumă dicea Constantin

Preda munciam tótă ziua și măcar că câștigam mult n'aveam niciodată de ajuns și uneori nevasta și copiii răbdaū de fόμε.—Când un om vrea să-și clădească o casă trebuie mai întâiū să caute un loc sănătos.—Apropiindu-se Mântuitorul de Ierusalim a venit la muntele Măslinilor și trimitēnd pe doi din ucenicii săi le a đis : Mergeți în satul din naintea vóstră.—Iisus vėđând Ierusalimul și sciind ce are să se întample cu acéstă cetate a început să plângă.—Ajungēnd la mormint femeile găsiră piétra rėsturnată.—Indată după înviere unii dintre ostașii păzitori venind în cetate aū spus archiereilor tóte cele ce s'aū întâmplat.—Mama plecă ochiū lacrimi mari curseră pe obrajiū ei.—O femeie înaltă îmbrăcată într'o rochie lungă négră și care ședea în stradă în fața casei se apropiă de dinsa și-i vorbi.—Sint Nóptea răspunse femeia cea négră și cunosc locul unde este copilul tēū.

No. 9.

Să se pună virgulă și punct-și-virgulă unde trebuie.

Sint unii ómenī carī disprețuesc totdeauna sfaturile celor înțelepți đicēnd că nu e bine să duci viéță tihnită ci poți trăi ori-cum și dacă vei avé noroc o să scapi dacă nu o să te bolnăvesci.—Când s'a făcut lumină extraordinară și s'a coborít ingerul din cer strejarii s'aū înspăimântat fórte aū căđut la pămínt fără să se pótă mișca aū rămas ca și morți de spaímă.—Patru-đeci de đile de a rândul creștinul a trăit lepėdat de ori-ce plăcere de ori-ce ispită el cu inima obidită a urmărit lungile chinuri și umilirī ale Mântuitorului Omenirī pe carī preotul în biserică le-a povestit prin îndelungi și dese citirī prin jalnice cāntări el a stat față la sfășietórea agonie a fiului lui Dunneđeū și a vėđut în séra de Vinerī epitaful pe care se arată trupul sângerat și sdrobit al lui Iisus reintrīnd

cu pompă în tainicul altar ca într'un mormint tăcut. — Cel ce caută cele bune buna-voință capătă iar cel ce caută rele rău i se va întâmpla cel ce se încrede în avuția sa cădă-va și ca frunza vor înverzi cei drepți.

No. 10

Să se pună virgulă și punct-și-virgulă unde trebuie.

Ursul alb locuesce în jurul polului nordic cât se întinde ghéța polului ba câte-odată vine pe sloii de ghéță până departe spre sud în Groenlanda sînt mulți urși ei se găsesc de alungul țarmurilor și pe stâncile de ghéță. — Pe când vaca și oia cer pășuni bune și întinse capra se mulțumesc cu fórte puțin ea nu alege prea mult érba care-î va servi de hrană și se folosesce uneori de locuri ce ar fi cu totul nefolosite de alte animale. — Bindecuvîntați sînt ómenii cari umblă în legea Domnului bindecuvîntați sînt ómenii cari iubesc pe Dumneđeú cari se iubesc pe sine și pe aprópele lor ca pe sine bindecuvîntați sînt ómenii cari aduc la îndeplinire poruncile Domnului. — Sboră după ce ți-aú crescut aripele dacă însă încerci mai de timpuriú vei seména puilului de corb care-și frânse gátul fiind-că voia să sbóre mai nainte de a-î cresce penele. — Câte-odată e bine să faci o schimbare dar atunci trebuie să muncesci din rêsputeri căci o găină care șéde nu află grăunțe dar nu alerga vecinic încóce și încolo căci piétra care se rostogolesce nu prinde muschiú. — Nu poți avé miere dacă te temi de albine nici grăú nu poți seména dacă nu vrei să-ți murdăresci cismele.

No. 11

Să se pună două puncte unde trebuie.

La sfârșitul vécului XVIII Româniî de peste munți se împărțiră în uniți și neuniți. — Apostolul Pavel a ȓis luptă bună m'am luptat, drumul l-am făcut, credința am păzită. — Româniî din Turcia trăesc mai ales prin provinciile acestea Macedonia, Epir, Tesalia și Albania. — Desordinea are trei neajunsuri uritul, nerăbdarea și pierderea de timp. — În Oltenia sînt multe mănăstiri însemnate în istoria némului Cozia, Tismana, Bistrița și altele. — Christos a ȓis ajută-te și te voiî ajuta. — Cele mai răspândite cereale în țara nóstră sînt grăul, orzul, porumbul, ovézul și rapița. — Moș Dumitru ȓise nepoților sêi purtați-vê bine și nu vê gâlceviți cu ómenii căci numai așa pacea va domni în mijlocul satului.

No. 12

Să se pună semne de dialog unde trebuie.

În cetățue se aflaî opt-spre-dece plăeși. Cu câte-va césuri mai nainte sosise un tîner, al cărui cal asudat păscea troscotul de pe lângă ziduri. Mai bea o dușcă, băete, ȓise un bêtrân și ne spune ce ai mai vêdut la Iași. Ce să vêd, tată? Blestemăție! Târgul e în jac. Leșiî pradă și desbracă pe biețiî ómenî. Și apoi ȓic că-s creștinî!... Creștinî! Aî pradat bisericile și mănăstirile de odóre. S'aî dus să ia pe sfinta de la Trisfetitele. Dómne ferește!... ȓiseră plăeșiî, făcêndu-și cruce. Așa, urmă tînerul; eram acolo când aî mers să ia racla sfinteî.

De ce-mî turburî apa din care vrêî să bêî? ȓise Lupul vêdênd pe Miel sorbind liniștit apa limpede a unui isvor. Dar te rog, stăpâne, ȓise Mielul, nu te supêra, ci

aî bunătate să bagî-de-sémă că eî sînt în josul apei și apa de lî tine curge spre mine. Tacî din gură! Par'că nu te sciî eî că an vorbîai rîu de mine. Dar an nicî nu eram născut. Dacă nu eraî tu, atunci frate-tîu. Dar n'am nicî un frate. Indrăsneî mai ești! Rîspunđî mereu? Veî fi pedepsit. Și lupul sfășî pe bîetul mîel.

No. 13

Să se pună semnele de punctuație cari trebuie.

Ca dovadă de chipul cum își băteau joc Domniî grecî de obiceiurile țîriî nîstre povestim următîrea glumă a lui Nicolae Mavrogheni cel mai nebun stăpân pe care l-au avut Româniî după obiceiul din strămoși Vodă ridicând în boerie pe ómeniî cari i se păreaî mai vrednici le da cu acîstă ocașiune haine boeresci după rangurî Mavrogheni într'o đî de anul nou a dat mai multe boeriî în urmă și a adus calul seî de cālărit i-a pus în spate straie boeresci și l-a numit căminar boer de a doua stare boeriî au protestat porunca lui Vodă însă a rîemas și calul a fost trecut în lista oficială a boerilor ticăloșiua lui a fost și mai mare căci a dat calului boeria în mijlocul bisericii un cal în fața altarului biserica în care s'a făptuit acîsta era zidită de însuși Mavrogheni.

REGULE DE PUNCTUAȚIE

Punctul se pune cînd se termină gîndirea și e trebuință de o paușă; asemenea cînd prescurlăm un cuvînt.

Virgula se pune între două propoșițiuni coordonate și între două părți omogene, dacă nu sînt legate prin conjuncțiuni.

Virgula desparte totdeauna vocativul de restul propoșițiuniî. Ori-ce incidentă, fie propoșiție anunțătîre într'o citație, fie propoșiție subordinată, fie aposiție, se scrie între două virgule.

Punct-și-virgulă se pune când voim să arătăm o pauză mai mare de cât a virgulei și mai mică de cât a punctului. De obicei, când sînt într'o frază două sau mai multe propoziții principale, ne legate prin conjuncțiuni, punem punct-și-virgulă. Când sînt legate prin conjuncțiunile **dar**, **însă**, tot punem punct-și-virgulă, mai ales dacă acele propoziții principale au subordinate care se depart prin virgulă.

Când urmează o enumerațiune și când se reproduc vorbele altuia (citațiune), se întrebuintează două puncte.

La sfîrșitul propozițiilor și frazelor în cari vedem că se întrebă, se pune **semnul de întrebare** (de interogațiune); iar la sfîrșitul celor în cari se exprimă o mirare, se pune **semnul de mirare** (exclamare).

Când avem un dialog, adică două sau mai multe persoane cari vorbesc, atunci schimbarea persoanei ce vorbește se arată printr'o linie pusă la început, care se numește **linie de dialog**.

TABLA MATERIEI

	Pagina
Prefața la edițiunea I.	I
Prefața la edițiunea II	IV
Prefața la edițiunea III	V
Programa oficială.	VII
Lecțiuni introductive	
I Vorbă și vorbire	11
II Forma vorbeii	14
1. Sunetele	14
2. Tonul.	18
III Forma vorbirii	20
IV Înțelesul vorbeii	22
V Înțelesul vorbirii	24
Felurile vorbelor	
I Noțiuni generale	29
II Vorbe care arată lucruri de sine stătătoare.	35
1. Substantivul	35
Impărțirea substantivelor de pe însemnare	35
Numărul și genul.	36
Casul.	40
2. Pronumele substantival.	47
Pronumele personal.	47
Pronumele interogativ și relativ.	58
Pronumele nehotărît.	59
III Vorbe care arată determinările lucrurilor de sine stătătoare	62
1. Articolul.	62
Articolul enclitic	63
Articolul adiectival	67
Articolul posesiv	68

	Pagina
Articolul nehotărit	66
2. Pronumele adiectival	71
Posesivul	71
Demonstrativul	73
Relativ-interogativul	76
Nehotăritul	77
3. Adiectivul	81
Comparațiunea	84
4. Numeralul	86
IV Vorbe cari arată faptele lucrurilor de sine stătătoare	90
Verbul	90
Conjugarea	95
Timpurile simple	97
Timpurile compuse	111
Verbele neregulate	119
Conjugarea reflexivă	121
Pasivul	125
Formele inverse	130
Verbe unipersonale	135
V Vorbe cari arată determinări ale faptelor	137
Adverbiul	137
VI Vorbe cari arată legături și raporturi	142
1. Prepozițiunea	142
2. Conjunțiunea	143
VII Frânturi de vorbe și de cugetări, Interjecțiunea	146
Formarea cuvintelor	
Noțiuni generale	147
1. Derivarea	148
2. Compozițiunea	150
3. Schimbarea funcțiunii gramaticale	154
4. Schimbarea sensului	156
Repetițiunea regulilor de ortografie și de punctuație	
Ortografia	
Exerciții	163
Regule	166
Punctuația	
Exerciții	168
Regule	178

VERIFICAT

VERIFICAT